ไปแคนาดา

เยี่ยมชาวพุทธในตะวันตก

สถาบันห้องสมุดพุทธศาสนานานาชาติ
ที่แคนาดา ในอนาคต

917.1
W851ป

บันทึกของหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล
ประธานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก

หอสมุดแห่งชาติ
10 มี.ค. 2532
กรมศิลปากร

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

ไปแคนาดา
เยี่ยมชาวพุทธในตะวันตก

จากบันทึกของ

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล

ประธานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก

ด้วยอภินันทนาการ
จาก นายอาภา ภมรบุตร

A POEM
DEDICATED TO
HIS MAJESTY BHUMIPOL ADULYADEJ
THE KING OF THAILAND

BY LE – WU CHAN

Foreward

His Majesty Bhumipol Adulyadej made a state visit to Canada, as one of her state guests of distinction, to attend the ceremony marking her hundredth founding anniversary which fell on June 21, 1967.

I was granted an audience with His Majesty in the Thai Embassy, Ottawa, on June 21, 1967 during which I presented His Majesty with a proposed project for the construction of a World Buddhist Study Centre in North America illustrated with maps, photos etc. for His Majesty's kind consideration. In late 1966, I proposed to donate 20 acres of an open lot near the Niagara Falls to the World Fellowship of Buddhists for the construction of the projected World Buddhist Study Center in the interest of East – West cultural exchange especially in the field of Buddhism. Capitalizing on His Majesty's good grace, I made a verbal request for his support to this project in the hope that it can be set in motion under his royal guidance.

As Thailand is one of the most celebrated Buddhist countries of the world, His Majesty is undoubtedly a Universal Monarch (Cakravarti) so highly esteemed in the Buddhist scriptures.

I memory of this honorable occasion, therefore, I dedicate the following poem to His Majesty:

Hey!
Though an old rustic,
I shuffled along the palatial steps
For an audience with His Majesty.

Prompted by a divine message from the Vulture Peak,
I begged His Majesty for alms.

Should magnificent stupas be erected to touch the clouds,
Millions of lotus flowers would burst into blossom
Over the ground,

Lion-seats yet to be arrayed for thousands of Buddhas,
Celestial dragons stand ready to carry the flowered platform
Of Dharms.

On the hundredth founding anniversary of Canada,
We stood on tiptoe of expectation
For the presence of the Universal Monarch
Who, ten thousand Bodhi Trees with his holy hands will plant.

บทกวีนี้ อุบาสกจัน เลวู เป็นผู้ร้อยกรองขึ้น และจารึกไว้
อย่างปราณีตบรรจงในสมุดอย่างดี มอบท่านประธาน พสล.
คราวเสด็จไปแคนาดาครั้งนี้ เพื่อนำมาทูลเกล้า ฯ ถวาย
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่กรุงเทพ ฯ

คำนำ

เนื่องแต่คณะกรรมการดำเนินงานของ พ.ส.ล. ต้องการจะทราบรายละเอียดเรื่องที่ดิน ๒๐ เอเคอร์ ที่นายจันเลวูเศรษฐีชาวแคนาดายกให้แก่ พ.ส.ล. เพื่อให้ตั้งศูนย์เผยแพร่พุทธธรรมทางอเมริกาเหนือและแคนาดา ที่ตำบลแคมพ์เด็น เมืองโทรอนโท ประเทศแคนาดาจึงเห็นควรให้ข้าพเจ้าและเลขาธิการไปดูด้วยตนเอง ก่อนที่จะทำรายงานเสนอที่ประชุมใหญ่ซึ่งตามกำหนดจะต้องมีในปี พ.ศ. ๒๕๑๑

ข้าพเจ้า พัฒนายุ คุณเอี่ยม สังขวาสี จึงออกเดินทางไปแคนาดาในวันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ ระยะทางของเราคือ—มนิลา โตเกียว เซอูล (ซึ่งเขาเรียกว่า—โซล) ซีเอตเทิ้ล โทรอนโท มอนตรีออล ดับลิน เอดินเบรอะ บรัซเซล แฟรงค์เฟิต กรีซ อิสตันบูล เทหะราน กรุงเทพ ฯ ระยะทางนี้เพื่อแวะเยี่ยมศูนย์ของ พ.ส.ล. ที่ยังไม่ได้ไปด้วย และหยุดพักพอหายเหนื่อยด้วย จึงเป็นเวลา ๑ เดือนเต็ม

ข้าพเจ้าตั้งใจว่าจะกลับมาเขียนเล่าเรื่องการไปครั้งนี้ให้ทันแจกในงานวันเกิด ๖ รอบแต่พอมาถึงก็มีธุระเรื่อยมา ไม่มีเวลาจะเขียนให้เสร็จทันได้จึงต้องล่าช้ามาจนถึงบัดนี้ อย่างไรก็ตาม ท่านผู้อ่านคงจะได้รับความรู้แปลก ๆ และสนุกเช่นเดียวกับตัวข้าพเจ้าเอง หวังว่าอย่างน้อยก็คงจะช่วยเป็นการนำทางให้ผู้ที่จะไปต่อไปได้บ้าง.

พัฒนายุ สังขวาสี

แคนาดา

วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๑๐

เรือ สวิสส์แอร์ จะออกจากดอนเมืองตรงไปมนิลาเวลา ๑๒.๓๐ น. เราจึงออกจากบ้านไปสนามบินดอนเมือง เวลา ๑๐ น. เพราะกลัวติดรถ มีผู้มาส่งเกินความคาดหมาย รวมทั้งสมาคมจีน, นิสสิตจุฬา ฯ และนักเรียนสวนกุหลาบด้วย สนทนากันอยู่จนถึงเวลาเขาเอารถมารับไปยังเรือบิน ซึ่งวันนี้คนไม่เต็ม เราเลยเลือกที่นั่งได้สบาย ทั้งหมดราว ๖๐ คนเท่านั้น มีที่นั่งแถวละ ๔ ที่ ข้างหนึ่ง ๓ ที่อีกข้างหนึ่ง ๒ ที่ มีผู้ปฏิบัติซึ่งคุณเอี่ยมเรียกว่า –*นางฟ้า*– ๓ คน เรียบร้อยน่าเอ็นดูทุกคน อาหารก็ดี นับว่าดีมากทุกอย่าง รู้สึกว่านั่งไปครู่เดียวพอจะเคลิ้ม ๆ ก็มองลงไปเห็นเกาะแก่งทั่ว ๆ ไป คล้าย ๆ ทางฮ่องกง ครู่เดียวก็เสียงกัปตันบอกทางว่าถึงมนิลาแล้ว เรือลงถึงสถานีการบินเวลา

ที่สนามบินนครมนิลา ในวันไปถึง– ๔ ตุลาคม ๒๕๑๐

ส่วนหนึ่งของชาวพุทธผู้ไปต้อนรับ ที่ห้องพัก ณ สนามบินนครมนิลา

วันไปถึงสนามบินนครมนิลา แถวนั่งซ้ายสุด —

หม่อมเจ้าวงษ์มหิป ชยางกูร เอกอัครราชทูตไทย

๑๖.๒๐ น. ตามเวลาท้องที่ ก่อนเรือจะลงเรามองออกไปเห็นธง พ.ส.ล เต็มสถานี ฝรั่งคนที่นั่งมาตรงข้ามกับเรา หันไปสกิดเพื่อนชี้ไปทางข้าพเจ้าว่า "เขามารับคนนั้น" แล้วทุกคนก็หลีกให้ข้าพเจ้าลงไปก่อน ข้าพเจ้าขอบใจเขาแล้วก็ถามว่าทำไมท่านรู้เล่าว่าเขามารับฉัน ? ฝรั่งคนนั้นหัวเราะตอบว่า— "ฉันอยู่ในเมืองไทยมานานแล้ว ไปมาธุระกับที่นี่เสมอ" แล้วเราก็ไม่มีเวลาจะพูดกันต่อไปเลยไม่รู้ว่าเป็นใคร พอลงถึงพื้นดินก็พบพวกพุทธมารับถึงบรรไดเรือบิน เอะอะไม่แพ้ที่ไต้หวัน พาเข้าห้องรับรอง ให้มาลัย แนะนำกันถ่ายรูปกันทุกหนทุกแห่งแล้ว ก็ขึ้นรถท่านทูตหม่อมเจ้าวงษ์มหิป ชยางกูร ที่ท่านอุตส่าห์มารับและต่อว่า ว่า ทำไมไม่บอก เราก็ทูลท่านว่า เรามาในงานของ พ.ส.ล. ก็บอกไปตามศูนย์เท่านั้น ขอขอบพระคุณท่านที่ทรงช่วยในฐานะคนไทยด้วยกัน นั่งมาในรถกับท่านทูตได้ยินเสียงหวอ ๆ มาข้าง ๆ ตัว ก็ทูลถามว่าท่าน— "ไฟไหม้รึ?" ท่านเลยเอ็ดเอาว่า— "เขานำตัวทั้งทีก็ไม่รู้!" จริงเสียด้วย ใครจะไปรู้ว่าท่านหญิงพูนมีรถโมเตอร์ไซด์ร้องหวอ ๆ นำหน้ารถไปตามถนน. ลืมไปว่าเป็นประธาน พ.ส.ล.

ตรงมาโฮเตลฟิลิปปีน่าซ์ (Philipinas) อยู่ริมถนนใหญ่ชายทะเลหรูหราสมัยใหม่ แต่เต็มไปด้วยฝรั่งเหลืองใส่เสื้อฮาวาย นั่งไขว่ห้างชนิดเอาตีนวางบนเข่าแล้วกระดิกสั้นอย่างเป็นไข้มาเลเรีย ขึ้นห้อง ๔๒๓ เรียบร้อยแล้วแต่งตัวไปกินเย็นกับท่านทูต สถานทูตชั้นเดียวพอสบายไม่หรูหรา มีหม่อมและลูก ๆ และคุณประภัสสร สุนทรารักษ์ เลขานุการและภรรยาเท่านั้น ได้รับประทานอาหารไทย อิ่มหนำสำราญแล้วก็กลับมาโฮเตล อากาศที่มนิลานี้มีเพียง ๒ ฤดูเท่านั้น คือ หน้าฝนและหน้าร้อน ๆ ชนิดหนับ ๆ มีเหงื่อเหนะ ๆ อยู่เสมอ อาบน้ำแล้วก็นอน

วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๑๐

๗ น. ลงไปรับประทานเช้าชั้นล่าง แล้วนั่งคอยรถมารับไปตามโปรแกรมที่เขาให้วานนี้ นายโก ผู้เป็นเลขา ฯ ของศูนย์ที่นี่และมิสแอนนิต้ากับมิสมาเรียตมาถึงเวลา ๘.๓๐ น. พาเราขึ้นรถชักธง พ.ส.ล. ไปเยี่ยมตามสถานที่ต่าง ๆ ตามโปรแกรม ดังนี้ —

วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๑๐ เวลา ๘.๓๐ น. ออกจากโฮเตลไปเยี่ยมศากยะวิทยาลัยสอนพระพุทธศาสนา (ตั้งแต่เด็กเล็กจนเด็กใหญ่ทุกห้อง)

๑๐ น. ไปเยี่ยมวัดพุทธมนิลา (มีกรรมการต้อนรับและเลี้ยงขนมน้ำชา)

๑๐.๓๐ น. ไปเยี่ยมโรงเรียนพุทธชั้นใหญ่ ชื่อ สมันตภัทร์ (Samanta-Bhadra) (มีการอภิปรายกันเรื่องสอน)

๑๑ น. การรับรองที่วัดเซ่งหงวน (มีคน ๔๐๐ คนเศษ)

๑๑.๓๐ น. กลับโฮเตล

๑๔ น. ไปดูสวนRizal รีซาล

๑๗ น. เลี้ยงอาหารเย็นที่วัดหวาจง Hwa Chong

วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๑

๘.๓๐ น. เยี่ยมมหาวิทยาลัยฟิลิปปีนซ์

๙.๓๐ น. ไปดูการประปา

๑๑ น. เลี้ยงส่ง ที่วัดซอคยาน

๑๓ น. กลับโฮเตล

๑๖ น. ไปสนามบิน

จบรายการรับรอง

เยี่ยมโรงเรียนสมันตภัทร — ๕ ตุลาคม ๒๕๑๐

ออกจากโฮเต็ลไปเยี่ยมโรงเรียนและวัดแล้ว ไปในการรับรอง มีคนเต็มไปทั้งวัด พวกสถานทูตของเราทั้งหมด และทูตจีน คือ มิสเตอร์ ฮันเลวู Mr. Han Le Wu ที่เคยอยู่กรุงเทพ ฯ นานดีใจที่ได้พบกันอีก เพอิญภรรยามาไม่ได้เพราะติดเลี้ยงของพวกทูตด้วยกัน เขาเลี้ยงอาหารเจซึ่งทำดีมาก มีสิ่งหนึ่งที่ทำด้วยเต้าหู้ขาวแช่ซีอิ๊วดำแล้วนึ่ง เหมือนตับหมูจริง ๆ กินเสร็จแล้วท่านซุยกิมเจ้าวัด ก็ขึ้นไปพูดรับรองบนยกพื้น แล้วให้ข้าพเจ้าตอบ มีครูผู้หญิงเรียนมาจากอเมริกาเป็นผู้แปลเป็นภาษาจีน

ข้าพเจ้าพูดว่า—

ท่านพี่น้องในธรรม

ข้าพเจ้ามีความยินดี เป็นอย่างยิ่งที่ได้เห็นชาวพุทธมีความสุขสบายดีกันทั่วไป ท่านทั้งหลายก็คงเห็นแล้วว่าการที่เราไม่เอาใจใส่ในศาสนานั้น เราได้ความสุขกันหรือเปล่า? โลกมนุษย์ของเรากำลังย่งอยู่ทุกหนทุกแห่ง ข้าพเจ้าไม่ได้มาพูดกับท่านในที่นี้เพราะข้าพเจ้าเป็นไทย และท่านก็ไม่ได้รับรองข้าพเจ้าเพราะท่านเป็นจีน เราเลือกเกิดไม่ได้ว่าเราจะเป็นใคร เราเกิดมาตามแรงกรรมที่เราได้ทำๆ ไว้ เราจึงควรจะมาร่วมมือกันนำเอาความสุขสงบกลับมาให้แก่โลกของเราให้สมกับที่เราได้เกิดมาเป็นมนุษย์ด้วยกัน ขอท่านจงได้รับความขอบคุณจากใจข้าพเจ้า และขอให้ท่านมีความสุขกายสบายใจทุกคน.

สวัสดี

แล้วท่านทูตจีนก็ขึ้นไปพูดเป็นภาษาจีน แล้วก็ให้ของที่ระลึกแก่กันและกันแล้วลากลับ ได้ความว่ามีชาวพุทธในพิลิปปินส์ ๕๐๐,๐๐๐ คน โดยมากเป็นจีน เป็นชาวพื้นเมืองประมาณ ๒๐—๓๐ คนเท่านั้น เพราะที่นี่ คาธอลิก Catholic แข็งแรงมาก

บ่าย ๑๖ น. เราแต่งตัวลงไปกินน้ำชาในห้องกระจกชั้นล่าง แล้วมิสเตอร์โกมารับไปดูเมือง ถนนริมทะเลและลานใหญ่ใกล้สวนจีนและสวนญี่ปุ่นนั้นสวยมาก เป็นที่สำหรับสวนสนามเมื่อมีงานใหญ่ เขาจัดงดงามดีทั้งกลางวันและไฟสีในเวลากลางคืน นอกจากนี้ก็ไม่สู้แปลกตา มีตึกใหญ่ๆ สมัยใหม่แต่แน่นไปทุกถนน บางตอนเหมือนสิงคโปร์บีนัง บางตอนก็เหมือนถนนเยาวราช

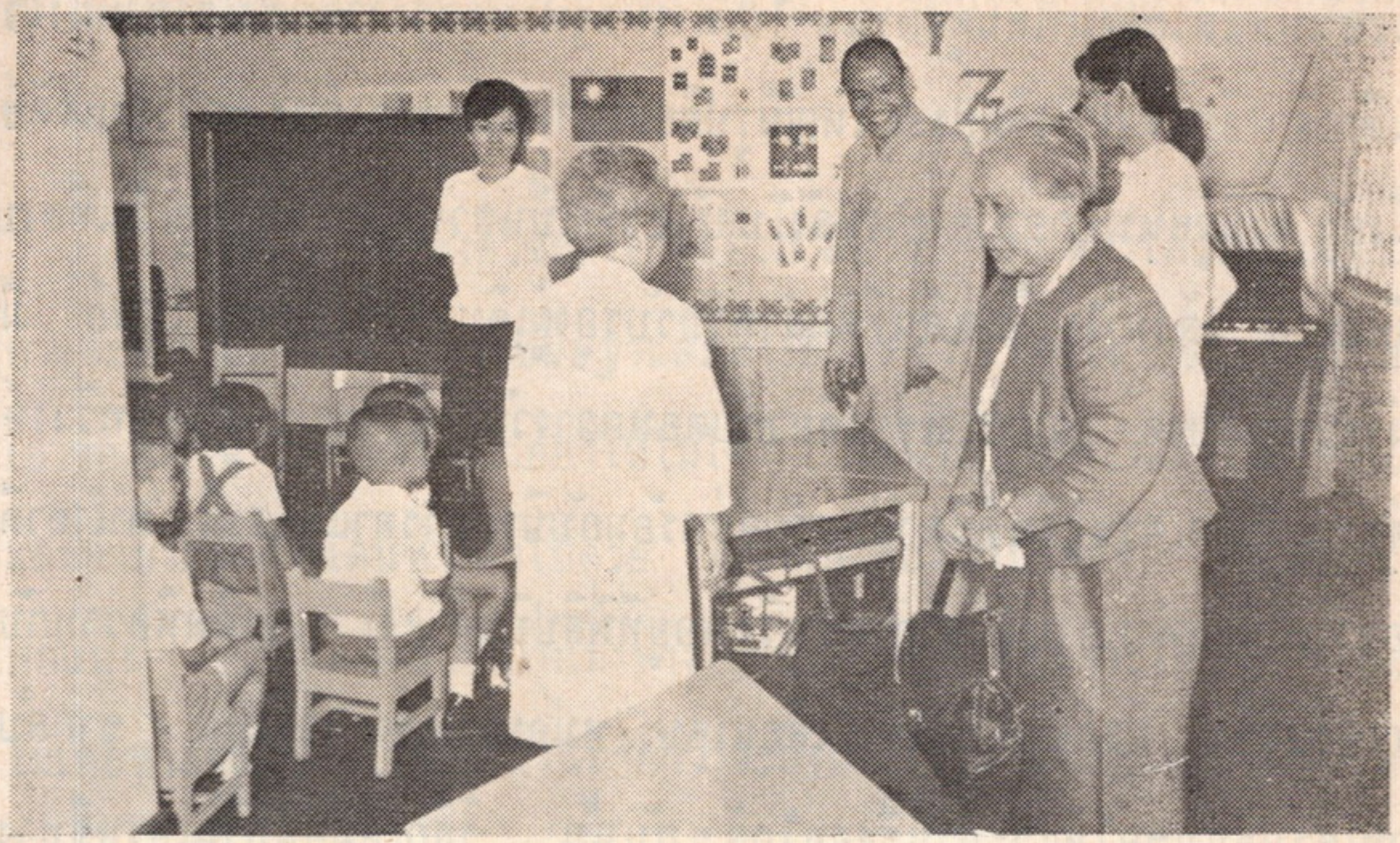

เยี่ยมโรงเรียนอนุบาลทางพุทธศาสนา ที่นครมนิลา

ราชวงษ์ของเรา อากาศเหนะ ๆ ทำให้เห็นเบื่นสกปรกไม่น้อย ถ้ากรุงเทพฯ มีต้นไม้สีงาม ๆ ก็จะเอาชนะได้สบายทีเดียว เราผ่านไปดูสวนจีนและญี่ปุ่น แล้ว ก็เลยไปดูร้านเบื่ดใหม่ เบื่นของพ่อมิสแอนนิต้าที่มาไปกับเรา ท่าทาง คล้าย ๆ ไดมารูกรุงเทพ ฯ กำลังคนแน่นเพราะเบื่ดใหม่ แต่ไม่มีบรรไดเลื่อน เข้าไปในร้านแล้วไม่รู้จะซื้ออะไร เพราะมีของเหมือนๆ กันทุกแห่ง วิธีจัดร้านก็ คล้ายๆกันเลยออกมายืนคอยรถซึ่งไม่มีที่จอดต้องขับวนไปรอบๆ จนเราออกมาพบก็ขึ้นรถออกไปเมืองราซัค ซึ่งอยู่ไกลขนาดเมืองนนทบุรี มีบ้านเศรษฐีใหญ่ ๆ คล้าย ๆ บางกระบี่ของเรา แต่ถนนตามซอยต่างๆ นี่ยังไม่เรียบร้อยเลยเบื่นหลุมเบื่นบ่อไปทั้งนั้น เราเข้าไปในวัดวาชอง ซึ่งเบื่นวัดใหญ่น่าดูน่าชมลานวัดใหญ่กว้างตัวโบสถ์เบื่นตึกใหญ่โต มีพระพุทธรูปทำด้วยไม้บิ่ดทองใหญ่ ๓ องค์เบื่นพระประธานสั่งทำจากฮ่องกงถึงองค์ละ ๕๐,๐๐๐ เพียซมนิลา เขาพาขึ้นไปไหว้

พระชั้นบนแล้วก็ลงมาเดินดูสถานที่ ไปเคารพอัฐิท่านผู้สร้างวัดนี้ซึ่งเขาทำที่ฝังไว้ในตึกเล็ก อีกแห่งหนึ่งริมประตูใหญ่มีรูปสีของท่านสมภารองค์นั้นติดไว้บนเจดีย์ที่ฝังอัฐิ ยังมีผู้คนนับถือมาก ทางหลังโบสถ์เขาทำเป็นสวนมีสระน้ำ แลดูเป็นที่สงบสงัดสบาย แล้วพาไปเลี้ยงเย็นที่ตึกสำหรับรับรองผู้เดินทางซึ่งอยู่ข้างๆโบสถ์ มีแม่ชีเป็นผู้เลี้ยงดู อาหารเจเช่นเดียวกับตอนกลางวัน มี ม.ร.ว. ลักษมีทิวงษ์แต่งงานกับลูกเศรษฐีจีนที่นี่มาคอยรับอยู่พร้อมกับบิดามารดาและสามี หน้าตาดี บอกว่าเป็นลูกท่านกาญจนสังกาจมาเรียนอยู่ที่ฟิลิปปินส์ ๔ ปี เลยเกิดพิศวาทกับลูกเศรษฐีขึ้น มีลูกชายเกิดได้ ๑ เดือนเศษ หม่อมแม่คงจะใจดีมาก ชากลับท่านเศรษฐีนั้นขอให้แวะบ้านซึ่งอยู่ใกล้ๆกันนั้น รู้สึกเหมือนบ้านเศรษฐีทางปีนังคือมีของพุ่มเพื่อยต่างๆ เช่นกระจกเงาหลายๆบาน เก้าอี้หลายๆ ชุด คนเต็มบ้านมีทุกขนาดตั้งแต่อยู่ในเบาะจนแก่งกๆ รู้สึกคึกคักดี แต่ถ้าเป็นคนต้องการสงบ ก็จะหาไม่ได้เลย กลับโฮเตลราว ๒๐ น.เศษ.

วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๐

๘.๓๐ น. รถมารับ ไปดูมหาวิทยาลัยฟิลิปปินซ์ ที่มิสเตอร์โกและคุณเกลียว บุนนาคของเราไปเรียนอยู่ในชุดเดียวกัน เนื้อที่ใหญ่กว้าง ต้องขึ้นรถยนต์เที่ยวดูไปทุกๆตึก แล้วเลยออกไปดูทางเมืองลูซอน (Luzon) แล้วกลับมาทางที่กำลังเปิดเมืองใหม่ มีถนนใหญ่ๆ และการก่อสร้างแปลกๆ แวะลงไปกินน้ำที่ร้านไอศกรีมอย่างอเมริกันแล้วกลับเข้าเมือง ไปยังวัดแม่ชีมีพระประธาน ๓ องค์แต่ไม่ใหญ่โตนัก ตบแต่งที่บูชาด้วยไฟสีดวงเล็กๆ ดูจุ๋มจิ๋ม สมเป็นวัดผู้หญิงดี กินน้ำชาและจันอับ แนะนำผู้ที่มามีพวก น.ส.พ. พวกเศรษฐีและพวกสมาชิกสภาสูง Congress—men ท่านพระต่างๆไม่มีขาดเลย พวกคุณนายต่าง

ก็มากันมากมาย เพราะเป็นการเลี้ยงส่งด้วย รับประทานกลางวันกันทั้งหมดแล้ว เราก็ลากลับมาโฮเต็ลเวลา ๑๔ น.

พักเก็บของแต่งตัวจะลงไปคอยรถ ๑๖ น. มิสเตอร์โกและแม่แอนนิ-ต้าและมาเรียต เราเรียกว่า*ขนิษฐา*และ*มารยาตร์* ซึ่งเขาพอใจ ก็ขึ้นมาส่งถึงห้องเอาของมาให้ เราต้องร้องว่าอย่าให้ไม่ได้รี เท่าที่ท่านรับรองเรานี้ก็เหลือพอแล้วและลำบากต่อการเดินทางต่อไปด้วย เขาก็บังคับให้รับจนได้ เป็นเช่นนี้ไปทุกแห่ง เราต้องส่งกลับบ้านมาทางไปรษณีย์ซึ่งเสียงว่าคงจะไม่หาย และก็ไม่เคยหายจริง ๆ เป็นแต่นานมากกว่าจะถึงบ้านเรา เพราะมาทางเรือ ๆ ต้องหยุดส่งสินค้านาน ๆ ของจากเกาหล - จดหมายทางเรือบิน ๒ วันถึง แต่ของมาทางเรือ ๒ เดือนกว่า ร่ำลากันแล้วก็ขนของลงไปขึ้นรถ มิสเตอร์ออสมัน Osman มาจัดการนำเราไปยังสนามบินเช่นขามาและให้ความสะดวกทุกประการจนถึงขึ้นเรือบิน เราขอขอบคุณไว้ในที่นี้ด้วย มีคนมาส่งมากกว่าวันรับเป็นอันมาก ทั้งธงทั้งดอกไม้เต็มไปหมด ท่านทูตของเราและมาดามวูภรรยาทูตจีนก็มาส่ง วันนี้คนแน่นสถานี ไม่รู้ว่าใครเป็นใคร ถ้าติดเข็มธงชาติเสียก็จะดี เราต้องคอยฟังเขาพูดจึงจะรู้ว่ามาจากไหน

เรือแซซ SAS. ออกมา ๑๗ น. ๓๕ นาที เป็นเรือ ๖ ที่นั่ง ข้างละ ๓ ที่ อาหารเย็นก็ไม่เลว คนเต็มทุกที่ ครู่เดียวกัปตันประกาศว่าถึงโอกินาวาแล้ว ถึงโตเกียวเวลาท้องถิ่น ๒๒.๔๐ น. ยังต้องเดินไกลอยู่นั่นเอง พบคนสองคนวิ่งมารับถึงเรือบิน บอกว่าท่านทูตให้มารับ เพราะทราบจากท่านทูตที่มนิลาบอกมา คนหนึ่งท่าทางเป็นญี่ปุ่นแต่พูดไทยได้ถึงคำว่ากระหม่อม ได้ความว่าชื่อยามาดา อยู่กับสถานทูตมาหลายปีแล้ว ทั้ง ๒ คนช่วยทำให้ทุกอย่าง จนขับรถ

มาส่งโฮเตล มากลางทางพูดกันไปมา ข้าพเจ้าก็นึกว่าหนุ่มน้อยคนนี้เคยเห็นที่ไหนหนอ นึกไม่ออก จึงถามว่าขอโทษเถิด ฉันเคยเห็นเธอที่ไหนแล้วแต่จำชื่อไม่ได้จริง ๆ เขาค่อย ๆ ตอบว่า — "กระหม่อมชื่อเทพ" แล้วยังย้ำว่าสกุลเทวกุล พอเราร้องอุ๊ยพร้อมกัน เธอก็พูดเบา ๆ ว่า -- "ลูกท่านวงษ์" เลยเอะอะกันจนรถแทบหยุดเพราะเราชอบกันมาก ทั้งท่านพ่อท่านแม่ของเธอ ทำให้ดีใจเป็นอันมากที่ได้พบเธอที่นี่ เรามาถึงโฮเตล NIKKO คนในถนนยังแน่น แต่ในโฮเตลเขานอนกันแล้ว คนในโฮเตลก็เป็นคนชุดใหม่ไม่รู้จัก มีคนเวรเช้าคนเดียวที่ถามว่า "ท่านหญิงพูนใช่ไหม ?" เพราะข้าพเจ้าเคยไปพักที่นี่เมื่อปีก่อน เราได้ห้องนัมเบอร์ ๖๐๔ ชั้นเดียวกับ Mrs. Amy WU ห้องคู่รู้สึกว่าเล็กไปคุณเอียมบอกว่ารู้สึกเหมือนใส่เสื้อคับ เราต่างคนต่างเข้าห้องรีบเช็ดตัวนอน

วันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๑๐

๙ น. คุณชายเทพมารับไปหาท่านทูตแล้ว ขอให้เธอพาเราไปส่งที่ร้านดีพาทเมนท์สโตร์ ชื่อ ทาคาชิมายา Takahimaya ซึ่งกำลังดีมาก เพราะมีทุกอย่างที่เราต้องการ ต่างคนต่างแยกกันหาเครื่องหนาว ให้พอที่จะไปแคนาดา ข้าพเจ้าคิดว่าชาวตะวันออกจะหาซื้อของให้เหมาะตัวได้ในญี่ปุ่นมากกว่าในยุโรป เพราะเรามีขนาดตัวใกล้ ๆ กัน ไม่จำเป็นต้องแก้หรือเย็บใหม่ เราต้องตลยหาของที่ต้องการได้หมดแล้วก็เลยกินกลางวันในชั้นล่างนั้นเอง อาหารก็ทำดีและคนรับใช้ก็คล่องแคล่วและรวดเร็วดี ชั้นล่างเป็นตลาดทั้งสดทั้งแห้ง มีเครื่องกระป๋องทุกอย่าง ปลาเค็มผัดหน้าขาวผ่องใส่ถุงพลาสติกไม่มีกลิ่นเลย เป็นตัว ๆ ทุกขนาด ถั่วสีต่าง ๆ บดละเอียด ข้าวทุกชนิด สนุกจริง ๆ ถ้าจะอยู่ในร้านทั้งวันก็อยู่ได้ เพราะมีของทุกราคา ไปตามชั้นของร้านมีทั้งลิฟท์ใหญ่ ๆ

และบรรไดเลื่อนทุกชั้นไป เราเดินกันอยู่จนบ่าย ๑๕ น. จึงออกเดินดูตามร้านเล็ก ๆ และกลับมาเอาของไว้ที่โฮเตล แล้วก็เดินไปดูชอพปิ้งเซนเทอร์ และกินน้ำชา ฝนเกิดตกจนมืดราวกับกลางคืนเลยรีบกลับโฮเตล พบพวกคอมมูนิสต์กำลังเดินท่างูเลื้อยผ่านหน้าโฮเตลประมาณ ๑๐๐ คน มีแตร มีธง มีป้าย ห้ามไม่ให้นายก ฯ ไปเวียตนามใต้ โปลิศก็เดินตามดูไปตลอดทาง เรียกว่า—*สิทธิมนุษยชน!*

กำลังจะลงไปกินเย็น บ่อยมาบอกว่ามีคนขอพบในห้องรับแขก คือนายอีโต้ Ito หนุ่มน้อยยุวพุทธ ที่เคยเข้าไปหาในกรุงเทพ ฯ เมื่อ ๓—๔ ปีมานี้ เขาดีใจรีบถามว่า—ท่านจำฉันได้ไหม? ข้าพเจ้าก็ยินดีบอกว่า—จำได้ แม้จะดูโตขึ้นมาก และดีใจที่เขายังเอาใจใส่ในพุทธดีอยู่ นายอีโต้บอกว่า เขานำรายงานที่กำลังประชุมกันอยู่ที่กีฟู มาให้ข้าพเจ้า และขอคำปราศรัยไปพูดในวันปิดประชุมด้วย เขาจะรีบกลับไปขึ้นรถไฟเวลา ๑๘.๓๐ น. นี้ และถึงกีฟูประมาณ ๒๑ น. เวาก็รีบเขียนให้ เขาก็รีบไปขึ้นรถไฟ น่าชมว่าแม้จะหนุ่มก็ทำงานจริงจัง ไม่สำรวยเลย เสร็จธุระแล้วเราก็ไปกินเย็นในโฮเตล มีอาหารดีอีก วันนี้เอาหอยอีรมชุบแป้งทอด กินกับแมนยูเนสผสมผักอร่อยมาก ๒๑ น. กลับขึ้นห้อง เปิด T.V. ดู พบหนูน้อยบีเวอร์พูดญี่ปุ่นคล่องน่าเอ็นดู แล้วก็นอน

วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๑๐

ตื่นแต่ ๖ น. ลุกขึ้นเก็บของแต่งตัว พอ ๗ น. แม่บ้านก็ยกอาหารเข้ามาให้ในห้องตามที่สั่งไว้ เราให้รางวัลก็ไม่รับ รีบลงไปใช้ค่าโฮเตล พอเสร็จรถคุณชายเทพก็ถึงพอดี รถเล็กของเธออุส่าห์รับของ ๆ เราคนละ ๒ กระเป๋าไปได้หมด คุณชายบอกว่าไปทางเก่าดีกว่า แม้จะไกลหน่อยก็ตาม

เพราะทางใหม่ Autoban นั้นชำรุด เขากำลังซ่อม เราก็ตอบว่าตามใจเธอจะไปทางไหนก็ได้ บุญแท้ ๆ ที่ให้คุณชายพาไปทางเก่า เพราะพอถึงทางใหญ่ที่ข้ามถนนเก่า ก็แลเห็นเด็กหนุ่ม ๆ สาว ๆ ถือธงสีแดง สีน้ำเงินแก่ผืนใหญ่ วิ่งหน้าตื่นมาบนถนนสายบนนั้นเป็นกองใหญ่ราว ๆ ๑๐๐—๒๐๐ คน หญิงเหลือร้องขึ้นว่า – "นั่นเขาซ้อมอะไรกัน" ข้าพเจ้าตอบว่า— "เล่นหนังกระมัง" พอดีรถเราก็มาถึงตรงกลางถนน เห็นตำรวจแต่งสีเทากับดำ กำลังตีพวกนั้นเข้าถนัดใจ แต่วิธีตีการาเต้ของเขาดีแท้ ๆ ป้าบเดียวระตูทรุดนั่งลงบังคมตั้ง ๓—๔ คน แล้วพระก็ก้มลงรับหัตถา ใส่กุญแจมือฉับ ๆ แล้วส่งเข้ารถตู้คันโต ๆ ไปเบื้องแถวเด็กกำลังคะนองทั้งนั้น มีก้อนอิฐก้อนหินที่ขว้างตำรวจตกอยู่รอบรถเราเกลื่อนไปทั้ง ๒ ข้าง บุญนักหนาที่เรามาช้าไปหน่อย มิฉะนั้นจะหลุดเข้ามาอยู่ในกลางสนามรบ เราขับต่อไปช้า ๆ พบตำรวจเต็มไปหมดทุกแห่ง เขาตรวจรถทุกคันที่ผ่านไปแต่ถึงรถเราเขาเบื้องแต่มองดูแล้วให้ผ่านไปตามปกติ เขาคงจะเห็นว่าเบื้องชาวต่างประเทศและกำลังจะไปสนามบิน พอเข้าไปในสนามบินก็ยิ่งพบโปลิศและรถต่าง ๆ ของเขามากขึ้น ท่าทางเบื้องทหารมากกว่าโปลิศ มีอาวุธแปลก ๆ มีรถใหญ่ ๆ จอดตามต้นไม้เบื้องกลุ่ม ๆ มีทั้งหนุ่มทั้งผู้ใหญ่เต็มไปหมด ขึงขังจริงจัง ไม่แลเห็นเลยว่าเด็กบ้า ๆ พวกนั้นจะเอาชนะตำรวจได้อย่างไร ไม่เข้าใจว่า ทำไมครูบาอาจารย์จึงไม่สอนให้เด็กรู้ว่าคำว่า— นักศึกษานั้นแปลว่ากำลังเรียนอยู่ เหมือนขนมปังที่ยังอยู่ในเตา ไม่มีผู้ใดยอมกินของดิบ ๆ สุก ๆ หรือที่เรียกว่า half — baked ครึ่งสุก ฉะนั้นการโง่ไปเบื้องเครื่องมือให้เขาฆ่าเล่นนั้นเบื้องเด็กที่โง่ที่สุดแล้ว ควรจะมีกฎหมายลงโทษผู้ใช้เด็กให้แรงด้วย เพราะเบื้องมนุษย์ที่ทึ่งขลาดและทำลายชาติทางอ้อมไปพร้อมกัน

สนามบินใหญ่กว้าง วันนี้กวดขันมากหน่อยเป็นธรรมดา มีตรวจพาสปอร์ตถึง ๒ แห่ง เราขึ้นนั่งในเรือบินแล้วจึงได้เห็น น.ส.พ. ว่าเขาเดินกระบวนมาห้ามไม่ให้นายก ฯ ไปเยี่ยมเวียตนามใต้ และจะมาขัดขวางไม่ให้ขึ้นเรือบิน มีเด็กตายไป ๑ คน เรือบินออกมาได้คร่เดียว ก็มีเสียงเอะอะกันว่าให้ดูภูเขาไฟฟูจี ข้าพเจ้าคิดว่าต้องมาทางตะวันตกจึงจะเห็น เพราะเคยเห็นเวลากลับบ้าน ๒ ครั้งแล้วก็นั่งเฉย แต่พวกญี่ปุ่นลุกจากที่มาชะโงกตรงหน้าต่างเรานั่ง จึงหันไปมองตาม ตายแล้ว, ยอดภูเขาไฟฟูจีอยู่ตรงข้าง ๆ ตัว เกือบตรงปล่องเลย เกือบร้องออกไปว่าแล้วกัน ไม่รู้ดอกหรือว่าเรือบินเคยตกตรงแถวนี้ เขาเชื่อกันว่าภูเขาไฟนี้มันดูดเอาลงไป เอะอะกันไปพักหนึ่ง ถึง ๑๑.๓๐ น. ก็ถึงสนามบินเมืองเซอูล. เราเดินเข้าไปในตึกสถานีกำลังเข้าคิวตรวจหนังสือเดินทาง คุณปรีดา อภิรัตน์ เลขา ฯ สถานทูตไทย ก็วิ่งมาบอกว่าท่านทูตท่านยืนคอยอยู่กับคุณหญิงตรงมุมทาง ท่านไม่เห็นเราจึงเลยกลับเข้าไปในห้อง V.I.P แล้ว เราก็มอบพาสปอร์ต ให้คุณปรีดาจัดการให้ต่อไป แล้วเดินไปยังห้องนั้นอีกทางหนึ่ง พอถึงประตูตึกก็พบพวกรับรองเป็นหมู่ ๆ คือ พวกศูนย์มีท่านพระหนุ่มเป็นหัวหน้า พวกแม่ชี พวกนักเรียนพุทธ และพวกที่เคยมาประชุม พ.ส.ล. มีมิสเตอร์ลีและมิสซิสหวาง เป็นต้น เขายืนเข้าแถวและท่านพระเป็นผู้อ่านคำรับรอง ข้าพเจ้าตอบแล้วให้มาลัยดอกไม้ช่อกันแล้ว ก็ออกมาถ่ายรูปหมู่ต่าง ๆ กันหน้าห้องรับรองนั้น ท่านทูตบอกว่า ต้องรีบไปกินกลางวันที่สถานทูตก่อนแล้วจะได้มีเวลาพอไปเยี่ยมทหารไทย เพราะตามโปรแกรมแล้วมีวันนี้เท่านั้นที่จะไปได้ โปรแกรมมีดังนี้—

๘ ตุลาคม

๑๑,๓๐ น. ถึงสนามบิน

ชาวพุทธเกาหลีมาต้อนรับที่สนามบินนครเซอูล

คุณยวด เลิศฤทธิ์ เอกอัครราชทูตไทย (คนที่ ๓ จากขวา) กับภริยา มาต้อนรับที่สนามบิน พร้อมข้าราชการไทย ในวันไปถึง

๑๓ น. ถึงโฮเตล บันโด Bando กินกลางวัน

๑๔ น. ออกจากโฮเตล

๑๖ น. เยี่ยมกองทหารไทย

๑๗ น. อาหารเย็นกับนายทหาร

๑๘ น. เดินทางกลับ

๒๐ น. ถึงโฮเตล

๙ ตุลาคม

๗.๓๐ น. อาหารเช้า

๙.๓๐ น. เยี่ยมวัด

๑๐ น. เยี่ยมศูนย์ พ.ส.ล.

๑๒ น. นายกศูนย์ พ.ส.ล. เลี้ยงกลางวัน

๑๓ น. ดูวัง

๑๗ น. ดูวัง

๑๗.๓๐ น. นายก น ส.พ. พุทธ เลี้ยงอาหารเย็น

๑๙ น. กลับถึงโฮเตล

๑๐ ตุลาคม

๗.๓๐ น. อาหารเช้า

๙ น. เยี่ยมสุสานแห่งชาติ

๑๐ น. นายกเทศมนตรีถวายกุญแจเมือง

๑๑ น. เยี่ยมวัด

๑๑.๓๐ น. ออกจากวัดลาเก

๑๒ น. เยี่ยมศูนย์พุทธคณะ WON ผู้แทนคณะวอนเลี้ยงกลางวัน

๑๔ น. กลับจากศูนย์วอน

๑๔.๓๐ น. ดูวัง

๑๕.๓๐ น. ออกจากวัง

๑๖ น. ไปมหาวิทยาลัยดองกุ๊ค

๑๗.๓๐ น. นายกมหาวิทยาลัยเลี้ยงอาหารเย็น

๑๙ น. กลับโฮเตล

๑๑ ตุลาคม

๗ น. อาหารเช้า แล้วว่าง

๑๑ น. ทูตไทยเลี้ยงอาหารกลางวัน

๑๑.๓๐ น. ออกจากสถานทูต

๑๓ น. ออกจากสนามบิน

ตามโปรแกรมนี้ ไม่มีเวลาพักเลย ข้าพเจ้าต้องขอเปลี่ยนแปลงบ้าง คือ ไม่ไปดูสุสานและวังบางแห่ง ขึ้นรถไปกับท่านทูตคุณยวด เลิศฤทธิ์ และคุณหญิงบุญปิ่น ผ่านถนนใหญ่ ๆ กำลังเปิดเมืองใหม่ เข้าในเมืองแล้วแน่นไปด้วยตึกรามบ้านช่อง กำลังทำก็มากไม่ผิดอะไรกับที่เมืองอื่น ๆ แต่เล่าให้ฟังว่าคอมมูนิสต์ได้ทำลายลงเกลี้ยงทั้งเมืองจนฝ่ายใต้ต้องลงไปอยู่ในเมืองพูซานPusan แต่ภายใน ๑๗ ปีเท่านั้น พวกเกาหลีก็กลับตั้งตัวได้ถึงเพียงนี้ ทุกสิ่งทำเองทั้งนั้น เพื่อไม่ให้เงินออกนอกประเทศ ถ้าสิ่งใดทำไม่ได้จะต้องซื้อ ก็ให้ผู้ขายเข้าไปตั้งโรงทำขายในประเทศ เราผู้ไม่รู้เรื่องของเขาจะไม่รู้สึกว่าผิดอะไรกับเมืองอื่น ๆ เลย เรากะว่าจะไปอยู่โฮเตล อินเตอรแนชชันแนล International อย่างนักท่องเที่ยว แต่เขาไม่ให้ไป เพราะมีโฮเตลบันโด Bando นี่เท่านั้นที่ใคร ๆ ก็อยู่ เราก็ต้องทำตาม เขาจัดห้องพิเศษให้ใหญ่โต แต่มีเตียงใหญ่เตียงเดียว ข้าพเจ้าต้องขอเปลี่ยนไปห้องธรรมดาที่มี ๒ เตียง เพราะนอนไม่หลับ กลัวไปวัดหน้าอีกคนหนึ่งเข้า เลยได้ห้อง ๙๓๕ สบายดี ส่งของขึ้นโฮเตล แล้วก็ไปสถานทูตทันที คุณบุญปิ่นทำขนมจีนน้ำยาเลี้ยงอร่อยดีไม่น้อย สถานทูตก็พอสบาย ไม่หรูหราใหญ่โต แต่อยู่บนเขาที่มีแต่พวกทูตและคหบดีอยู่เท่านั้น มองลงมาในเมืองสวยงามดี อากาศก็ ๔๓ องศาฟาเรนไฮท์ จึงทำให้รู้สึกคล้าย ๆ

เมืองบันดุงในอินโดนีเซีย รับประทานอาหารกลางวันแล้วรีบขึ้นรถสถานทูตไป กับคุณปรีดา เลขา ฯ และเรา ๓ คน เพราะทางไกลประมาณ ๑ ชั่วโมงเศษ ออกนอกเมืองไปทางเหนือ ทิวทัศน์สวยงาม มีเขาเตี้ย ๆ สลับซับซ้อนปนกับ ลำธาร ถ้ามนุษย์ไม่เป็นบ้าแข่งดีกันก็จะน่าอยู่เป็นอันมาก แต่พวกเราคงจะทน อากาศไม่ไหว รถแล่นผ่านเส้นขนานเขต ๓๘ ซึ่งแบ่งเป็นฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ และเราเคยเห็นแต่ในรูปและแผนที่ บัดนี้ได้มาถึงด้วยตนเองทำให้ภาคภูมิใจ ไม่น้อย เลยเส้นขนานไปหน่อยเดียวก็ถึงที่พักทหารไทยอยู่ในเขตเมืองอุนชอนนี Unchonni มีศาลาไทยหลังหนึ่งเป็นสัญญลักขณ์ หลังอื่นเป็นหลังคาสังกะสี โค้ง ๆ เหมือนในสมัยสงคราม ได้พบทหารไทยประมาณ ๔๐ - ๕๐ คนเพราะ เป็นวันหยุดและไปช่วยงานทางกองอื่นๆ บ้าง พ.ท. คุณอรุณ ผ.บ. ยังหนุ่มน้อย แต่มีท่าทางมั่นคงดี เธอออกมารับเราเข้าไปในห้องออฟพีศ ซึ่งมีที่บูชาและ พระพุทธรูปหลายองค์และมีธงชาติ มีพระบรมรูปและแผนที่ต่างๆ บูชาพระแล้ว สนทนากันอยู่ครู่หนึ่ง ผ.บ. ก็ให้ข้าพเจ้าออกไปพูดกับพวกทหารที่เข้าแถวอยู่ หน้าห้องประชุม ข้าพเจ้าพูดว่า—

ท่านผู้เป็นลูกพระสยามทั้งหลาย

ดิฉันยินดีมากที่มีโอกาสมาเยี่ยมท่านถึงที่นี่ ขอแสดงความ ยินดีด้วยที่ท่านได้มีโอกาสออกมารับใช้ชาติให้ทางต่างประเทศ ชม เมืองไทยของเรารอดพ้นจากเป็นเมืองขึ้นมาได้เมืองเดียว ในสมัยที่เพื่อนบ้านของเราสูญเสียอิสระภาพไปหมด ทั้งนี้ก็ เพราะปู่ย่าตายายของเราท่านรักษาไว้ได้ ทั้ง ๆ ที่ท่านเหล่านั้น ก็มีแต่ปากและมือ รถไฟก็ไม่มี เรือไฟ เรือบิน ไม่มีทั้งนั้น

แต่ท่านก็รักษาเอกราชบ้านเมืองมาให้เราได้ เราผู้เป็นทายาทมีพร้อมทุกอย่างที่ดีกว่าท่าน แล้วจะรักษาสิ่งที่ท่านให้ไว้ไม่ได้นั้น ถ้าเราตายไปพบท่านเหล่านั้นเข้า เราจะเอาหน้าไปไว้ที่ไหน ดิฉันเชื่อในคำกลอนของสุนทรภู่ที่ว่า *"แม้ไม่ถึงที่ตายวายชีวาตม์ ใครพิฆาตเข่นฆ่าไม่อาสัญ ถ้าแม้นถึงที่ตายวายชีวัน ใครไม่ทันป้องร้ายก็ตายเอง"* จึงไม่เห็นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่าชื่อเสียง พวกท่านได้มาทำชื่อเสียงไว้ว่า- **พยัคฆ์น้อย** แล้ว จึงขออธิฐานว่าบุญสิ่งไรที่ดิฉันได้ทำแล้ว และกำลังทำอยู่ ขอได้เกิดผลคุ้มครองรักษาท่านทุกคน ให้มีความสุขทั้งกายและใจ มีชื่อเสียงยั่งยืนปราศจากภัยอันตราย และให้มีชัยชนะมารทุกเวลา ขอพระสยามเทวาธิราชเจ้าจงทรงคุ้มครองท่านทั่วกัน

—สวสด.

ผู้บังคับการตอบขอบใจแล้วก็พาเข้าไปยังโต๊ะอาหารรับประทานพร้อมกันเวลา ๑๗ น. พวกทหารทำกับข้าวไทยกันเองทั้งนั้น ข้าวร้อน ๆ แกงเผ็ด (จากน้ำพริกซองหรือเครื่องกระป๋อง) เนื้อเค็มทอด ผัดกะหล่ำสด กินได้ทั้งนั้น แม้จะรู้สึกว่าผิดผู้ชาย เราก็อร่อยอยู่ดี เพราะสงสารว่าอุส่าห์ทำกันได้ เวลารับประทานยังมีดนตรีให้ฟังอีกด้วย มีระนาดเอก ๑ ราง เป็นคนแตรเดียวและชาวเพชรบุรีทำได้ทุกเพลงแต่แปร่งเหมือนพูด กลองแขก ๑ คน ฉาบและฉิ่ง ๑ คน คนร้อง ๑ คน ทุกคนนุ่งผ้าใส่เสื้อปิดคอนั่งพับเพียบบนยกพื้น น่ารักเต็มที เขาร้องเพลง *ไทรโยค ตับแม่ศรี ลาวดวงเดือน และห่วงอาลัย* ตามบทเดิมเสียด้วย ทำให้ซึมทราบสบายใจไม่น้อย พอถึงของหวานมี

ไอศกรีมลูกไม้ต่าง ๆ มีแอปเบิ้ลลูกโต ๆ องุ่นและแปร์ของอเมริกันทั้งนั้นหณุมานก็แต่งเครื่องใส่หัวโขน โดดแผลวออกมาด้วยเพลงเชิดแล้วมีพากย์ ๒—๓ คำ ให้ใช้บทว่าตามม้ามาจับบุตร์ลบ เต้นอยู่ตัวเดียวกับกิ่งไม้ อุส่าห์ทำได้พอรู้เรื่อง ถึงตอนจบก็ทำเพลงและร้องด้วยเพลงพุทธานภาพนำผลฯ น่าเอ็นดเต็มที ได้ความว่าอื่น ๆ ก็ทนได้หมดมีแต่โรคคิดถึงบ้านอย่างเดียว เพราะฉะนั้นถ้ามีใครไปเยี่ยมเขาจึงดีใจกันนัก เราลากลับมาเวลา ๑๘ น. กำลังจะมืดรีบวิ่งอย่างเร็วหน่อย เพราะเวลานี้มีข่าวว่ากำลังจะใช้วิธีแอบระเบิดอย่างทางเวียตนาม ตามทางมีแต่รถเมล์เดิน ๑—๒ คันเท่านั้น มีหมู่บ้านอยู่ริมทางหมู่เดียว อยากตะโกนว่า "ชายแอ๊ว พี่สาวเธอก็มาถึงสมรภูมิแล้ว" เพราะชายแอ๊วพิษฐ์เธอเป็นผู้นำกองทหารไทยออกมาที่นี่เป็นคนแรก อิ่มทั้งข้าวอิ่มทั้งใจที่ได้มาเยี่ยมทหารของเราถึงเส้นขนาน ๓๘! กลับถึงโฮเตลเวลา ๒๐ น. รีบอาบน้ำกินยาแล้วนอน

วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๑๐

ลงไปกินเช้าในห้องอาหารเวลา ๗ น. มีพวกนักท่องเที่ยวเต็มห้อง หน้าตาท่าทางเป็นพวกแหม่มเขาต้องทำอย่างนั้น คุยกันลั่นห้องถึงเรื่องสตางค์ทั้งนั้น เราก็ฟังสงบเสี่ยมอยู่ทางหนึ่ง ลงท้ายเขาหันมาถามเราว่า มาจากไหนน่ะ? ข้าพเจ้าก็ตอบคำเดียวว่า — Thailand! เขาร้องอ้อ — แล้วโม้ให้ฟังว่า "ฉันมาจากฮาวาย ฉันเป็นนีเซ่ (คือลูกเกาหลี) จะมาดูบ้านเมืองปู่ย่าตายาย ฉันซื้อสร้อยไข่มุกด์จากยี่ปุ่น $๑๐๐ จะต้องไปเสียภาษีที่อเมริกาอีก $๒๐๐ ฉันก็ยอม" ทำท่าทำทางว่าฉันหนึ่งนาแก ดูแล้วชักสงสารขึ้นมา อยากร้องออกไปว่า — เออ ๆ ยอมแล้วออกไปเถอะ จะไปไหนก็ไป แต่พูดไม่ออกได้แต่นึกปลงในใจว่า — มนุษย์นี้มี ๕๐๐ จำพวกจริงแท้ เห็นข้าพเจ้าไม่โต้แย้งตื่นเต้น เลยหมดสนุกเดินไปเข้าหมู่ของตัวใหม่

๑๐. น. ผู้รับรองก็มารับพร้อมกับรถ พาไปยังศูนย์ พ.ส.ล. คือวัด Cho—ge คุณเอี่ยมเรียกว่าวัดโฉเก บอกว่าจำง่ายดี ตามกันไป ๓ คัน พอไปถึงเจอะคนแน่นอยู่หน้าวัด มีโปลิศเต็มไป เขากำลังจัดให้รถเข้าออกเป็นระเบียบ ผู้นำก็ชักตกใจเพราะงานของเราไม่ได้บอกโปลิศ ไต่ถามได้ความว่าพ่อค้าหนุ่มมีชื่อคนหนึ่งเกิดตายบ่จจุบันชื่นมา เขากำลังเอาศพมาทำบุญกันอยู่ในโบสถ์แล้วเขาก็เลยเชิญเราเข้าไปดูงานด้วย โบสถ์เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวไป เอาศพตั้งไว้ทางซ้ายมือ แขกนั่งทางขวา มีพระพุทธรูปและที่บูชาอยู่ตรงกลาง ตรงกับบรรไดใหญ่ที่ขึ้นไป พวกญาติแต่งตัวด้วยผ้ากระสอบป่านสีน้ำตาลเช่นเดียวกับจีน นั่งกับพื้นกำลังไห้วศพกันอยู่ เสร็จแล้วพระสงฆ์เดินมาหน้าที่บูชาจุดธูปแล้วนำไหว้พระว่า—พุทธ์ ธมฺม์ สงฺฆ์ ให้ทุกคนว่าตามด้วยทำนองช้า ๆ เท่านั้นแล้วเป็นจบพิธี สังเกตดูงานเป็นระเบียบเรียบร้อยดีกว่าที่อื่น ๆ แต่ทำไมเร็วเกินไปนัก หรือจะเป็นเพราะเราไปถึงตอนเขาจะจบอยู่แล้วก็เป็นได้ เลยได้ไหว้พระพร้อม ๆ กับเขาไปด้วย แล้วเขาพาไปเยี่ยมท่านสมภารเจ้าวัดต่าง ๆ ตามตำแหน่งแต่ละห้อง ๆ เช่นเดียวกับที่ญี่ปุ่น แล้วพาไปสนทนาธรรมที่ห้องอาหาร ทุกคนนั่งบนเบาะรอบโต๊ะเตี้ย ๆ แค่อก ไต่ถามเรื่องพระพุทธศาสนาในที่ต่าง ๆ ที่เราผ่านมา เลี้ยงน้ำโสมและจันอับไปด้วย ท่านพระต่าง ๆ สนุกกันมาก มีทั้งพวกอุบาสก อุบาสิกา กรรมการไม่ขาดเลย ผู้หญิงจัดการเลี้ยงดูจัดของกินกันเอง อาหารเต็มโต๊ะเหมือนอาหารไทย ช่างคิดช่างทำแลดูงดงามน่ากิน แต่รสของเขากับของเรามันคนละแบบ เราคุ้นกับรสเปรี้ยวหวาน เค็ม ของเขาเค็ม ๆ เผ็ด ๆ และกลิ่นโสมกลิ่นงามาก กินได้อิ่มแต่จะบอกว่าอร่อยก็ไม่ถูกนัก มีทั้งข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ลูกพลับสดแดง ๆ ใส ๆน่ากินเป็นอันมาก สิ่งไรที่แพงและหายากที่บ้านเรา ที่เกาหลีเป็นของดาดดื่นสามัญ เช่นลูกพลับ เกาลัด แอปเปิล

เห็ดหอม เป็นต้น แต่เขาบอกว่าในฤดูหนาว หิมะตกหนาทำการเพาะปลูกอะไรไม่ได้ ๔ เดือน ฉะนั้นก่อนจะเข้าหน้าหนาว จึงจำจะต้องดองผักกาดกับพริกไว้ให้พอกิน เรียกว่า—กิมจี่ รสชาติคล้ายแกงส้มของเรา และต้องหาเชื้อเพลิงไว้ให้พอใช้ด้วย ชีวิตคนเมืองหนาวมีปัญหาหลายอย่างเพื่อยังชีพ จะเป็นเพราะเหตุนี้ดอกกระมังจึงทำให้เขาต้องขยันขันแข็ง สู้เราไม่ได้เด็ด กินอิ่มแล้วออกมาถ่ายรูปกันในลานวัด อุบาสิกาคนหนึ่งเหมือนแม่ครูหมันเป็นอย่างยิ่ง เข้ามากระซิบว่า—I love you! ไม่รู้ว่าไปวานใครสอนมาให้ กำลังลากันขึ้นรถเลยได้ฮากันทั้งกองโต เขาพาไปดูวัง ดุกซู Duk-soo ซึ่งทำเป็นมิวเซียมแล้ว พอดูได้แต่ไม่มีอะไรเป็นพิเศษ เพราะถูกญี่ปุ่นกวาดเอาไปเสียมากเมื่อชนะสงคราม ในสวนเป็นที่คนไปเดินเที่ยว เราเดินดู ๒-๓ หลังก็ขอลากลับมาพัก ได้ซื้อเกาลัดต้มลูกโต ๆ ร้อยเป็นพวง ๆ ขายมาด้วย เขาเห็นขันกันเพราะมัน ๒-๓ สตางค์เท่านั้น ได้พักราว ๑ ชั่วโมง

บ่าย ๑๖ น. รถก็มารับไปดูวัง ชางดุค Chang-duk ซึ่งเป็นที่ประทับจริง ๆ ท่าทีเป็นวังจริง ๆ คือมนุษย์อยู่ได้ มีทางเดินถึงกันได้ตลอด และเป็นข้างหน้าข้างใน เสียดายแต่ไม่ได้ดูห้องบรรทม เพราะเขากำลังซ่อม ทางเกาหลีมีอะไรหลายอย่างที่ทำให้รู้สึกว่า เขาอยู่ในระหว่างจีนกับญี่ปุ่น แต่เขามีรสนิยมของเขาเอง โดยเฉพาะสวนในพระราชวังนี้ สงบสบาย งดงามไม่ใช่อย่างจีน และก็ไม่ใช่อย่างญี่ปุ่น เราเข้าไปอยู่ในที่นั้นแล้วอยากอยู่นาน ๆ เพราะมันร่มรื่นหมดกังวลดีจริงอย่างอธิบายไม่ถูก มีต้นไม้ใหญ่ เป็นระยะห่างกันพอดี แตกกิ่งก้านสาขาไปตามธรรมชาติ มีเนินหญ้าเหมาะกับสระน้ำ ทั้งไม้ดอกไม้ใบอยู่ในที่ถูกต้องทุกมุม เราถามเขาว่า—พระราชวงศ์ไปอยู่ที่ไหนกัน

หมด ? เขาชี้ให้ดูหลังคาตำหนักเล็ก ๆ หลังหนึ่งในสวนนั้นว่า— "อยู่กันที่นั่นเอง" แล้วเขาก็วิ่งไปดู ว่าเราจะไปพบได้หรือไม่ กลับมาบอกว่าอยู่แต่เมียซึ่งเป็นอเมริกัน ถ้าเราอยากพบจะไปตามแม่ผัวซึ่งเป็นญี่ปุ่นมาให้พบเช้าพรุ่งนี้ ขอให้เรามาใหม่ เราก็ไม่ติดใจ เพราะอยากพบเจ้าชายจริง ๆ ไม่ใช่พระภรรยาเจ้า เขาเลยเล่าให้ฟังว่า–พระเจ้าแผ่นดินองค์หลังถูกญี่ปุ่นจับเอาไปไว้ในโตเกียว และให้แต่งงานกับเจ้าหญิง (?) ญี่ปุ่น มีลูกออกมา ๑ ชาย ส่งไปเรียนในอเมริกา แต่งงานกับอเมริกัน ไม่มีลูก พูดพันเมืองก็ไม่ได้ กลับมาเมื่อพระบิดาเสด็จขึ้นสวรรค์ไปแล้ว บัดนี้รัฐบาลเกาหลีให้อยู่ในตำหนักเล็กในวังนี้ และให้บำนาญเลี้ยงชีพ เรียกกันว่า Mr. Lee เป็นอากิเต็ค ทำงานอยู่กับบริษัทก่อสร้างในเมือง เวลานี้ยังไม่กลับจากทำงาน เอาก็มีด้วยประการฉะนี้.

ปรอทวันนี้ ๔๓ ฟ. เดินกลับมารถ เขากำลังประกาศว่าถึงเวลาปิดประตูวัง ๑๗ น. เราก็ถึงประตูหลังวังพอดี ขึ้นรถเลยไปบ้านมิสเตอร์ลี คนในเกาหลีมีสกุลใหญ่ ๆ อยู่ ๓ สกุล คือ กิม KIM ลี LEE ปั๊ก PAK เพราะฉะนั้นเราจะได้พบชื่อนี้บ่อย ๆ บ้านมิสเตอร์ลีอยู่บนเขาลูกเดียวกับสถานทูตของเรา ท่านทูตเดินมากินด้วยได้สบาย เป็นบ้านสมัยใหม่บนเขา มองลงมาเห็นในเมืองสวยงาม ดอกไม้ดอกโต ๆ เช่นในเชียงใหม่ มิสเตอร์ลีเองเป็นคนใหญ่โตไม่ใช่เล่น เป็นเจ้าของบริษัทก่อสร้างทั่ว ๆ ไป เป็นเศรษฐีคนหนึ่งนั้นแน่นอน วันนี้เลี้ยงอย่างเกาหลี ๑๐๐ เปอเซนต์ ตัวเองก็แต่งพื้นเมืองเข้าทีดี ผู้หญิง ๒ คน คือมิสซิสหวาง Mrs. Whang ผู้เป็นนายกสังคมสงเคราะห์ และภรรยาศาสตราจารย์กิมก็แต่งพื้นเมือง สดสวยสมกับกิริยามารยาท ไม่ได้พบมิสซิสลีเอง เพราะกำลังมีครรภ์และขออยู่จัดอาหารในครัว ตั้งโต๊ะยาวมีเบาะ

วางรอบโต๊ะอาหารเต็ม มีทูต ๒ เรา ๓ คน ศาสตราจารย์กิมและภรรยา และเจ้าของบ้านกับมิสซิสหวาง รวม ๙ คน กินไปพูดกันไปเรื่องศาสนาพุทธ ถ่ายรูปแล้ว มิสเตอร์ลีฉายหนังสีเรื่องพุทธในโคเรียให้ดู เป็นบุญอย่างหนึ่งที่มิสเตอร์ลีผู้มั่งคั่ง ได้เอาใจใส่ในเรื่องพุทธอย่างจริงจัง นับเป็นที่พึ่งได้หลักหนึ่งของ พ.ส.ล. เราไม่เคยนึกเลยว่า เกาหลีจะมีโบราณสถานในทางพุทธมากมายและเก่าแก่ แม้การแกะสลักเขาทั้งลูกก็มีเหมือนในอินเดีย วัดก็มีอยู่ทั่วประเทศน่าเลื่อมใส เราลากลับมาเวลา ๒๐.๓๐ น.

๑๐ *ตุลาคม ๒๕๑๐*

๖ น. โฮเตลโทรศัพท์ขึ้นมาปลุก ว่า T.V. เอารถมารับแล้ว ข้าพเจ้าขอให้เลขา ฯ ไปแทน คุณเอี่ยมกลับมาบอกว่า — ดีแล้วที่ไม่ได้ไป เพราะไม่ใช่ของรัฐ เป็น T.V. ของเอกชนให้ค่าจ้างไปพูดประมาณ ๘๐ บาท คุณเอี่ยมเลยประกาศให้กับวัดพุทธไปทันทีนั้น พวกหากินคงเห็นว่าบ้าแน่ เรารับประทานเช้ากันแล้ว ถึง ๑๐ น. รถก็มารับไปยังศาลาเทศบาลซึ่งอยู่เยื้องกับโฮเตล เราอยู่ไปอีกมุมหนึ่ง เป็นตึกใหญ่โตและคึกคักไปด้วยผู้คน พอรถหยุดก็มีเลขา ฯ ท่าทางสมแก่ตำแหน่ง พูดอังกฤษได้ดี เข้ามารับและนำขึ้นบรรไดกว้างใหญ่ ขึ้นไปชั้นแรกมีคนคอยรับเป็นระยะๆ เข้าไปคอยอีกห้องหนึ่ง ไม่ถึง ๒ นาทีเขาก็นำเข้าไปในห้องนายกเทศมนตรี ท่าทางดี อายุราว ๔๐ ปี เข้ามาทักทายเชิญให้นั่งยังที่ แล้วก็สนทนาเป็นทางการว่า ยินดีที่ได้พบและชอบใจเมืองไทยยิ่งนักที่ได้ช่วยเหลือเกาหลี ฯลฯ ข้าพเจ้าก็ตอบว่า ศาสนาของเราสอนให้เห็นใจผู้อื่นด้วยเมตตากรุณา งาน พ.ส.ล. ที่เรากำลังทำอยู่นี้ เชื่อแน่ว่ากำลังใจเป็นของ

สำคัญเท่าถึงกับทางวัตถุ เราจึงพยายามให้คนเข้าใจหลักของศาสนา เขาจะได้เห็นว่าอะไรผิดอะไรถูก ท่านนายก ฯ ร้องว่าอ้อ ๆ กัมหัวรับว่าเข้าใจแล้ว แล้วก็หยิบหีบกุญแจเมืองส่งให้ข้าพเจ้า และอธิบายว่าเบื้นรูปกุญแจพระราชวังแต่โบราณ ดูเข้าทีดีและแปลกด้วย พวก น.ส.พ. ช่างภาพต่าง ๆ เข้าไปชุลมุนวุ่นวายอยู่ด้วยจนจบ เราก็ขอบคุณและลากลับ ท่านแมร์ตามมาส่งถึงรถ ผู้คนหลีกเบื้นทางรู้สึกว่าเขาเกรงกลัวกันมาก ขึ้นรถชักธงไทยมากับท่านทูต ท่านเล่าให้ฟังว่านายก ฯ คนนี้ทำงานแข็ง ออกตรวจออกดูเองทุกแห่ง คนจึงเลื่อมใสมาก ท่านทูตพาเราไปส่งยังวัดเซนชื่อ Hwe — po ซึ่งอยู่เชิงเขานอกเมืองออกไปไกล แล้วท่านต้องลากลับไปทำงาน วัดนี้สร้างมา ๑,๐๐๐ ปีกว่าแล้ว งดงามเล็ก ๆ ดีก่อติดกับเขาเลย เบื้นที่สงบสงัดมีลำธารและสวนตามธรรมชาติ ท่านสมภารท่าทางสบายเบื้นพระจริง ๆ มิสเตอร์ลีนับถือมาก บอกว่ามาคุยกับท่านเสมอ ท่านพาเราดูวัดแล้วก็เชิญเข้าห้องรับแขกมีชนมน้ำโสมเลี้ยง แล้วไต่ถามทางธรรมว่า— "พระพุทธเจ้าทรงมอบพระศาสนาไว้แก่คน ๔ จำพวก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา แต่ท่านมีเพียง ๓ ขาดภิกษุณีไปจะไม่ผิดหรือ ?" ข้าพเจ้าตอบว่า "ถ้าทางวัตถุก็ขาดแน่ แต่เราจะปฏิเสธได้หรือว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงเห็นชอบในการมีภิกษุณี ทั้งนี้ก็เพราะทรงเห็นอยู่ว่าชีวิตสงฆ์ไม่เหมาะแก่สตรีเพศ และเพียงเบื้นชีก็สามารถไปยังพระนิพพานได้แล้ว จะต้องการอะไรอีก" ท่านสมภารก็เข้าใจและตอบว่าเข้าใจแล้ว ซักถามกันต่อไปทำให้สนุกสนานกันมาก ข้าพเจ้าถามว่าท่านทนหนาวได้อย่างไร ? ท่านตอบว่าตัวตึกนี้ทำใต้ถุนไว้สำหรับใส่หินเผาไฟ ซึ่งทำให้อบอุ่นในฤดูหนาวในเวลาหิมะตก เรื่องดินฟ้าอากาศต่าง ๆ นี้ทำให้เหตุการณ์รอบตัวผิดกันไปได้หลาย ๆ อย่าง นับแต่อาหาร ที่อยู่ แต่งตัว

แต่เราโดยมาก มิได้มองกันในทางนี้เลย เห็นอะไรดีถูกใจก็จะลอกแบบเสียเรื่อย และโดยมากก็จะยกเรื่องตัวเองขึ้นเป็นบรรทัดฐาน นี่เป็นเหตุหนึ่ง ที่ทำให้โลกอลเวงอยู่บัดนี้ดอกกระมัง.

เรากลับมากับมิสเตอร์ลี เลยไปยังวัดนิกายวอน WON เขาเตรียมรับรองแข็งแรงมากและเป็นนิกายที่คนเชื่อถือไม่น้อย จึงนับว่ามีอำนาจอยู่ เพราะความเชื่อก็คืออำนาจชนิดหนึ่งโดยปริยายอยู่เป็นธรรมดา ทั้งพระ ทั้งคฤหัสถ์คอยรับอยู่เต็ม แล้วพาขึ้นไปไหว้พระในโบสถ์ ซึ่งอยู่กลาง มีที่ทำงานอยู่ซีกขวา และมีที่เลี้ยงดูอยู่ซีกซ้าย พอเข้าไปในโบสถ์ก็เห็นที่บูชาจัดดอกไม้สวยงาม แต่ไม่มีพระพุทธรูปมีแต่ผ้าขาวมีรูปวงกลมดำใหญ่อยู่กลางผืน แขวนอยู่ตรงที่ตั้งพระ กรรมการเข้ามานำข้าพเจ้าไปยังผ้าปูกราบ และบอกว่าเชิญไหว้พระ ข้าพเจ้ามองดูที่บูชา เท่านั้นมิสซิสหวางก็เข้าใจ แกเข้ามาประคองข้าพเจ้าและกระซิบว่า— "นั่นคือพระปัญญาคุณของพระพุทธองค์" ข้าพเจ้าร้องอ้อ แล้วก็ถวายเบญจางคประดิษฐ์ มิสซิสหวางอธิบายต่อเมื่อเสร็จพิธีแล้วว่า—เพราะพระปัญญาคุณจึงได้ทรงเป็นพระพุทธเจ้า ไม่ใช่เพราะพระกาย ดูลึกซึ้งเข้าที่อยู่ แล้วเขาก็ให้ข้าพเจ้านั่งบนเบาะตรงโต๊ะกลาง มีไมโครโฟนอันเล็กวางตรงหน้า พระสงฆ์นั่งโต๊ะตรงข้ามแถวหนึ่ง โต๊ะขวาพวกอุบาสิกานั่งอยู่กองใหญ่รวมทั้งนักเรียนด้วย โต๊ะซ้ายพวกอุบาสกรวมทั้งกรรมการนั่งเต็ม มีล่ามหญิงชายอยู่ข้าง ๆ ข้าพเจ้า แล้วเขาก็ตั้งต้นถาม เริ่มด้วยเรื่อง พ.ส.ล. และความเห็นของเราต่าง ๆ ถามถึงพระของเราเช่น ทำไมแต่งสีเหลือง ข้าพเจ้าตอบว่า —พระวินัยบัญญัติว่าเย็บผ้าเป็นผืนแล้วให้ย้อมด้วยเปลือกไม้ (คือเอายางทำสอาดนั้นเอง) จึงเป็นสีเหลือง ท่านพระก็ร้องอ้อไปตามกัน ได้ยินว่าต่อไป

ท่านก็จะเปลี่ยนเป็นเหลืองเหมือนกัน ในเวลานี้ในเกาหลีกำลังดัดแปลงแก้ให้ถูกต้องอยู่ ซึ่งน่าจะคอยดูกันต่อไป น่าชมว่าเขาเรียนกันจริง ๆและรับฟังเหตุผลของคนอื่นด้วยทุกประการ ไม่มีอคติของตัว ดีแล้วและควรเป็นแบบอย่าง รู้สึกว่าทั้งพระทั้งฤหัส์เป็นคนใจกว้าง และศึกษาสมกับที่เป็นศาสตราจารย์และผู้นำ เราสนทนากันมากมายถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เราถูกถาม และโต้ตอบกันอย่างไร จนถึงเวลาอาหารกลางวันเขาจึงเชิญเราไปยังเรือนรับรอง มีโต๊ะเตี้ยยาวนั่งบนเบาะเรียงกันไปตลอดรวมทั้งพระด้วย ท่านไม่กินเย็นแต่เที่ยงกินได้ มีพวก น.ส.พ. ทั้งผู้หญิงผู้ชายมาขอไต่ถามถ่ายรูปครู่หนึ่งแล้วก็ลาไป ทางมหายานถือว่าสัตว์ที่มีลมหายใจทั้งหลายไม่มีเพศ มีความเป็นอยู่เหมือนกันหมด จึงไม่มีความรู้สึกว่า เป็นหญิงหรือเป็นชาย ข้าพเจ้าแย้งว่าพระวินัยก็ดี กฎหมายก็ดี ไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อคนดีแล้ว ท่านสร้างขึ้นเพื่อควบคุมคนไม่ดีต่างหาก ฉะนั้นคนไม่ดีจึงเป็นผู้ทำให้คนดี ๆ เดือดร้อนซึ่งไม่ยุติธรรม และเราควรจะช่วยกันกำหราบคนไม่ดีให้อยู่มือ แล้วโลกก็จะได้เป็นสุข เขาก็ชอบใจและเห็นด้วย ก่อนจะลากลับท่านสมภารพนมมือให้พรว่า *"ชาตินี้ให้อายุอยู่ถึง ๑๐๐ ปี ชาติหน้าให้ได้เป็นกวนอิม"* ข้าพเจ้าขอบพระคุณท่านแล้วก็กลับมาพักโฮเตล

บ่าย ๑๔ น เศษ เขามารับไปมหาวิทยาลัยดองกุค อยู่บนเนินเขาลูกหนึ่ง เป็นมหาวิทยาลัยใหญ่ ๑ ใน ๔ ของเกาหลี สร้างมา ๖๐ ปีแล้ว มีแผนกศาสนาพุทธเป็นพิเศษ พอถึงเขาก็นำขึ้นชั้นบนและเข้าไปในห้องพิธีเลย มีพวกศาสตราจารย์ใส่ครุยนั่งอยู่เป็นแถวข้างหนึ่ง มีโต๊ะใหญ่วางประกาศนียบัตรและเสื้อหมวกอยู่ตรงกลางกับเครื่องขยายเสียง หน้าโต๊ะมีธงเกาหลีผืนโตวางอยู่ อีกข้างหนึ่งมีเก้าอี้นวมวางไว้ให้พวกเรานั่ง ตรงกลางห้องเป็นเก้าอี้ตั้งหมู่

สำหรับแขกซึ่งมีทั้งพระและคฤหัสถ์ เขาพาข้าพเจ้าเข้าไปนั่งยังเก้าอี้นวมตัวแรก ต่อมาถึงหญิงพัฒนายุ ท่านทูต และเลขา ฯ เอี่ยม พิธีเริ่มด้วยเลขา ฯ ของมหาวิทยาลัยประกาศให้ไหว้พระทุกคนก็ลุกขึ้นยืนหันไปทางรูปพระพุทธรูปที่อยู่บนฝา แล้วกล่าวนำให้ว่า พุทฺธ ธมฺม สงฺฆ พร้อมกันแล้วลงนั่ง มีผู้หญิงสาวถือเสื้อครุยและหมวกเข้ามาขอให้ข้าพเจ้ายืนขึ้น แล้วเขาและท่านเลขา ฯ ก็ช่วยกันแต่งตัวให้ข้าพเจ้า เลขา ฯ กระซิบบอกว่าเราตั้งใจจะทำพิธีนี้ให้ใหญ่โตโดยจะเชิญทูตทั้งหมด แต่เพื่อนเบื่อเวลาหยุด และอธิการบดีก็ไปเฝ้าดาไลลามะอยู่ที่กรุงโตเกียว จึงทำได้เพียงเท่านี้ ข้าพเจ้าก็บอกว่าเท่านี้ก็เกินพอแล้วเขาใส่เสื้อแล้วใส่ฮูดสีแดงและน้ำเงินให้ และเลขา ฯ บอกว่าฮูดนี้เป็นของท่านเอง (หมาย

Her Highness Princess Diskul Pismai of Thailand receives a bouquet after being awarded the honorary degree of doctor of philosophy at a ceremony held in the president's office Oct. 10.

ภาพจากหนังสือพิมพ์ของมหาวิทยาลัยดองกุ๊ค

ว่าเอากลับไปด้วยได้ ส่วนเสื้อและหมวกนั้นเขามีไว้สำหรับใส่ครอบเป็นพิธี เราต้องมาตัดเองเพื่อให้พอดีตัว) แล้วก็ใส่หมวกให้ ผู้หญิงเป็นผู้จัดให้เหมาะหน้า พอเขาใส่หมวกให้ข้าพเจ้า ท่านโปรเฟสเซอร์ที่นั่งถือหมวกอยู่เป็นแถวก็ใส่พร้อมเป็นพิธี แล้วเขาก็ให้ข้าพเจ้านั่งลงดังเก่า เลขา ฯ ก็ไปยังไมโครโฟนอ่านประกาศว่า ข้าพเจ้าเป็นลูกใคร เกิดเมื่อไหร่ มีการศึกษาอย่างไร และได้ทำงานถวายพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และเป็นคนแรกที่ได้ทำให้นิกายต่าง ๆ เข้าใจกันได้ มหาวิทยาลัยนี้จึงเห็นสมควรที่จะให้ปริญญาเอกพิเศษในทางปริญญา Ph. D. แก่ข้าพเจ้าเป็นคนที่ ๒๖ ที่ได้ให้มาแล้ว เลขา ฯ อ่านทั้งภาษาเกาหลีและแปลเป็นภาษาอังกฤษด้วย แล้วท่านรองอธิการหยิบประกาศนียบัตรซึ่งใส่หีบวางไว้บนโต๊ะใหญ่นั้น มามอบให้ข้าพเจ้า ซึ่งมีเนื้อความดังนี้—

"มหาวิทยาลัยดองกุ๊ค ขอมอบปริญญาเอก ในทางปรัชญาแก่หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ประธานพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ในฐานะที่ได้ทรงเป็นผู้นำ ทางพระพุทธศาสนาสำเร็จอย่างดีเยี่ยม ทั้งได้ทรงทำให้ชาวพุทธทั่วโลกเข้าใจกันได้อย่างวิเศษแท้.

วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๑๙๖๗

(เซ็น) *ดองวากิม* *พ.เอช. ดี.*

และ

มยุง—กี โจห์ *ลิทท์. ดี.*

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

และมีเสียงปรบมือให้ทั้งห้อง แล้วข้าพเจ้าก็ลุกเดินไปที่ไมโครโฟน แหม, เสือมันหนักไม่ใช่เล่นและยาวเกินตัวด้วย เพราะเขาเย็บด้วยสักกะหลาดหนาในเมืองหนาว ข้าพเจ้าตอบขอบคุณว่า :—

ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

ปริญญานี้เป็นปริญญาแรกที่ข้าพเจ้าได้เคยรับในชีวิต ฉะนั้นจึงจะไม่ต้องอธิบายถึงความรู้สึก ของข้าพเจ้าว่าเป็นอย่างไร นอกจากข้าพเจ้าจะให้คำมั่นสัญญาว่าจะประพฤติตัวให้สมกับเกียรติที่ท่านได้กรุณาให้นี้อยู่เสมอไป เหตุการณ์ของโลกในปัจจุบันนี้ ได้พิสูจน์ให้เราเห็นแล้วว่า เรายิ่งห่างไกลจากศาสนาเพียงไร เรายิ่งห่างจากการเป็นมนุษย์ยิ่งขึ้นเพียงนั้น โดยเหตุนี้แหละ พ.ส.ล. ของเราจึงพยายามอย่างเต็มที่ ที่จะนำความสงบ ความสุข และมนุษยธรรมกลับคืนมาสู่โลกเราให้จงได้ ข้าพเจ้าหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะเห็นด้วยในข้อนี้

ขอขอบพระคุณท่านอย่างยิ่งอีกครั้งหนึ่ง สวัสดี.

เสร็จพิธีแล้วต่างคนก็ต่างเข้ามาจับมือแสดงความยินดี ศูนย์ พ.ส.ล. ในเกาหลีนำช่อดอกไม้มาให้ในทันที แล้วก็ถ่ายรูปหมู่รูปเดียวกันไว้เป็นที่ระลึก ทุกคนก็ถอดเครื่องยศออก แล้วพาข้าพเจ้าขึ้นรถไปเลี้ยงเย็นที่โฮเตลใหญ่แห่งหนึ่ง จัดแบบเกาหลีทุกประการ กินไปสนทนาธรรมกันไปอย่างสนุกสนาน ข้าพเจ้าดีใจเป็นอย่างยิ่ง ที่เห็นว่าพุทธศาสนาในเกาหลีมีผู้เรียนจริงสมกับที่เป็นมหาวิทยาลัย ไม่มีคำว่างมงายหรืออาชีพอยู่ในนั้นเลย ทำให้มีหวังว่าพระพุทธ

บารมียังไม่สูญแน่ เราลากลับมาโฮเตลราว ๙ น. พอเข้าห้องแล้วก็รู้สึกโล่งและขันตัวเอง ว่าไม่เคยเข้าโรงเรียนเกิน ๒ อาทิตย์ มหาวิทยาลัยก็ไม่เคยเข้าแต่อุส่าห์มีเสื้อมีหมวก มีหางว่าวว่า Ph.D. เป็นดอกเตอร์กับเขาด้วย! กำลังนึกขำในใจ หญิงเหลือเกิดไม่ขัน ทำหน้าเคร่งเดินตรงเข้ามาหาแล้วพูดว่า — "ขอฉันจูบแทนเด็จพ่อที" แล้วเธอจูบและเช็ดน้ำตา เท่านั้นข้าพเจ้าก็สิ้นฮัก เพราะคิดไว้แล้วว่าจะกลับมาทำบุญถวายท่าน เพราะข้าพเจ้าได้ทุกสิ่งทุกอย่างไปจากพระองค์ท่านแท้ ๆ ทีเดียว เราปริเทวนาการกันไปครู่ใหญ่ แล้วก็นอน

วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๑๐

เก็บของแล้วลงไปกินเช้า ๗ น. เศษ ๙ น. พระวัดโชเกพาพระอีก ๓ องค์ซึ่งจะเข้าไปเรียนในกรุงเทพ ฯ มาให้รู้จัก ท่านนำพระสูตรของโกเรียนมาให้ด้วย คุณเอี่ยมคิดจะส่งไปถวายเจ้าคุณเทพ ฯ วัดสระเกศ เพราะจะให้ได้เลี้ยงตอบแทนที่เขารับรองท่าน ทำให้รู้สึกว่าจะถึงเวลาที่พวกเราจะเรี่ยนรับแขกและเข้าสังคมให้ถูกต้อง เหมาะแก่เวลาได้หรือยัง? เพราะยิ่งพระพุทธศาสนามีผู้เอาใจใส่มากขึ้นเท่าใด เขาก็จะต้องเพ่งเล็งต่อรายละเอียดยิ่งขึ้นเท่านั้น อย่างน้อยจะต้องดูว่าน่านับถือเพียงไร และการที่จะให้คนฉลาด ๆ เขานับถือนั้นไม่ใช่ของง่ายนัก เราจะต้องตั้งต้นตั้งแต่รูปร่าง ท่าทาง สีหน้า ความประพฤติเป็นเบื้องแรก เพราะการเห็นกันครั้งแรกนั้น ทำให้เราหนีเลยก็ได้หรือทำให้อยากพบอีกก็ได้ ขั้น ๒ แล้วก็จะถึงสนทนาปราศรัย คือกายและก็วาจานั่นเอง ต่อไปก็ถึงน้ำใจเป็นขั้นสุด ถ้าผู้ใดผ่าน ๓ ขั้นนี้ได้ด้วยดีแปลว่าอยู่ตัว ไม่มีผู้ใดรังเกียจ เมื่อไม่มีผู้ใดรังเกียจแล้ว จะเข้าสมาคมใดก็ทำประโยชน์ได้ แต่เท่าที่เป็นอยู่ในบัดนี้ ข้าพเจ้าคิดว่ายังไม่ได้เรียนกันเลย โดยมากเอาฉบับของ

ตัวเองออกวางเบื่นตำรา ถ้าใครไม่ทำตามหรือเห็นด้วย ก็ลงความเห็นเอาว่า เขาอิจฉาเขากีดกัน แท้ที่จริงเพราะไม่รู้จักเรียนผู้อื่น ไม่เห็นใจผู้อื่นเบื่นต้น ยกตัวอย่าง เช่น การกินอยู่มูมมามเลอะเทอะ นึกจะโชกจะชาก จิ้มฟัน แคะหูเล่นเมื่อไรก็ทำได้ แต่คนบางพวกทนไม่ได้เลย ชักจะกินไม่ลงเอาทีเดียว เพราะรังเกียจกลัวเชื้อโรค เลยไม่อยากปะปนด้วย แต่ผู้ที่โชกชากเสียจนเคยตัว แล้วไม่รู้สึกว่าคนอื่นเขาเดือดร้อนเพราะการกระทำของตัว ก็คิดเอาว่าเขารังเกียจ ชาติชั้นวรรณะไปตามเรื่อง แม้เรื่องที่ว่าเขาถือผิวกันก็เพราะเหตุนี้ แต่ไม่มีผู้ใด พูดตามจริง เพราะคิดว่าเบื่นกิริยาชั่วที่ประจานเขา ฝ่ายหนึ่งรักษากิริยา ฝ่ายหนึ่ง ไม่รู้ว่าเขารังเกียจอะไร เลยเบื่นบ้าไปได้มากมาย ถ้าเราพร้อมใจพูดจริง ๆ กันสักที ก็คงจะทำให้โลกดีขึ้นกว่านี้เบื่นแน่

คนที่เกาหลีนี้ เท่าที่ได้พบ เบื่นผู้ขัดเกลาแล้วไม่มีอะไรที่น่ารังเกียจ ไม่เอะอะ กิริยาดี มีความภาคภูมิและรักชาติของตัวเช่นเรา ตัวอักษรเกาหลี ก็มีเจ้าแผ่นดินองค์ที่ ๔ คิดให้ใช้ ไม่ได้ใช้ตัวอักษรจีนเช่นญี่ปุ่น ถ้าไม่มีใครรังแก ก็จะเบื่นรองญี่ปุ่นได้กระมัง เขามีชาวพุทธ ?—ประมาณ ๕ ล้านคน เบื่นพวกกงจือมาก ที่เบื่นคริสเตียนน้อย เบื่นคนอดทนขยันขันแข็ง ทุกสิ่งทำเอง เพื่อไม่ให้มีสินค้าเข้ามากเกินต้องการ

ท่านทูตเชิญผู้เลี้ยงดูรับรองเราไปเลี้ยงกลางวันตอนก่อนเราขึ้นเรือบิน กลับ เรารู้สึกภาคภูมิใจและขอบพระคุณท่านทูตและคุณหญิงเบื่นอันมาก ที่ท่านทำให้เรามีปลอกคอด้วยความเบิกบานใจ เสร็จธุระรับแขกแล้วก็ขนของขึ้นรถไปยังสถานทูต คุณบุญบื่นทำแกงกะหรี่และเครื่องแกล้ม เริ่มต้นด้วยซุปมะเขือเทศแล้วเต้าหู้ทอดน้ำจิ้มและข้าวแกง ของหวานสามแซ่กับลูกไม้ มีเทบ่เพลงไทยฟังเบา ๆ เพราะมาก พวกที่มารับประทานด้วยหลายคน บางคนติดงานออฟพีศต้องรีบกลับ ถ่ายรูปกันแล้วก็เลยลากันที่สถานทูต เราขึ้นรถมา

สนามบินราว ๑๔ น. มีผู้ตามมาส่งไม่น้อย สิ่งที่ลำบากคือเอาของตามมาให้อีก ทำเอาต้องหอบพะรุงพะรัง ทั้ง ๆ ที่ส่งกลับทางไปรษณีย์เสียก็มากแล้ว ขอบใจคุณปรีดามากเพราะเธอทำให้แทบทุกอย่าง เรือ N.W. 6 ออกมาตรงเวลา ๑๕ น. ให้กินอาหารกลางวันถาดอีกครั้งหนึ่งอร่อยดีพอใช้ เราต้องย้อนไปโตเกียวเพื่อจับเรือ N.W. อีกลำหนึ่งที่จะข้ามขั้วโลกไปอเมริกา นั่งมาคร่เดียวกัปตันก็ประกาศว่าอีก ๑๐ นาทีจะถึงสนามบินโตเกียว หญิงเหลือพูดว่า "ขออย่าให้เห็นฟูจีอีกเลย เบื่อแล้ว!" วิบเดียวคุณเอี่ยมชี้มือบอกว่า "นั่นแน่ะฟูจี!" จริง ๆ คราวนี้เห็นทางซ้ายมือไกลหน่อยและมีเมฆขาวบี่ด เห็นแต่ยอดไม่มีสโนว์คลุม ถึงโตเกียวเวลา ๑๖.๔๕ น. เดินเสียย่ำแย่เพราะทางเดินยังไกลอยู่นั่นเอง เข้าไปทางพวกเดินทางผ่านคือ Transits ขึ้นบรรไดไปแล้วก็เจอะเก้าอี้ยาว ๆ สำหรับนั่งคอยเบ็นแถวไปเต็มห้อง มีร้านขายของเบ็นแถวแต่แพงพิเศษ ร้านอาหารมีเพียง Snack Bar กินได้แต่แซนวิชและขนมแห้ง ห้องพักคนไปขึ้นเครื่องบินนี้เขาทำฝากระจกกั้นซีกหนึ่ง มีทางพูดกันได้จากวงกลม ๆ บุลวดโปร่งพูดกันได้แต่ส่งของไม่ได้ ญี่ปุ่นเขาช่างคิดแปลก ๆ ดี เราต้องคอยเรือลำใหม่ถึง ๓ ชั่วโมง เลยได้ดูคนออกไปขึ้นเครื่องบินหลายหมู่สนุกดี จะเข้าไปในเมืองก็ไกลนักกลัวจะกลับมาไม่ทันเวลา เลยนั่งนอนเดินเล่นอยู่ในห้องคอยนั้นจนเขาเรียกขึ้นเรือบินเวลา ๒๐ น. ว่าให้ออกทางประตูเลขที่ ๒๓ มีผู้โดยสารลำเดียวกับเราเพียง ๓๕ คน แต่เรือนี้มีที่นั่งถึง ๑๕๐ ที่ เลยเป็นบุญของเราที่ได้นอนสบายเพราะได้ที่ทั้ง ๓ ที่แถวหนึ่ง เราก็ถอดเท้าแขนออกนอนจริง ๆ ได้สบาย เรือ N.W. นี้ดีทุกอย่าง ใหญ่ถึงแถวละ ๖ ที่นั่ง มีห้องเล็ก ๓ ห้อง ผู้ดูแลเบ็นชาวตะวันตกทั้งหมด อาหารก็ดี แจกของก็มาก พอเรือขึ้นเรียบร้อยแล้วเขาก็ให้

กระเป๋าใส่เครื่องแต่งตัวคนละใบ มีแปรงสีฟันซึ่งชุบน้ำแล้วก็ใช้ได้เลยเพราะมียาอยู่เสร็จแล้ว ยาสีฟัน ๑ กล่อง สบู่ล้างมือ ยาล้างปาก ๑ ขวด หวี ๑ เล่ม แปรงเสื้อ ๑ อัน อย่างละเล็ก ๆ พอใช้ได้ เรือออกมาได้ราว ๑ ชั่วโมง ก็เกิดอาละวาดเต้นโครมครามอยู่ราวชั่วโมงเศษจนไม่ได้กินเย็นถึง ๒๒ น. พวกนางฟ้าเดินไม่ได้ต้องวิ่งเอากล่องใส่ของขบเคี้ยวมาวางให้แก้หิว ตั้งแต่ขึ้นเรือบินมายังไม่เคยถูกเรือบินอาละวาดนานเท่านี้เลย หญิงเหลือบ่นว่าอิติปิโส ฯ หลายจบแล้ว เห็นจะเป็นด้วยใกล้ขั้วโลกนั้นเอง กินเย็นแล้วเขาก็ให้ผ้าห่ม ปิดไฟให้นอน หลับไปนานเท่าไรไม่ทราบ รู้สึกเหมือนเคลิ้ม ๆ ไป แต่พอลืมตาขึ้นก็เห็นสว่างแจ๋ คุณเอี่ยมบอกว่าอีก ๒๐ นาทีจะ ๑๒ น. ระยะทางต้องข้ามวันพุธอีกวันหนึ่ง รีบไปห้องน้ำแต่ไม่ต้องเข้าคิว เพราะคนน้อยเลยใช้ได้สบาย ออกมากินน้ำส้มและขนมปั่ง เนย แยม พออิ่มกัปตันก็ประกาศว่าอีก ๓๐ นาทีจะถึง Seattle ในอเมริกาเหนือทางตะวันตก ครู่เดียวก็ลงถึงพื้นสถานีเรือบิน ยังไม่ใหญ่โต ผู้ตรวจหนังสือเดินทางและของก็ใจดีไม่เคร่งเครียดเช่นที่อื่น ชักคุยลั่นชนิดรับแขก เราออกมาหาแท็กซี่ได้คนช่างคุยอีก พาไปโฮเตล Roosevelt ซึ่งอยู่ในเมือง ได้ห้องนัมเบอร์ ๗๐๔ สบายดี เล็ก ๆ เข้าห้องเรียบร้อยแล้วลงไปกินกลางวันในห้องอาหารชั้นล่าง อร่อยดีอย่างอเมริกัน แล้วขึ้นมาจัดห้องขอนอนอีกพักหนึ่ง

บ่าย ๑๖ น. จึงลงไปเดินเล่นรอบๆ โฮเต็ลซึ่งเป็นร้านขายของโดยมาก มีร้านใหญ่ Department Store ๒—๓ ร้าน แต่ยังเป็นชั้นเดียว ตึกระฟ้ายังไม่ค่อยมี แลดูเป็นเมืองใหม่กำลังสร้างตัว ทำท่าล้อ San Francisco เพราะอยู่ใกล้ทะเล มีน้ำและเกาะแก่งมาก มีร้าน Magnim I เช่นในซานฟรานซิสโก

แต่ดูไม่ค่อยมีใครเข้าไปนัก เพราะแพงอย่างชั้น ๑ เราเข้าไปดูอีกแห่งหนึ่ง ตรงกันข้ามแต่ก็แพงเกินกระเป๋าเรา เลยออกไปกินน้ำชาที่ร้านไอศกรีมใกล้ ๆ นั้น แล้วเดินกลับมาโฮเตล นั่งอยู่จนค่ำก็เดินไปกินอาหารจีนที่ร้าน Canton Food ดีพอใช้ คือหมี่กวางตุ้งนั้นเอง แล้วกลับมาโฮเตลอาบน้ำนอน

วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๐

ตื่นเสีย ๘ น. วันนี้ ด้วยไม่มีโปรแกรมที่จะต้องทำอะไร คุณเอี่ยมต้องโทรศัพท์มาปลุกคงเห็นหายไปตั้งชั่วโมง ลงไปกินเช้าอร่อยจริง ๆ อยากเรียนทอดไข่อย่างอเมริกันเต็มที เพราะเขาทอดน่ากินนัก นั่งคอยรถมารับไปเที่ยวดูเมืองกับพวกนักท่องเที่ยวเวลา ๑๑ น. พอถึงเวลาเขาก็มาตามออกไปขึ้นรถคันใหญ่จุคนได้ ๔๐ คน มีคนขับอายุ ๖๖ แล้วคนเดียวเป็นทั้งผู้นำเที่ยวและขับรถด้วยเสร็จ เขาเป็นคนช่างพูด แต่เรื่องที่เล่านั้นเต็มไปด้วยเรื่องสตางค์ เช่นตึกหลังนี้สร้างด้วยราคาเท่านั้น ๆ สะพานนี้ใหญ่ที่สุดในโลกราคาถึงเท่านั้นๆ ที่จริงเมืองซีแอตเติ้ลนี้น่าอยู่ดี เพราะเป็นเมืองใหม่ยังไม่แน่นและยังไม่เอะอะอึกทึก แต่เห็นจะหนาวไม่ใช่เล่น เขาพาไปดูทั่วแล้วก็ไปหยุดดูสวนสัตว์ ซึ่งก็ไม่มีอะไรแปลกปลาด เราไปห้องเล็กและกินของว่างกันมากกว่าไปดูสัตว์ แล้วไปแวะดูท่าเรือคนหาปลา ทำท่าจะคล้าย ๆ Fisher-man's Wharf ของเมืองซานฟรานซิสโก พอดีเวลาบ่าย ๑๔ น. เขาก็พากลับมาส่งโฮเตล เราก็เลยเดินไปหากลางวันกินตามร้านเล็ก ๆ อร่อยดี แล้วเลยไปเดินดูตามร้านต่าง ๆ จนบ่าย ๑๖ น. จึงกลับมาพัก ต้นไม้กำลังเปลี่ยนสีสวย ๆ แต่ยังไม่สวยเท่าทางประเทศนอร์เวย์ อากาศก็มัว ๆ ฝนตกโปรยปราย เย็นเยือก ๆ ของฤดูใบไม้ร่วง

Autumn แท้ เข้าห้องเปิด T.V. ดู พบหนูน้อย Beaver อีก ท่าจะกำลังชอบกันมากและได้ดูเรื่องคุณอัศว์ด้วย นอนเคลิ้มไปจนค่ำก็ลุกขึ้นอาบน้ำแต่งตัวลงไปเที่ยวหาที่กินเย็นแปลก ๆ เดินไปเดินมา คุณเอี่ยมก็พาเข้าร้านเก่าอีก เพราะต้องการจะกินข้าว วันนี้สั่งข้าวผัด แกงไข่ ผัดเปรี้ยวหวาน โครงหมู พอกินได้แต่ไม่อร่อย ซ้ำกลับมานอนไม่หลับไปตามกัน จะเบื่อเพราะอาหารหรือไม่ใช่ก็ไม่รู้

วันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๑๐

ตื่น ๒—๓ ครั้ง จนย่ำรุ่งจึงลุกขึ้นเก็บของแต่งตัวลงไปกินเช้า ๗ น. แล้วเรียกแทกซี่ขนของขึ้นรถไปสนามบินเวลา ๘.๓๐ น. เพราะทางไกล จัดการส่งของเรียบร้อยแล้วก็เที่ยวเดินดูของขาย ดูคุนสนุก สถานีเรือบินนี่ชั้นเดียว แต่ใหญ่โตสบายกว่าทางเข้ามาก เราไปออกประตู ๘ ขึ้นเรือ Air Canada ลำเล็ก ๒ เครื่องยนต์ คนเต็มลำ คงจะไปดู Expo 67. กันโดยมาก ท่าทางเป็นผู้ดีหลายคน มีผู้หญิงดูแล ๒ คนเท่านั้น ดีพอใช้ แต่วันนี้อากาศไม่ดีฝนตกด้วย มองลงไปดูข้างล่างเห็นแต่เกาะแก่งต่าง ๆ มีบ้านเรือนไล้ท์เฮ้าซ์อยู่ห่าง ๆ กันตามเกาะ เรือ A.C. โคลงเคลงเต็มที ถ้าไม่กินยาก็ท่าจะเมาแน่ เราต้องลงที่ด่าน Victoria วิ่งเข้าไปในสถานีในเวลาฝนตก มีเจ้าพนักงานตรวจภาษีใจดีคอยต้อนรับดูของดูพาสพอร์ต เรียกคุณเอี่ยมเข้าไปสนทนาครู่หนึ่ง แล้วก็ปล่อยให้ออกมานั่งคอย ครู่เดียวเรียกขึ้นเรือลำนั้นเองอีก แล้วก็ออกไปใหม่และก็กระโดดโลดเต้นต่อไป จนถึงแวนคูเวอร์ Vancouver เวลา ๑๑.๔๐ น. ต้องนั่งคอยอยู่ในสถานีนั้น ๒ ชั่วโมง ชักหิว จะไปหาอะไรกินก็กลัวไม่ทันเรือ

ออกเวลา ๑๓.๒๕ น. บุญแต่เขาตรงเวลา เรียกขึ้นเรือลำใหญ่แถวละ ๖ ที่นั่ง แล้วให้กินกลางวันในเรือ A.C. ใหญ่นั้น ออกมาคราวนี้อากาศแจ่มใสดี กินอิ่มแล้วเลยเคลิ้มไป ถึงเมือง Toronto เวลา ๒๐.๓๐ น. เขาเอาหัวเรือเข้าต่อทางเดินเช่นในอเมริกา ไม่ต้องขึ้นลงบรรได พอออกจากทางเดินก็พบคนยืนถือช่อดอกไม้งามๆ อยู่เบื้นกองโต เพราะมีทั้งพวกมิสเตอร์จันเลวูและนายกศูนย์ พ.ส.ล. เราเลยกลายเบื้นตัวละคอนให้คนดูกันสนุก เราไม่ต้องทำอะไรเลย มิสเตอร์จันทำหมดทุกอย่าง โฮเตลก็ให้ไปอยู่ Royal York ซึ่งใหญ่โตมโหฬารเช่นพระราชวัง และอยู่ห้องชุดเสียด้วย รถก็เช่าคันที่เจ้าหญิงมากาเร็ตและอเล็กซานดราเคยทรงเบื้นรถคาดิลแลค ๗ ที่นั่งให้เราใช้ คนขับก็แก่น่าเอ็นดู ทำท่ารักเจ้านายอย่างคนโบราณ มาส่งห้อง ๙–๒๖๔ แล้วลงไปกินเย็นกับมิสเตอร์จัน มิสเตอร์เยน เลขาฯ และมิส Pat. หลานสาวมิสเตอร์จัน ในโฮเตลนี้เอง มิสเตอร์จัน ส่งโปรแกรมให้เราดังนี้—

ศุกร์ที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๑๐

๘.๑๕ น. ถึงสถานีเรือบินเมืองโทรอนโท

๙.๓๐ น. อาหารเย็นที่ Royal York

เสาร์ที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๐

๘.๓๐ น. อาหารเช้า

๙.๑๕ น. นายจันมารับ

๙.๓๐ น. ขึ้นรถไปแคมพ์เดนเมือง Toronto

๑๑ น. ประชุมที่บ้านของมิสเตอร์จัน

๑๒.๑๐ น. ไปโฮเตล Casablanca

๑๒.๓๐ น. เลี้ยงกลางวัน ๔๐ คน

๑๔ น. ไปเยี่ยมมหาวิทยาลัย Brock

๑๕ น. เลี้ยงน้ำชาที่มหาวิทยาลัยบรอคค์

๑๕.๓๐ น. ไปดูคลอง Welland และน้ำตก Niagara Fall อาหารเย็นที่ไนการา

อาทิตย์ที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๐

๘.๓๐ น อาหารเช้า

๙.๑๕ น. ประชุมที่โฮเตลรอยแยลยอร์ค

๑๐.๓๐ น. ไปวัดพุทธในโทรอนโท

๑๑ น. พิธีวันอาทิตย์

๑๒ น. เลี้ยงรับรอง

๑๙ น. เลี้ยงใหญ่ ๕๐ คนที่โฮเตลรอยแยลยอร์ค

จันทร์ที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๐

๗.๑๕ น. อาหารเช้า

๙ น. ดูเมืองและซื้อของ

๑๒ น. อาหารกลางวัน

๑๓ น. ไปสนามบิน

จบรายการ

วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๐

ห้องที่อยู่นี้สบายมาก แต่ราคาก็คงจะพอ ๆ กับความสบาย เลยตื่นสายถึง ๗ น.ครึ่ง รีบแต่งตัวลงไปกินเช้าในห้องชั้นล่าง ซึ่งมีลิฟท์ลงไปได้หลายทาง วันแรกต้องถามเขาไปเรื่อยว่าอะไรไปทางไหน เพราะมันใหญ่โตกว้างขวางเสียเหลือเกิน นอกจากจะมีร้านขายของในโฮเตลแล้ว ยังมีบริษัทเรือบินต่าง ๆ มาเช่าอยู่เป็นแถว เราต้องเดินผ่านร้านต่าง ๆ นี้ ลงไปห้องอาหารเช้า ถ้าไม่เรียกมากินในห้อง แต่ทุกคนก็ชอบลงไปกินชั้นล่าง เพราะได้พบได้เห็นมากกว่าอยู่แต่ลำพัง ห้องอาหารเช้าก็สนุกดี เหมือนร้านเล็ก ๆ หรือในครัวมีคนแต่งตัวสีต่าง ๆ เป็นแผนก ๆ มีเตาทำให้ร้อน ๆ มีให้กินทุกอย่างแล้วแต่จะเลือกเอาได้ กินแล้วพอดีมิสเตอร์จันมารับไปดูที่ซึ่งไกลจากเมืองโทรอนโทไป

เคหาสน์ของอุบาสกจันเลวู ล้อมรอบด้วยทุ่งนา และไร่องุ่น ห่างจากตัวเมืองโทรอนโท ๖๕ ไมล์

๖๕ไมล์ ถนนใหญ่กว้างวิ่งสบายเช่นเดียวกับในอเมริกา ผ่านหมู่บ้านแคมพ์เดน ไปหน่อยเดียว ก็ถึงที่ของมิสเตอร์จัน เราไปจอดรถที่ตัวเรือนเรียกว่า Farm House เป็นเรือนไม้สองชั้น มีห้องนอนห้องน้ำถึง ๕ ห้อง มีครัว มีห้องรับแขกพร้อมทุกอย่าง ดูเรือนแล้วก็ออกไปเดินดูที่ซึ่งกว้างใหญ่งดงามเป็นเนินหญ้าไปไกลและมีลำน้ำไหลผ่านที่นี่ตลอดปี มีต้นไม้ยืนต้น เช่นต้นแอปเปิ้ลต้นพรุนอยู่ประปราย แล้วเราก็กลับเข้ามาประชุมกันในห้องรับแขก มีตัวมิสเตอร์จัน มิสเตอร์เยน เลขาฯ (ซึ่งเคยเป็นกงสุลจีนมาแล้ว) มิสเตอร์ Allen ทนายความของมิสเตอร์จันและมิสเตอร์ Ure ผู้เป็นวิศวกร และเรา ๒ คน คือ ข้าพเจ้าและคุณเอียม ข้าพเจ้าเปิดประชุมด้วยขอบคุณมิสเตอร์จันในนามของ พ.ส.ล. แล้ว ก็อธิบายให้ฟังว่า นอกจากจะมาขอบใจด้วยตนเองแล้ว ก็อยากจะมาสำรวจที่ให้เพียงพอกับที่ต้องการไปทำรายงานเสนอที่ประชุมใหญ่ พ.ส.ล. ซึ่งมีกำหนดประชุมในปีหน้า จึงอยากทราบว่ามิสเตอร์จันมีความประสงค์อย่างไรบ้าง ที่จะได้ชี้แจงรายละเอียดแก่ที่ประชุมใหญ่ มิสเตอร์จันตอบว่ายินดีมากที่ได้พบ เพราะต้องการทราบว่าฝ่ายเราจะแนะนำให้ทำอย่างไรต่อไปด้วย ส่วนตัวเองนั้นมีความประสงค์ คือ—

๑. ให้ที่ประชุมใหญ่ตั้งคณะกรรมการดูแลสถานที่นี้ขึ้น ให้เรียบร้อยแล้วมิสเตอร์จันจึงจะโอนโฉนดที่ดินนี้ให้แก่กรรมการคณะนั้นในนามของพ.ส.ล.

๒. ส่วนภาษีนั้นรัฐไม่เก็บเพราะเป็นการกุศล

๓. เมืองใดจะสร้างวัดของตนในที่นี้อย่างไร เมื่อไร จะติดต่อกับคณะกรรมการผู้ดูแลสถานที่นี้ได้

๔. ส่วนการก่อสร้างนั้น จำเป็นต้องมีท่อน้ำร้อน น้ำเย็น ท่อน้ำใช้แล้ว มีวางสายไฟฟ้าและลงรั้วขอบเขต ผู้ใดจะกะแปลนใหญ่เล็กเท่าใดจึงจะทราบราคาได้ เจ้าของวัดอาจจะส่งผู้คุมงานไปพร้อมกับแปลนที่จะทำได้ ส่วนคนงานและเครื่องใช้ต่าง ๆ จะหาได้ในท้องที่ ถ้าที่ ๕๐ ไร่นี้ไม่พอ มิสเตอร์จันก็เต็มใจจะให้อีก แต่ให้แต่พื้นที่เท่านั้น

๕. ถ้าจะมีผู้ใดออกไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาในเวลานี้ก็ได้ มิสเตอร์จันยินดีที่จะให้พักได้ที่เรือนหลังที่มีอยู่

เมื่อได้ฟังดังนี้แล้ว เราก็แนะนำให้มิสเตอร์จันตั้งศูนย์ พ.ส.ล. ขึ้นในแคมพ์เดนนี้ โดยเขียนใบสมัครส่งให้เลขาธิการ เพราะถ้าเป็นศูนย์แล้วก็จะมีสิทธิ์ที่จะเรียกร้องเสนอแก่ที่ประชุมใหญ่ได้สะดวก ไม่ขัดกับข้อบังคับ ยังมีข้อต้องการมิสเตอร์จันเป็นพิเศษอีก ๔ ข้อ คือ—

ความมุ่งหมาย ๑. ให้ที่นี้เป็นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาในอเมริกาเหนือ

ผู้รักษาการณ์ ๒. คณะกรรมการผู้ชำนาญในการดูแลสถานที่นี้จะตั้งขึ้นโดยประธาน พ.ส.ล. (๑๙๖๖—๑๙๖๘) และให้ลงทะเบียนต่อรัฐบาลแคนาดา เป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย

คณะกรรมการ ๓. กรรมการคณะนี้จะเลือกเอาแต่เฉพาะผู้ที่จะทำงาน และอุดหนุนในทางแรงงานและแรงเงิน และให้เป็นกรรมการตลอดไป เช่นเดียวกับประธาน

ก่อนที่จะเลือกตั้งกรรมการคณะนี้ ประธาน พ.ส.ล. ควรจะตั้งอนุกรรมการขึ้นสำรวจเรื่องการก่อสร้างในสถานที่นี้เสียก่อน

วัด ๔. สมาชิกของ พ.ส.ล. ทุกเมืองจะเสนอข้อตั้งศูนย์ของตัวเอง ได้ต่อคณะกรรมการรักษาการณ์ การก่อสร้างก็ดี การรักษาสถานที่ของตน จะทำได้ตามอิสระ แต่การที่จะตั้งผู้เป็นเจ้าวัดมาดูแลนั้น จะต้องได้อนุมัติและรับใบอนุญาตจากคณะกรรมการดูแลสถานที่ก่อน ศูนย์นั้น ๆ จะต้องรับผิดชอบทุกอย่างที่เกี่ยวกับประชาชน โดยเฉพาะในเรื่อง ที่จอดรถ ที่อยู่ ที่กิน ร้านขายของ และสุขา ศูนย์จะต้องศึกษาหารือกรรมการดูแลพื้นที่อยู่เสมอด้วย.

เมื่อได้ทำความเข้าใจกันเรียบร้อยแล้ว ก็ถึงเวลาขึ้นรถไปยังการรับรอง ที่โฮเตล Casablanca เป็นตึกชั้นเดียว มีผู้เป็นเทศบาลและผู้ที่อยู่ใน

ถ่ายร่วมกันกับคณะเทศมนตรีเมืองคลินตัน ในรัฐออนตาริโอ

บริเวณนี้ ๔๐ คน ตั้งโต๊ะชนิดแบงเคว็ต มีกล่าวคำรับรองของมิสเตอร์จันเองและของนายกเทศมนตรี ข้าพเจ้าตอบปากเปล่า ไม่ได้เตรียมเพราะไม่ได้ทราบว่าจะมี speeches กัน ข้าพเจ้าอธิบายถึงงานของ พ.ส.ล. และความมุ่งหมายอย่างไร และหวังว่าทุกคนจะเห็นด้วย และให้ความสนับสนุนต่อไป เสร็จแล้ว น.ส.พ. ขอพบ ๒ คน ไม่ได้ถามอะไรมาก เพราะมิสเตอร์จันได้ขอไว้แต่วันแรกมาถึง ว่าขออย่าได้รบกวนท่านหญิงเลย เพราะเราจะทำงานกันจริง ๆ ถ้าได้ผลอย่างไรมิสเตอร์จันจะรับส่งข่าวให้ น.ส.พ. เอง แล้วไปเยี่ยมที่เทศบาลตำบลอยู่บนเนินเขาเป็นเรือนชั้นเดียวน่าเอ็นดูดี ท่านนายก ฯ และกรรมการที่มากินกลางวันด้วยไปคอยรับอยู่ และพาดูทั่วทุกห้อง อธิบายให้ฟังว่าค่าน้ำ ค่าไฟนั้น เทศบาลเก็บต่อเมื่อมีประชาชน ๒๐๐ คนขึ้นไปแล้ว เขาเตรียมขยายงานตามจำนวนคนเรื่อยไป จึงไม่ค่อยมีเรื่องเดือดร้อนกันเลย แล้วก็ลาตรงไปยังมหาวิทยาลัย Brock ซึ่งอยู่ไกลไป ๑๐ ไมล์ เป็นที่ใหญ่โตกว้างขวาง กำลังสร้างอยู่เรื่อย ๆ พอรถจอดก็พบ Dr. James A. Gibson, President ผู้เป็นนายกมหาวิทยาลัย แต่งตัวใส่ครุยใส่หมวกออกมารับถึงประตูใหญ่ พาขึ้นลิฟท์ไปชั้นบนให้พบกับพวกศาสตราจารย์ และภรรยา ๔—๕ คู่ รับประทานน้ำชาและสนทนากันเรื่องศาสนาต่าง ๆ ท่านเหล่านี้เข้าใจงานของเราดีและเห็นด้วยรับว่าจะช่วย มหาวิทยาลัยนี้มีนักศึกษา ๔—๕ พันเวลานี้ ต่อไปจะรับได้เป็นหมื่น น่าเสียดายที่เราชาวพุทธยังไม่มีคนที่เข้าใจความต้องการของชาวตะวันตกได้ถูกต้อง ถ้าเราให้ความเข้าใจเขาได้ถึงให้เขาเกิดศรัทธาแล้ว เราจะไม่ต้องเดือดร้อนเรื่องเงินเลย เพราะถ้าได้เศรษฐีศรัทธาสัก ๑๐ คนเท่านั้นก็จะสร้างเมืองได้ทุกเมือง แต่ถ้าเราสร้างวังได้แต่ไม่มีผู้ศรัทธามาเล่าเรียนและ

เผยแพร่ให้พุทธศาสนาได้แล้ว วังที่เราสร้างนั้น ก็จะกลับกลายเป็นอนุสรณ์แห่งการไม่สำเร็จของศาสนาพุทธไปเท่านั้นเอง ลงท้ายสิ่งที่เราต้องการอย่างยิ่งในเวลานี้ ก็คือผู้เผยแพร่ที่สามารถให้คนฟังเข้าใจได้ทุกแง่ทุกมุม โดยมีเหตุผลที่เถียงไม่ได้ หรือจะพูดให้สั้นเข้า ก็คือให้ความเข้าใจยิ่งกว่าให้ความรู้

ที่น้ำตกไนการา ห่างจากที่ดินที่จะจัดตั้งพุทธนิคมเพียง ๑๘ ไมล์

เราคุยกันกับนักศึกษาอย่างสนุกสนาน เพราะต่างคนก็ต่างแลกเปลี่ยนความรู้จากกันจนพอใจ แล้วเราก็ลากลับไปยังน้ำตกไนการาเวลา ๑๗ น. ไปครั้งก่อนได้เห็นแต่เวลากลางวัน เขาบอกว่าเวลากลางคืนสวยมาก เพราะเขาฉายไฟสีต่าง ๆ ไปยังน้ำตกทำให้เห็นเหมือนแพรสีต่าง ๆ ห้อยลงมาจากหน้าผานั้น เราไปถึงยังไม่ทันมืด จึงเดินดูทั่ว ๆ ไป คนยังแน่นตามเคย ได้ขึ้นไปบนหอสูงเพื่อดูไฟสีตอนมืดแล้ว แต่ก็อย่างนั้นเอง รู้สึกว่าสีมันปร่าๆ ไป ไม่งาม

ถึงเล่าลือนัก แล้วเราก็ขึ้นรถเที่ยวหาร้านกินเย็น ไปที่ร้านอาหารจีนชื่อ Jade ก็ดีพอใช้ มิสเตอร์จันเลี้ยงตลอดไปเลย แล้วขึ้นรถกลับมาโทรอนโท ถึงโฮเตลอีก ๕ นาทีจะ ๒๓ น. เหนื่อยบอบแต่สนุกเบื่นอันมาก เห็นจะเบื่นเพราะรู้สึกโล่งที่ได้ทำงานที่มุ่งหมายมาสำเร็จดอกกระมัง รีบอาบน้ำ กินยาแก้เหนื่อย แล้วนอน

วันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๐

๘ น. ลงไปกินเช้า แล้วนั่งคอยเขามารับไปดูศูนย์ พ.ส.ล. พอ ๑๐ น. มิสเตอร์ Newton Ishiura ก็มารับ พาไปยังโบสถ์ของเขา ซึ่งใหญ่โตอยู่ริมถนนใหญ่ ติดกับโบสถ์คณะ Presbytarian Church ซึ่งกำลังจะบอกขายอยู่ วันนี้เบื่นวันอาทิตย์ จึงตั้งต้นแต่ให้เด็ก ๆ ไหว้พระก่อน โปรแกรมเขามีดังนี้—

๑. ตีระฆัง (เรียกพร้อม)
๒. เบิดประชุม
๓. สงบจิตต์
๔. ไหว้พระรัตนไตรย
๕. สวดมนต์ บทสัมมาสมาธิ
๖. อ่านพระสูตร์ บทจูนิราอิ
๗. ท่านพระแนะนำผู้พูดวันนี้
๘. ท่านหญิงพูนพูดเรื่องศาสนาพุทธของไทย
๙. แขกออกไปยังห้องรับรอง
๑๐. สวดมนต์ คาถา ออนโดกูซาน

๑๑. บูชาพระ (โดยโรยผงธูป ๓ ครั้งในเตา)

๑๒. กล่าวคำ—นะโมพุทธายะ

๑๓. สงบจิตต์

๑๔. สมาธิ บนเรื่องมิตรแท้ (ในสังคาโลวาท)

จบพิธี

เมื่อจบแล้วท่านอิชิอุราก็พาเราไปยังห้องรับรอง แนะนำให้รู้จักกับแขกทั่ว ๆ ไปแล้วก็เสิร์ฟน้ำชากาแฟ และแซนวิชหน้าต่าง ๆ และขนม เบื็นอาหารเจกลางวัน อร่อยและน่ากินเบื็นอันมาก มีคนมาพั่งเราทุกชาติเว้นแต่ไทย มีอาจารย์ญี่ปุ่นคนหนึ่งมาบอกว่าได้สอนนักเรียนไทย ๒ – ๓คน และได้พยายามชวนมาโบสถ์ แต่มาครั้งเดียวแล้วไม่มาอีก ชอบคบแต่นักเรียนหญิง จะทำอย่างไรดี ? นักเรียนซีลอนก็อุส่าห์มา ๒ คน และเข้ามาบอกว่าดีใจนักที่ได้เห็นชาวตะวันออกด้วยกันมาทำให้เข้ารู้จัก ข้าพเจ้าก็ขอบใจเขามาก และขอให้ช่วยกันทำให้ทางตะวันตกรู้จักตะวันออกแต่ในทางดีด้วยกันเถิด เราลากลับมาโฮเตล ๑๒ น. เศษ เลยไปกินกลางวันในห้องอาหารของโฮเตล ดูใหญ่โตราวกับโรงโอเปร่า คนรับใช้แต่งยูนิฟอร์มหรูหรา โต๊ะเก้าอี้เบื็นกรอบทองกินบนยกพื้น กินบนพรมพิเศษ มีลูกกรงทองรูปเชียนสี กระจกเงา ฯ ทำไมหนอมนุษย์เราถึงชอบความหรูหราฟุ่มเฟือยเช่นนี้ อยากผั่นว่าอย่างไร ? อยากเบื็นอะไร ? น่าประหลาดจริง ๆ อาหารดีชั้นหนึ่งแน่ ยกมาให้เบื็นถาด ๆ เชิญมาอย่างคนไทยโบราณ อิ่มแล้วเราก็ขึ้นมาพัก ก่อนจะมีดินเน่อร์ใหญ่ค่ำนี้

๑๘.๓๐ น. อาบน้ำแต่งตัว ดินเน่อร์จริง ๆ ค่ำนี้ พอถึง ๑๙ น. มิสเตอร์จันก็พามิสเตอร์รีด Reid ทนายความประจำโทรอนโทขึ้นมาอธิบายพิธี

ให้ทราบก่อนจะลงไป แล้วก็พาลงลิฟท์ไปทางห้อง British Columbia Room, Royal York Hotel, Main Mezzanine Floor พบแขกแต่งตัวสวยงามยืนเป็นแถวอยู่หน้าห้องอาหาร มิสเตอร์รีดพาเราไปยืนอยู่ตรงทางเข้าห้อง แล้วเบิกแขกเข้ามาแนะนำทีละคู่รวม ๕๐ คน มีพวกโปรเฟสเซอร์และภรรยาจากทุกมหาวิทยาลัย ที่อยู่ในแคนาดา มีทั้งจีน ญี่ปุ่นและอินเดียด้วย มีพวกนายแบงก์ บริษัทต่าง ๆ สถานทูตจีน และพวก น.ส.พ. พอหมดการแนะนำแล้วก็เข้านั่งโต๊ะตามการ์ดชื่อที่วางไว้ แล้วมิสเตอร์รีดผู้ดำเนินการพิธีก็ประกาศดื่มให้พรเรา และมิสเตอร์อิชิอุราลุกขึ้นพูดอะไรคล้าย ๆ say grace ก่อนรับประทานอาหารซึ่งทุกคนลุกขึ้นยืนแล้วก็นั่งลง ตั้งต้นอาหารด้วยสลัดลูกไม้ ซุปค่น ลูกเบิ้ดกับผักราดครีมมันต้ม แล้วก็ไอสครีมขนมปนกัน แล้วกาแฟเป็นจบเมนู มิสเตอร์รีดผู้แทนมิสเตอร์จัน ก็ลุกขึ้นยืนอ่านคำรับรองว่า

ฝ่าพระบาทและท่านสภาพบรษและสตรี

การเลี้ยงค่ำนี้เป็นการรับรองนายกพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก คือ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ท่านหญิงพัฒนายุ และคุณเอี่ยม สังขวาสี เลขาธิการ พ.ส.ล. ซึ่งเพิ่งได้มาถึงจากเมืองไทย เรารู้สึกภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้เสด็จมาประทานเกียรติแก่เราในที่นี้

ค.ศ. ๑๙๖๗ นี้ เป็นปีที่ประเทศแคนาดามีอายุได้ครบ ๑๐๐ ปี ไม่เฉพาะแต่ชาวแคนาเดียนเท่านั้นที่จะช่วยกันมีงานฉลองในโอกาสนี้ แม้ชาวประเทศต่าง ๆ ก็ได้รับเชิญมาร่วมการแสดงในงานนี้ด้วยเป็นอันมาก แม้แคนาดาจะเรียกว่ายังเด็กอยู่ แต่ก็ได้รับความนับถือจากโลกว่าเป็นผู้ใหญ่แล้ว เราชาวแคนาเดียนจึงรู้สึกภาคภูมิใจอยู่ทั่วบ้านทั่วเมือง ทั้งส่วนบุคคลและประชาชนทั่ว ๆ ไป ในโอกาสเช่นนี้ ข้าพเจ้าก็เป็นผู้หนึ่งที่ได้มีความคิดเล็กน้อยนั้นด้วย

เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ศกนี้ ในฐานะราษฎรคนหนึ่ง ข้าพเจ้าจึงได้เสนอข้อคิดเห็นไปยังท่านรัฐมนตรี Mr. Pearson ว่าจะขอสร้างความเข้าใจในทางวัฒนธรรมในระหว่างตะวันตกและตะวันออกขึ้น ข้าพเจ้ามีความยินดีอย่างยิ่ง ที่ได้รับความเห็นชอบจากท่านนายกรัฐมนตรีในเรื่องนี้

การที่ท่านหญิงเสด็จมาอยู่ที่นี่ ก็เป็นผลอันหนึ่งที่เกิดจากโครงการอันนี้เอง เพราะท่านมาเพื่อจะปรึกษาหารือกันในเรื่องศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาในอเมริกาเหนือซึ่งจะตั้งขึ้นที่แคมพ์เดนในเมืองออนทาริโอ ใกล้น้ำตกไนการา เพราะเมื่อมีการประชุมพุทธครั้งที่ ๙ ในเมืองไทยปีก่อนนั้น ข้าพเจ้าได้ยกที่ดินในแคมพ์เดน ๒๐ เอเคอร์ให้แก่พุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก พร้อมทั้งโครงการที่จะสร้างศูนย์พุทธขึ้นด้วย ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติที่ท่านหญิงผู้แทนชาวพุทธประมาณ ๓๐ ประเทศ ได้รับโครงการนี้ไว้แล้ว ยิ่งกว่านั้นเมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายนที่แล้วมานี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถแห่งประเทศไทย ได้เสด็จมายังแคนาดาและได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้าได้เข้าเฝ้าถวายรายงานเรื่องศูนย์พุทธศาสนานี้ ที่สถานทูตไทยในกรุงออตตาวา และได้พระราชทานความเห็นชอบในโครงการนี้ด้วย ท่านหญิงได้เสด็จมาจากทางไกลก็เพื่อจะทรงสำรวจท้องที่ และศึกษารายละเอียดเพื่อเตรียมรายงานแก่ที่ประชุมใหญ่ครั้งที่ ๙ ต่อไป เราจึงหวังว่าท่านทั้งหลายที่ได้ให้เกียรติมาในคืนนี้คงจะเห็นชอบและแลเห็นความสำเร็จในงานนี้ในไม่ช้า

ข้าพเจ้าจะรู้สึกว่าทำไม่ถูก ถ้าข้าพเจ้าจะไม่อธิบายว่าเหตุใดข้าพเจ้าจึงเลือกโครงการนี้ ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงขอเล่าอย่างสั้นที่สุดในพระพุทธประวัติและพระธรรมของพระองค์ พระองค์ทรงเป็นเจ้าชายศากยมุนี ทรงออกหาความ

แก้ทุกข์แต่พระชันษาได้ ๑๙ พรรษา ตามพจนานุกรมจีน ทรงทรมานพระกาย จนถึงพระชันษาได้ ๓๕ ปี จึงได้ตรัสรู้ใต้ต้นโพธิ์ว่า การที่จะพ้นทุกข์ได้นั้น ไม่ใช่ทางทรมานกาย แต่เป็นทางบริสุทธิ์สอาดด้วยศีลธรรม ต่อจากนั้นมา พระองค์ก็ได้เสด็จออกสั่งสอนมนุษย์อยู่ถึง ๔๔ ปี จนนับว่าเป็นศาสนาใหญ่ในตะวันออกศาสนาหนึ่ง ในสมัยพุทธกาล ประเทศอินเดียได้มีศาสนาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย แต่ทุกศาสนาก็มีเนื้อความใกล้เคียงทางศาสนาพุทธ เพราะทรงสอนให้มีความเมตตากรุณาต่อกัน มีศีลบริสุทธิ์ปราศจากกิเลศทั้งปวง ในระยะนี้อินเดียยังมีแยกชั้นวรรณะอยู่ แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงคัดค้านอย่างเปิดเผย ตามวชิรสูตรว่า — "พระธรรมนี้เสมอกันหมดไม่มีสูงและต่ำ" เพราะฉะนั้นถ้าจะพูดในทางการเมืองแล้ว พระพุทธองค์ได้ทรงสอนความเสมอภาคมาแล้ว ตั้งแต่ ๒๕๐๐ ปีก่อน

แต่นั้นมา พระพุทธศาสนาก็เจริญแพร่หลายไปทั่วทั้งใกล้และไกล มีผู้รับนับถือประมาณ ๔ ถึง ๕๐๐ ล้านคน โดยเฉพาะในทางตะวันออก และก็เพราะเหตุที่มากด้วยกันนี้จึงเกิดการแบ่งแยกออกไปเป็นในรูปต่าง ๆ กัน ทั้งในทางวัดและทางเชื่อถือ

และก็โดยเหตุนี้แหละ ที่ข้าพเจ้าคิดขึ้นถึงศูนย์ศึกษาพุทธในแคมพ์เดน เพื่อจะได้แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งได้แยกไปเป็นสาขาต่าง ๆ ทั้งในการพิธีและสัญญลักขณ์ ประโยชน์ของการตั้งศูนย์ขึ้นก็จะได้ความรู้ต่าง ๆ นี้

เราได้เสนอให้มีวัดต่าง ๆ เมืองขึ้นในที่นี้ เช่นวัดไทย วัดจีน วัดญี่ปุ่น วัดโกเรีย วัดฟิลลิปปีนส์ วัดซีลอน และวัดพม่า หรือจะมีเพียงสิ่งก่อสร้างพอให้นักศึกษาได้เห็นว่ามีการผิดกันไปอย่างไรตั้งแต่ได้รับพระพุทธศาสนามา

ลป ๙๑๙.๑
พ๒๖๑ป
๔๓๒๕๒๖๓๖

การก่อสร้างนี้จะต้องเป็นไปในทางพุทธแน่นอน แต่ก็จะต้องมีสิ่งต่าง ๆ ให้ครบถ้วน คือหอสมุด หอประชุมและอื่น ๆ ที่จะเปิดให้ประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะเพื่อนบ้านของเรา ให้เข้ามาศึกษาเล่าเรียนได้ตลอดไป เรามีนายช่างที่ได้เขียนแบบแปลนไว้งดงาม เกินกว่าจะเล่าด้วยปากเปล่าให้ท่านทั้งหลายเข้าใจได้ในบัดนี้ ข้าพเจ้าจะได้แสดงให้ท่านดูเมื่อเราประชุมแล้ว

เพียงแต่ในเมืองออนทาริโอเท่านั้น เราก็มีมหาวิทยาลัยอยู่ไม่น้อยกว่า ๓ แห่ง ที่กำลังจะเรียนเรื่องพระพุทธศาสนา เรามีความยินดีอย่างยิ่ง ที่เราได้ต้อนรับด๊อคเตอร์กิบซัน นายกมหาวิทยาลัย Brock ด๊อคเตอร์ เอ.ดี. แอลเลน Allen อธิการบดีของมหาวิทยาลัยโทรอนโท และศาสตราจารย์ต่าง ๆ จากมหาวิทยาลัย Toronto, McMaster, Hamilton, Brock, และ St. Catharines. มาอยู่กับเราในคืนนี้

ด้วยอำนาจพระปัญญาธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ จงดลใจให้เราทุกคนพร้อมใจกันทำงานเพื่อความสุขสันตินี้ให้สำเร็จได้ดังปรารถนา ข้าพเจ้าขอแสดงความขอบพระคุณอย่างสูงแด่ท่านทั้งหลายอีกครั้งหนึ่ง ด้วยความสุจริตใจและสำนึกในบุญคุณที่ท่านได้มาให้เกียรติแก่เราในวันนี้ ข้าพเจ้าขอเติมความปรารถนาที่จะได้เห็นความเจริญแก่ทุกประเทศ โดยเฉพาะประเทศแคนาดา ไทยและบ้านเกิดเมืองนอน คือ — จีน ของข้าพเจ้าด้วย

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอถวายพระพรแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระราชินีนาถของประเทศไทย ให้ทรงพระเจริญ และการเสด็จมาของท่านหญิง และเลขาธิการให้ทรงประสบสุขทุกประการ และขอให้เราทุกคนที่อยู่ในที่นี้ จงได้รับความรู้แจ้งเห็นจริงและพบแต่ยอดของความสุขทั้งปวง

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณท่านทุกคนอย่างยิ่ง.

มร. จันเลวูมอบถวายของที่ระลึกแด่ประธาน พสล.

แล้วมิสเตอร์จันก็ให้ของที่ระลึกแก่เราคนละห่อ คือรูปเรือสำเภาจีนแกะด้วยเขา แล้วข้าพเจ้าก็ลุกขึ้นตอบดังนี้—

ท่านสุภาพบุรุษและสตรี

เราทุกคนที่มาในคืนนี้ จะได้เห็นและทราบว่า ผู้ที่เป็นพุทธอย่างแท้จริงนั้น เขาได้อุทิศความคิดและสมบัติบูชาความปรารถนาดีได้เพียงไร ในการที่จะให้ความรู้แลกเปลี่ยนกันในทางตะวันออกและตก

เป็นที่น่ายินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้ทราบว่าโครงการนี้ได้รับความเห็นชอบจากเจ้าหน้าที่แผนผังเมือง คณะเทศบาล ทั้งท่านผู้ใจบุญและปรารถนาดีโดยทั่วกัน

เมื่อไม่นานมานี้ชาวต่างประเทศผู้ไปเที่ยวทางตะวันออก โดยเฉพาะเมืองไทย ได้เอาใจใส่ในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น ว่าเป็นศาสนาที่ไม่เคยรบราฆ่าฟัน หรือทำลายคนที่ไม่เชื่อถือแต่อย่างไร มาประมาณตั้ง ๒๕๐๐ ปีเศษแล้ว

โครงการนี้ได้เริ่มต้นด้วยดีแล้ว ยังอยู่แต่ว่าเราจะทำอย่างไรต่อไป ถ้าจะเปรียบกับน้ำตกไนการา ประชาชนทางตะวันตกนี้ และประชาชนจากตะวันออกมารวมกันเข้าเป็นกำลังที่จะทำให้เกิดอำนาจในพื้นดินอันกว้างใหญ่นี้ได้ เช่นเดียวกับกำลังของน้ำตกไนการานี้

ด้วยความปรารถนาดีของข้าพเจ้าเป็นส่วนตัว ข้าพเจ้าหวังว่าเราทุกคนจะร่วมมือกันช่วยให้งาน พ.ส.ล. นี้สำเร็จขึ้นได้ดังปรารถนา แม้จะต้องเริ่มต้นแต่เล็กน้อยก่อนก็ตาม ต่อไปก็คงจะได้ประโยชน์เป็นอันมากแก่ประชาชนรุ่นหน้าของเรา

ขอขอบพระคุณ.

เสร็จพิธีแล้วมิสเตอร์ Chan ก็พาเรามาส่งยังลิฟท์กลับขึ้นห้องพักเก็บของนอน ข้าพเจ้าคิดว่าควรจะเล่าประวัติของมิสเตอร์จันไว้ให้ท่านผู้อ่านได้ทราบด้วยดังนี้ —

มิสเตอร์จันเลวู เกิดที่เมือง Anhwei ในเมืองจีน มีอายุ ๖๑ ปี เป็นพุทธอย่างมั่นคง และได้ทำบุญเป็นเอนกปริยาย เป็นผู้เขียนโคลงกลอนที่

มีชื่อเสียงในภาษาจีน และเป็นผู้เห็นการไกล จึงออกจากประเทศจีนตั้งแต่ก่อนพวกคอมมูนิสต์เข้าครอบครอง ๒ ปี มาพักอยู่ในฮ่องกงราว ๒ ปีเศษแล้วก็เดินทางไปสำรวจโลก ไปพบเมืองโทรอนโทในประเทศแคนาดา เป็นที่สงบเงียบจึงสร้างเคหะสถานอยู่และจับจองที่ดินก่อสร้างแฟลตให้เช่า ทำการค้าขายต่อไป เมื่ออยู่ครบ ๕ ปีแล้วก็โอนเป็นชาติแคนาเดียน บัดนี้ได้อยู่ในแคนาดามาถึง ๑๗ ปีแล้ว ครั้นแคนาดามีอายุครบ ๑๐๐ ปีจะมีการฉลองกัน มิสเตอร์จันจึงคิดเรื่องส่งเสริมวัฒนธรรมตะวันออกและตกนั้นขึ้น

ข้าพเจ้าเห็นว่ามิสเตอร์จันเป็นคนจริง สมควรที่เรียกกันว่า อุบาสกจันเลวู เข้าใจภาษาอังกฤษดี แต่ไม่ค่อยยอมพูด อธิบายว่าไม่สะดวก ขอใช้ล่ามดีกว่า

วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๐

๗.น ลงไปกินเช้าแล้วกลับมาแต่งตัวเก็บของคอยรถมารับ ๙ น. มิสเตอร์เยน เลขา ฯ ก็มาถึง ถามว่า—นอนหลับไหม ?และบอกว่า—บุญแท้ๆ ที่ท่านเป็นคนแข็งแรง! แปลว่าเห็นเหมือนกันว่าเหนื่อยมาก บอกว่าถ้าต้องการยาจะเอามาให้ เป็นอันว่าข้าพเจ้ามียากินทุกเมือง แต่ได้บอกเขาว่าหมอจัดมาให้แล้วมากมาย ฝรั่งคนหนึ่งยอว่า—" A precious stone often comes in a small package ! "

แคนาดามีที่ใหญ่เป็นที่ ๓ ในโลก รัซเซียที่ ๑ จีนที่ ๒ แต่สองประเทศนั้น มีประชาชนเป็น ๑๐๐ ๆ ล้าน ส่วนแคนาดามีเพียง ๑๙ ล้านเท่านั้น เขาจึงไม่รังเกียจที่จะรับราษฎรใหม่ แต่เขาก็เลือกเหมือนกัน ผู้ใดไม่ทำงานเขาก็ไม่รับไว้ ที่ทางสวยงามอุดมสมบูรณ์ เสียแต่หนาวจัดเท่านั้น

เช้านี้มิสเตอร์จันและภรรยายังสาวมาพาไปตามร้านขายของ เราไป W.W. และ Eaton ซึ่งเป็นร้านใหญ่ สนุกดีแต่ ไม่ได้ซื้ออะไรเพราะยังไม่พบของแปลก ๆ กลับมาโฮเตลครู่หนึ่งแล้วไปกินกลางวันที่ร้านอาหารจีน ชื่อมังกรทอง อร่อยดีพอใช้ มีคนตะวันออกมากินมาก เข้าใจว่านักเรียนไทยก็มี แต่ไม่มีใครรู้จักใคร ดูไม่ออกจนกว่าจะพูดกัน อิ่มแล้วกลับไปรับของที่โฮเตล ตราวนี้ต้องไปสนามบินด้วยรถแทกซี่ เพราะมิสเตอร์จันทิ้งรถไม่ได้ไม่มีที่จอดและรถเล็กไปไม่พอบรรทุกของ เราก็เลยลากันตรงหน้าโฮเตลนั้นเอง สถานีใหญ่โตไมโครโฟนชัดดี เราเดินไปออกประตู ๑๐ ขึ้นเรือบินสองเครื่องยนต์ A.C. เช่นเดียวกับมาจากซีแอตเติ้ล อากาศมืดมัวฝนตกหยิม ๆ เรือก็เต้นตามเคย ออกมาเวลา ๑๖ น. ถึงเมืองมอนตรีออล (Montreal) เวลา ๑๗.๑๕ น. ตรงตามเวลาไม่มีผู้ใดรับ เราก็ช่วยตัวเอง คอยเท่าไรกระเป๋าใบใหญ่ของข้าพเจ้าก็ไม่มาสักที จนคนเกือบหมดสถานีจึงได้มา ทำให้เสียเวลาไปนาน ออกมาหาแทกซี่ เพื่อนพบคนแก่ใจดี เราให้แกดูที่เราจะไปอยู่ตามที่จดมาจากกรุงเทพ ฯ คือ 112 Dufferin Road เพราะเวลานี้โฮเตลเต็มหมด เพราะมี Expo 67. จึงต้องไปอยู่ตามบ้านเช่า เที่ยวหาบ้านหลังนั้นอยู่ตั้ง ๒ ชั่วโมง ครั้นพบเข้าเป็นเรือน ๒ ชั้น อยู่ติด ๆ กันไปทั้ง ๒ ข้างถนน ๆ ก็มืด ๆ ใบไม้ร่วงเต็ม ไม่มีผู้คนสักคนเดียว เรือนหลังนั้นก็เปิดไฟไว้ครึ่งเดียว เราเข้าไปกดกริ่งเกือบ ๑๐ นาทีก็ไม่มีคนรับ รู้สึกเหมือนบ้านผีหลอกในหนัง เพื่อนเรายึดรถไว้ก่อน เพราะยังไม่พบใคร ตาคนขับใจดีนั้นบอกว่า ไปอยู่ที่มีคนรับรองดีกว่า ฉันพาไปที่นั่นหลายคนแล้ว เพราะหาโฮเตลไม่ได้ดอกเวลานี้ เรามองดูกันว่าจะเชื่อดีไหม ? เพราะ ๒๑ น. แล้วชักหิวด้วย ข้าพเจ้านึกว่าเรา ๓ แก ๑ เท่านั้น ลองเชื่อดูที ก็บอก

ว่า—เอา ตกลงให้พาไป แกก็อารัมภกถาไปตลอดทางว่าดีอย่างนั้นอย่างนี้ ไกลจากเอ๊กซ์โปก็เพียง ๒ ไมล์เท่านั้น แกพาไปหยุดที่หน้าที่พักนักท่องเที่ยว Les Appartements Monique, 5190, Iberville 35 Que. ท่าทางดี สว่างไสวมีผู้คนเดินไปมา ร้านอาหารก็มีอยู่ใกล้ ๆ พอรถหยุดก็พบเจ้าของที่พักพอดีกำลังกลับมาจากธระ เขาก็จัดการขนของให้เอง เราต้องเอาแน่เพราะหิวก็หิวดึกก็ดึก คิดว่าถ้าไม่ดีก็หาใหม่พรุ่งนี้ ขึ้นไปลงชื่อในออฟฟิศแล้วคุณเอี่ยมก็เอาเงินออกไปให้ค่าแท๊กซี่ ให้แก ๑๑$ เป็นรางวัลด้วย เกิดบอกว่าไม่เอา ๆ ๑๐$ เท่านั้นพอแล้ว สั่งให้มาใหม่จะใช้พรุ่งนี้ แกก็บอกว่า "อย่าตามหาฉันเลยไม่พบหรอก" นับว่าบุญแท้ ๆ ที่พบคนดี แม้จะมีกลิ่นเหล้าบ้างนิดหน่อยก็ตาม

ผู้จัดการที่นี่ทำงานกันพ่อ ๆ ลูกๆ ดีมากทุกคน เขาพูดฝรั่งเศษกันทั้งนั้น พาเราขึ้นไปส่งห้อง ซึ่งมีพร้อมทุกอย่างในห้องเล็ก ๆ นั้น ครัว ห้องน้ำ ห้องรับแขก มีเตาอบ ตู้เย็น จานชาม ช่อมช้อน ถ้วยแก้ว รูดม่านเปิดปิดได้เป็นห้อง ๆ ไป และเสียวันละ ๑๔ เหรียญเท่านั้น เอาของเข้าห้องเรียบร้อยแล้ว เจ้าของก็โทรศัพท์เรียกรถยนต์ของบริษัทเดียวกัน ให้มาพาเราไปกินเย็นที่ร้านอาหารประจำของเขา ท่าทางเป็นพวกผู้ดีสภัยมาจากยุโรป ทั้งอาหารก็ดีเป็นพิเศษ เรากินเสร็จก็มองหาคนขับรถ พบเขากำลังกินอยู่มุมหนึ่งเหมือนกัน รีบวิ่งมาทำหน้าที่ เราก็บอกว่าไม่เป็นไร กินให้เสร็จก่อนก็ได้เราไม่รีบร้อน ก็ไม่ยอม ฝนตกก็ไม่ว่า พากลับมาส่งจนได้ ทุกคนที่มาที่นี่ท่าทางผิวพรรณเป็นผู้ดี กิริยามารยาทก็เรียบร้อย เสียงพูดเป็นอิตาเลียน ของใช้เสื้อผ้าเป็นต้นก็เป็นชั้นดี แต่ประหยัด ไม่นึกว่าจะได้พบคนชนิดนี้ทางแถบนี้เลย ถึงห้องอาบน้ำแล้วรีบนอน

วันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๑๐

ตื่นเสีย ๘.๓๐ น. รีบแต่งตัวเดินไปกินเช้าที่ร้านกาแฟมุมถนนที่เราอยู่นี้แล้ว กลับมาคอยแทกซี่ซึ่งผู้จัดการเรียกให้ รถพาไปส่งที่สถานีรถรางไฟฟ้า ซื้อตั๋วแล้วก็เข้าไปขึ้นได้ ข้ามแม่น้ำไปครู่เดียวก็ถึงที่ ลงเดินเรื่อยไปเพอินฝนก็ตกไม่หยุดตลอดวัน คนก็เที่ยวทั้ง ๆ เปียกแฉะ เพราะจวนจะปิดอยู่แล้ว เขามีรถ ๓ ล้อให้เช่าแต่หายาก เราเดินไปที่ศาลาไทยก่อน พบคุณปองพล หลานตาจอมพลผิน เธอรับเป็นผู้พาเที่ยว แล้วเราก็ออกไปด้วยกัน เราไปที่ศาลาเช็คโกสะโลวาเกียก่อน เพราะแห่งนี้คนแน่นและมีเข้าคิวยาวตั้ง ๒–๓ ช.ม. คณปองพลเป็นเจ้าหน้าที่คนหนึ่ง เธอจึงขอลัดคิวพาเราเข้าไปได้ พอถึงทางเข้าก็มีป้ายอันโตปิดไว้ว่า– คนที่ทำงานเท่านั้น จึงจะได้สิทธิ์เสมอภาคสิทธิ์ในการรับการช่วยเหลือดูแล ฯลฯ อีก ๒—๓ บรรทัด เข้าไปห้องแรกก็พบเรื่องศาสนาคริสต์ เขาเอารูปปั้นรูปเขียนรูปแกะสลักในทางศาสนา ตั้งแต่เก่าที่สุดจนบัดนี้มาแสดง ว่าแม้เขาเป็นคอมมูนิสต์ เขาก็ยังมีศาสนาอยู่ ต่อเข้าไปเป็นห้องแสดงเครื่องแก้วซึ่งนับว่าดีพิเศษ สิ่งที่เขาทำได้เขาก็เอามาแสดงและวิธีจัดของเขาก็แปลก ๆ เช่นเสื้อผ้า แทนที่จะใส่หุ่น เขาแขวนตามต้นไม้พอให้เป็นท่าทางนั่ง เดิน ยืนได้ ทางเดินเข้าไปในร้านก็เหมือนเข้าไปในถ้ำ ให้บังคับแสงสว่างได้ตามเหมาะสมแก่ของที่แสดง ฉะนั้นคนดูจึงทนเข้าคิวอยู่ได้นาน ๆ แม้ฝนจะตกก็ใส่เสื้อใส่หมวกกันฝน ยืนเป็นแถว น่าปลาดว่าพวกที่อยู่ในเมืองหนาวทำไมจึงทนต่อการเข้าคิวอยู่ในที่แจ้งเช่นนั้นได้นาน ๆ แม้ในญี่ปุ่นเขาก็ยืนกันอยู่ได้เป็นชั่วโมง ๆ ทำให้นึกว่าพวกเราคงกลับบ้านเสียนานแล้วแน่ต่อจากเช็คโกสะโลวาเกีย เราก็เข้าไปดูศาลาของอิตาลี ยิว แล้วไปดูศาลาของแคนาดาเอง ซึ่งข้าพเจ้าชอบมาก เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์ว่ามนุษย์เรามี

อะไรและทำอะไรได้บ้าง เขาเอาธาตุต่าง ๆ ในตัวมนุษย์ออกใส่ในก้อนแก้วสี่เหลี่ยมและทั้งให้ดูเป็นตอน ๆ ส่วนหนังก็ฉายบนฝาผนัง ให้คนเดินไปดูได้ตลอด ๆ ฉายให้ดูว่าเราได้อะไรจากทะเลบ้าง จากสัตว์น้ำต่าง ๆ ในทะเลบ้าง ถ้าจะดูให้ทุกอย่างก็เห็นจะต้องหลายวัน เราเดินดูจนถึงเวลากินกลางวันก็ออกมากินที่โรงอาหาร มีถาดสังกะสีจานกระดาษไปซื้ออาหารได้ตามต้องการแล้วมานั่งกินตามโต๊ะเล็ก ๆ อาหารก็อร่อยดีเย็นจริงร้อนจริงทุกสิ่ง เรากินกันอิ่มแล้วก็ออกเดินต่อไป ดูร้านอังกฤษก็ดีพอใช้ เป็นเรื่องเล่าทางบุคคลสำคัญในทางประวัติศาสตร์ แล้วไปดูทางรัซเซียซึ่งทำเป็น ๓ ชั้น ๆ ล่างเรื่องในน้ำ ชั้นกลางบนพื้นดิน ชั้นบนเรื่องอากาศต่าง ๆ ทำอย่างมโหฬารใหญ่กว้างแต่ก็ไม่มีอะไรแปลก แล้วเดินกลับมาทางพม่า ดีพอเหมาะตัวไม่ใหญ่โต แต่มีของทางตะวันออกเช่นไม้ไผ่เป็นลำ ๆ จัดเป็นกอ ๆ งดงามดี ของซีลอนก็เผยแพร่พุทธศาสนาเป็นหลัก เลยมาพักรอคุณปองพลเธอหมดเวรที่ศาลาไทยจะได้กลับด้วยกัน ศาลาของเรางดงามหรูหรา เห็นได้ว่าบ้านเราอุดมสมบูรณ์จนพวกอเมริกันบางคนพูดว่าเราไปช่วยเขาทำไม เขามีออกสาระพัด! ถ้าจะพูดถึง World Fair ที่ New York เมื่อปี ๑๙๖๕ นั้นเอามาเทียบกับ Expo 67 นี้แล้วก็เป็นคนละแบบ ทาง New York ให้ความรู้ทางความเจริญของมนุษย์ชาติอย่างวิเศษ แต่ทาง Expo 67 นี้ให้ความรู้ในทางความนึกคิดเป็นอันมาก เป็นบุญนักหนาที่เราได้มีโอกาสดูทั้ง ๒ แห่ง เสียดายที่เราไม่ได้ทำเรื่อง ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ของเราด้วย โลกจะได้รู้จักว่าเราเป็นชาติเก่าแก่อย่างไร ดีกว่าที่จะได้รู้จักเราแต่ว่าเป็นเศรษฐีอย่างเดียว

บ่าย ๑๖ น. คุณปองพลหมดเวรแล้ว เธอก็พาเรากลับ เพราะรถบัซกำลังหยุดงาน เธอจึงห่วงว่าเราจะหารถกลับไม่ได้ คุณปองพลเองเธอมีรถที่

ว่ากันเป็นประจำไว้ จึงให้เรากลับมาโดยรถคันนี้ของเธอ แม้เช่นนั้นรถก็ติดอยู่ตามถนน ๒ ชั่วโมง ถึงที่พักเอา ๑๘ น. เปลี่ยนเสื้อและเกือกที่เปียกฝนแล้วออกไปกินเย็นที่เก่า แล้วกลับมาอาบน้ำนอน วันนี้หนาวถึงควันออกจากปาก,

วันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๐

ตื่นหลายครั้ง เห็นจะเป็นเพราะอาหารมันอลเวงนัก จึงเป็นเหมือนกันทั้ง ๓ คน ตื่นเอา ๗ น. ไปกินเช้าที่ร้านกาแฟมุมถนนที่อยู่ เดินไป ๒—๓ ก้าวก็ถึง อาหารเช้ามีให้ทุกอย่างจะสั่งอะไรก็ได้ มีพวกเด็กสมัยใหม่ทั้งหญิงชายเข้าไปกินด้วย ทำท่าทางว่า—ฉันก็หนึ่งเหมือนกันนาแกนา! พูดกันได้แต่ในพวกตัว มองคนนั้นคนนี้อย่างเห็นมด พวกผู้ใหญ่ ๆ ก็แลดูตากัน ไม่มีทางเข้าใจกันได้ กินแล้วข้าพเจ้าก็ลองถามแม่คนเซิฟว่า— "เขาสระผมกันที่ไหนจ๊ะ?" แม่พวกสมัยใหม่นั่นหันมาบอกว่า— "โน่นเลข ๕๕ นั่น (ตรงกันข้ามกับที่เราอยู่) เข้าไปแล้วเป็นเจอะเทียว." เออ, เขาพูดกับเราได้ ท่าจะชอบคนต่างประเทศดอกกระมัง ข้าพเจ้าก็ขอบใจเขา แล้วรีบออกมาเสีย แล้วข้าพเจ้าก็เดินเลยไปดูร้านเลข ๕๕ และเดินข้ามถนนเข้าไป ก็พบร้านทำผมจริง ๆ เป็นผู้หญิงสาวค่อนข้างสวย ถามเขาว่าสระและเซ็ทเท่าไร? ตอบว่า ๓ $ ก็ตกลงให้เขาทำเพราะคันหัวเต็มทีแล้ว ทำดีทีเดียว กำลังใส่ไฟแห้งอยู่แม่เพื่อนทำผมอีกคนหนึ่งก็เข้ามาพูดอะไรกับคนก่อนยืดยาว ครู่เดียวแม่คนเก่าก็ร้องไห้ แรก ๆ แอบร้อง ลงท้ายร้องเปิดเผยให้ข้าพเจ้าเห็นด้วย แต่เขาพูดภาษาฝรั่งเศษกัน ข้าพเจ้าก็เลยปลอบใจว่า ชีวิตมันเป็นอย่างนั้นเองแหละ C'est la vie! แล้วส่งรางวัลให้ แม่ร้องไห้อุส่าห์อมยิ้มพยักหน้ารับและเช็ดน้ำตา นึกขำว่าฝรั่งผู้วิเศษแล้วก็มีทุกข์เหมือนกันนะจ๊ะ กลับมานั่งคอยเพื่อน ๆ ที่จะมาหา จน ๑๐.๓๐ น.

แล้วก็ยังไม่มีใครมา เห็นจะเป็นเพราะรถบัซรถใต้ดินสไตรค์ดอกกระมัง จึงชวนกันจะไปเดินดูอะไร ๆ ทางในเมือง แต่พอออกไปยืนคอยรถแทกซี่ก็พอดีพบ Mrs. Rae มาถึงพอดี บอกว่าเที่ยวหาที่อยู่ของเราเสียแย่ และนัดว่า ๑๙ น. จะมารับข้าพเจ้าออกไปกินเย็นด้วยกัน แล้วเรา ๓ คนก็จับรถแทกซี่เข้าไปในเมือง เดินดูร้าน Eaton, Simpson และแถว ๆ นั้น คนเดินแน่น ๆ เช่นเดียวกับถนน 5th Avenue New York แต่ยิ้มแย้มดีไม่มีท่าเกลียดคนตะวันออก เขาพูดฝรั่งเศษกันทั่ว ๆ ไป แต่ถ้าพูดอังกฤษก็พูดได้ชัด เราแวะกินกลางวันตามร้านเล็ก ๆ แล้วกลับมาพักบ่าย ๑๔ น. เป็นวันแรกที่ได้นอนกลางวัน เพราะฝนตกหนักไปไหนไม่ได้

๑๘ น. อาบน้ำแต่งตัวลงไปคอย Mrs. Rae มารับลงไปกินเย็นด้วย หญิงเหลือไปกินกับคุณเอี่ยมที่เดิม คอยอยู่นานเพราะฝนตก Mrs. Price ผู้ขับรถหาที่อยู่ไม่พบ จน ๑๙ น.เศษ จึงได้มาถึงและพาข้าพเจ้าออกไปกินร้านเจ๊กนอกเมือง ซึ่งเป็นที่หรู ๆ แห่งหนึ่ง มีคนต่างชาติไปกินกันมาก รวมทั้งพวกจีนสมัยใหม่ ส่วนการจัดร้านนั้นอย่างเดียวกับทางบ้านเราอยู่อย่างหนึ่ง คืออะไรที่เป็นของจีนก็จัดเข้าไปตามแบบฝรั่ง เพราะฉะนั้นจะได้เห็นพระพุทธรูปไปตั้งอยู่ตามประตู ตามใต้ตู้แล้วแต่จะเหมาะแก่ช่องไหน ถ้าถามเขาว่านี่รูปอะไรก็ตอบไม่ได้ และทำท่าเก่เอาด้วย อาหารก็พอกินได้แต่ไม่มีใกล้เคียงกับบ้านเราเลย เราสั่งบะหมี่และผัดเปรี้ยวหวานไก่ ของหวานไอศกรีม คุยกันสนุกเพราะมิสซิสเรย์เป็นพวก M.R.A. เคยอยู่ในเมืองซานฟรานซิสโกมาพร้อม ๆ กับข้าพเจ้า และมิสซิสไพรซ์ผู้ขับรถมาเป็นชาวแคนาดาอยู่ในเมืองมอนตรีออลนั้น ทั้ง ๒ คนเป็นคนชั้นหนึ่งที่เรียนจริงรู้จริง เราคุยกันเรื่องศาสนาและเรื่องโลกปัจจุบัน มีความเห็นเช่นเดียวกันว่าจำจะต้องแก้ไขให้ทันการ มิฉะนั้นจะ

ไปกันใหญ่ ข้าพเจ้าถามเขาว่า—เรื่องจะแยก Quebec ควีเบคออกเป็นอิสระนั้น เป็นเรื่องของแดงหรือเปล่า? มิสซิสไพรซ์ตอบว่าไม่ใช่ดอกไม่ใช่หรอกท่าน – ฉันก็ไม่เห็นด้วยกับที่จะแยกออกไปไม่มีประโยชน์ เรื่องมันนิดเดียว คือคนอังกฤษไม่ยอมลืมประวัติศาสตร์เสียที เขายังนึกอยู่เสมอว่าเขาตีเราฝรั่งเศษได้ที่นี่ฉะนั้น เวลาเลือกหัวหน้างานจึงจำจะต้องเป็นคนอังกฤษก่อนเสมอไปจนบัดนี้ เหตุนี้แหละที่ทำให้เราโกรธ ส่วนเรื่อง De Gualle นั้นใครๆ ก็รู้ว่าแกหลงแล้วใครๆ ก็ติเตียนกันทั้งนั้น อีกคนหนึ่งเขาก็ว่า—"เราไม่ได้อยากออกจาก common wealth ดอก ควีนเสด็จมาเมื่อเร็วๆ นี้เราก็ตื่นเต้นดีใจ ท่านก็น่ารักจะตายไป เราไม่ได้เกลียดราชวงศ์ แต่เราเกลียดอ้ายพวกสอพลอรอบ ๆ ท่านต่างหาก" ข้าพเจ้าคิดว่าจะไปกันใหญ่จึงเปลี่ยนเรื่องไปเป็นการศึกษา เขาก็เห็นด้วยว่าเราจะต้องรีบให้ความเข้าใจแก่นักเรียน ไม่ใช่รู้อย่างเดียว เพราะบัดนี้มีมนุษย์สารละเลวแอบใช้เด็กเป็นเครื่องมือ ด้วยความขลาดและเห็นแก่ตัวอย่างโหดร้าย เราจะต้องสอนเด็กให้ฉลาดโดยไม่เป็นเครื่องมือใคร เพราะกำลังอยู่ในวัยเรียน เช่นเดียวกับของที่กำลังดิบอยู่ไม่ควรจะกินให้ท้องเสีย เราแลกเปลี่ยนความเห็นกันอยู่จน ๒๒ น. เขาจึงพาข้าพเจ้ามาส่ง ขึ้นไปห้องพบหญิงเหลืออยู่ในเตียงแล้ว เราก็เลยรีบนอนบ้าง

วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๑๐

เช้า ๑๐ น. ไปเที่ยวกับพวกนักท่องเที่ยว เขาคิดชั่วโมงละ $ ๑.๕๐ ต่อคน มีผัวเมียคู่หนึ่งมาจากฮาวายอยู่ที่เดียวกับเรา รวมเป็น ๔ คนด้วยกัน เพราะคุณเอี่ยมขอไป Expo. อีกครั้งหนึ่งคนเดียว คนขับเป็นผู้นำทางไปเสร็จ แรก

พาไปดูโรงเรียนพฤกษาศาสตร์ ไม่มีอะไรแปลก แล้วไปดูท่าเรือใหญ่โตกว้างขวาง แล้วไปหยุดรถที่ในเมืองเก่า ถนนแคบๆ ใกล้ทะเล มีตึกเก่าๆ อยู่หลายหลัง รวมทั้งโฮเตลซึ่ง Dicken ผู้เขียนหนังสือมีชื่อสมัย ๑๘--๑๙ ศตวรรษเคยอยู่ เขาช่างเก็บรักษาไว้ได้ดี แล้วเข้าไปดูในโบสถ์ Notre Darme. ซึ่งเขาภาคภูมิใจมากว่าได้ลอกแบบมาจากตัวจริงได้ดี และทำด้วยไม้อะไรๆ ต่างๆ อย่างวิจิตรบรรจง ต้องรับว่างามจริงเป็นที่แห่งหนึ่งที่ต้องไปดู แล้วเขาพาขึ้นไปดูเมืองยอดเขาแห่งหนึ่ง . ซึ่งเห็นไปได้ถึงฝั่งอเมริกาชายแดนเมือง Vermont อเมริกาเหนือ เมืองมอนตรีออลนี้มีพลเมืองถึง ๒ ล้านคน มีโรงพยาบาลถึง ๖๐ แห่ง มีประกันสังคม คือทุกคนเรียนฟรี เจ็บฟรี เสียแต่ค่าหมอ แก่ลงก็มีเบี้ยบำนาญกิน แต่ต้องไม่ลืมว่า—ภาษีที่จะต้องเสียนั้นแพงลิบลิ่วทีเดียว แต่นั้นแหละ เราจะเอาอย่างเดียวมันก็เป็นไปไม่ได้ มีได้ก็ต้องมีเสียด้วยเป็นธรรมดา แต่เขามักจะพูดกันแต่ทางได้ จึงไม่ทำให้ฉลาดขึ้นเลยคงเหลือแต่โลภะอย่างเดียวน่าสงสาร กลับมาถึงที่พัก ๑๒.๓๐ น. แล้วเราก็เดินไปกินกลางวันที่มุมถนนอีกพอกินได้ คุณเอี่ยมกลับพอดีไปกินกลางวันด้วยกัน แล้วกลับมาเก็บของอาบน้ำแต่งตัวเสร็จ เพราะต้องส่งคืนห้องเวลา ๑๕ น. กำลังคิดบัญชีอยู่กับผู้จัดการ เกิดมีคนมาใหม่ . เราต้องขนของมาเก็บไว้ในห้องคุณเอี่ยม เพราะต้องให้ห้องกับคนมาใหม่ ๑๘ น. เราก็กินเย็นที่เก่าแล้วกลับมารอรถแทกซี่ซึ่งผู้จัดการเรียกให้ ๒๐ น.ก็ขนของขึ้นรถไปสนามบินซึ่งอยู่ค่อนข้างไกล แต่ถ้าต้องคอยแล้วคอยที่สถานีดีกว่าโฮเตล เพราะสนุกดีที่ได้ดูคนแปลกๆ ร้านขายของก็มีอาหารก็มี มีทุกอย่างที่เราต้องการ วันนี้เรือลำที่เราจะไปออกถึง ๒๒.๔๐ น. ซ้ายังช้าไปอีกชั่วโมง ๑ เรานั่งคอยนอนคอยจนเกินสนุกสถานีใหญ่โตเป็นอันมาก คนก็ไปมามากเห็นจะเป็นเพราะมี Expo.

ก็ได้ เขาบอกว่าให้เราออกประตู ๓๗ คุณเอี่ยมก็ไปเที่ยวเดินดูเห็นท่าอยู่ไกลมากก็เลยชวนว่าให้ไปคอยทางประตูนั้นดีกว่า จะได้ไม่ต้องรีบร้อน เราก็ตั้งต้นออกเดินไปตามเลขประตู ยิ่งเดินยิ่งไกลจนถึงสพานข้ามถนนข้างล่าง เขาทำเป็นกระดานเลื่อน เราต้องยืนนิ่งๆ ให้กระดานมันพาไปเหมือนบรรไดเลื่อน ถ้าทำอย่างนี้เสียตั้งแต่ลงจากรถยนต์ได้ก็คงจะดี จะได้ไม่ต้องเดินให้ลำบาก พอหมดเลื่อนก็เดินไปตามห้องกระจกซึ่งเป็นประตูออกไปเรือบิน ถึงห้อง ๓๗ เราก็เข้าไปพักเอนสบาย จนถึงเจ้าพนักงานมาตรวจตั๋วตรวจพาสพอร์ต มีคนจะไปกับเราประมาณ ๓๐ คนเท่านั้น พอถึง ๒๔ น. เขาก็เรียกขึ้นเรือบิน I N. ๑๒๐ ซึ่งใหญ่โตถึง ๖ ที่นั่ง ตกแต่งคล้ายๆ เรือแอร์อินเดีย ห้องน้ำอยู่ทางหัวเรือ หลับๆ ตื่นๆ มาเรื่อยๆ คนไม่แน่นก็ไม่ค่อยลำบาก เพราะเลือกที่นั่งก็ได้.

วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๑๐

ลืมตาขึ้นเห็นแสงอาทิตย์จ้าทางหน้าต่างเรือบิน แล้วได้ยินเสียงกัปตันตะโกน—Good morning มาทางไมโครโฟน และบอกว่า ๙ น. เศษ สักครู่เรือก็ลงที่สนามบิน Shannon ในประเทศ Ireland คนก็ลงกันเกือบหมดเหลือ ๔–๕ คนเท่านั้น เราเลยไปห้องน้ำล้างหน้าด้วยกระดาษหอมสบายไม่ต้องเข้าคิว พอเสร็จก็มีผู้โดยสารขึ้นมาอีก ๒–๓ คน แล้วเรือก็ออกมาใหม่ เช้านี้เขาให้น้ำส้มกินหนึ่งถ้วยเท่านั้น เมื่อตอนดึกขึ้นมาจากแคนาดานั้น พอเรืออออกก็ให้กินอาหารเย็น ๑ ถาดเต็มที่ ไม่รู้จะเรียกอาหารว่างหรืออาหารเย็นเพราะมันผิดเวลาหมดแล้ว คนในเรือบินเรียกว่า Supper กัปตันว่าบินในระหว่างแคนาดา—ดับลินนี้เป็นเวลา๕ ชั่วโมงครึ่ง มาจากแซนนอนได้สัก ๒๐ นาทีก็ถึงสถานีดับลิน เรือเข้าเทียบสะพานเช่นในอเมริกา แล้วเข้าไปที่ตรวจ

พาสพอร์ตเท่านั้นก็ได้เรื่อง เจ้าคนตรวจทั้งตัวนายและลูกน้องไม่ยอมให้ผ่านว่า เรา๓ คนไม่มีวีซ่า คุณเอี่ยมตอบว่าได้วีซ่าที่สถานทูตอังกฤษเช่นเดียวกับประเทศแคนาดาแล้ว เพราะไม่มีสถานทูตไอเออร์แลนด์ในเมืองไทย มันยิ่งโกรธใหญ่ว่ามันไม่ได้เป็นพวกอังกฤษ มันมีเอกราชแล้ว มันโยอยู่อย่างนั้นว่า ทำไมไม่เขียนขออนุญาตมาที่กระทรวงต่างประเทศก่อน ซักอยู่นั้นแหละว่าทำไม จะไปไหนมาจากไหน วนเวียนอยู่ดังนั้นจนใคร ๆ ก็ไปหมดเหลือแต่เรา ๓ คน ทุกคนมองดูราวจะค้นฝ่น จนแม่พวกเรือบินเดินมาเจอะเข้าก็ถามว่า อะไรกัน ? ข้าพเจ้าฉิวเต็มทีเลยบอกไปดัง ๆ ว่า – "ช่วยหาเรือบินให้ฉันทีได้ไหม ? ฉันจะเลยไปสก๊อตแลนด์ละ ไม่ดูแล้วดับลิน !" มันก็เข้าไปซุบซิบ ๆ กันครู่ใหญ่ แล้วก็ปล่อยให้ผ่านไป พอผ่านพวกนั้นมาแล้ว ก็พบพวกพนักงานศุลกากรซึ่งดีด้วยมาก ช่วยเรียกแทกซี่ให้ เรียกคนขนของให้เสร็จ ได้แทกซีคนขับช่างพูดเลยเบ็นไกด์มาเสร็จจนถึงโฮเตล Four Courts ซึ่งเก่าแก่ ลิฟต์ยังมีมือหมุนเช่นรถราง ต้องใช้คนขับ ทำเองไม่ได้ ขนของขึ้นห้องพอจัดของเสร็จก็มีคนมาเคาะประตูเรียก เราก็เปิดออกไป กลายเบ็นบ๋อยคนที่ขนของมาห้องกับผู้ชายคนหนึ่งยืนท้าวเอวอยู่ข้างหลัง เจ้าบ๋อยบอกว่า "ท่าน ขอห้องนี้ให้คนนี้เขาเถอะ เขาเคยอยู่เขาจะเอาห้องนี้ ฉันจะขนของให้ท่านไปอยู่ห้องโน้นเอง" แหม ฉิวจริง ๆ เรากำลังเหนื่อยมา พอจัดเสร็จต้องกลับเก็บของใหม่อีกคนไอริชนี่เบ็นอย่างไรหนอ ข้าพเจ้าก็เคยมีเพื่อนดี ๆ มาหลายคนแล้ว ไม่เห็นเขาเบ็นอย่างนี้กันเลย เบ็นอันเราก็มาอยู่ห้องเลข ๖๐ ซึ่งไม่มีอะไรผิดกับห้อง ๖๒ เดิมเลยจนนิดเดียว เสร็จแล้วลงมากินน้ำชาข้างล่างเพราะหิว เจ้า Porter คล่องคนนั้นก็เข้ามาเสิร์ฟอีก ยกถาดขนมน้ำชามาให้ในห้องนั่ง คุณเอี่ยมก็บอกว่าขอน้ำเย็น ๆ ถ้วยเถิด เขาก็ออกไปหัวเราะกันคิกคัก แล้วเอาถ้วยแก้วเหล้าใส่

น้ำใส ๆ ครึ่งถ้วยนั้นเข้ามาให้ เราก็นึกว่าอ้อที่นี่เขากินน้ำด้วยถ้วยเหล้ากัน พออิ่มแล้วก็หยิบน้ำชื่นกิน พอใส่ปากข้าพเจ้าก็ต้องบ้วนทิ้งลงไปในถ้วยน้ำชา เพราะฉุนกึกเช่นเหล้าโรง แสบปาก ข้าพเจ้าร้องออกไปว่า "เหล้าน่ะ!" จึงได้รู้ว่าทำไมบ่อยจึงออกไปหัวเราะกัน คงนึกว่าอะไรกินเหล้ากับน้ำชา คุณเอี่ยมจึงเรียกมาถามว่า — ทำไมเอาเหล้ามาให้แทนน้ำ ? เขาตอบว่า — ก็ท่านสั่ง Walter ชื่อเหล้าไม่ใช่รึ ? คุณเอี่ยมก็บอกว่า — ฉันว่า Water ต่างหากเล่า ! เจ้าคล่องเองก็ตกใจ สิ้นเคราะห์ไปที แต่โดนเจ้าคล่องทำเสีย ๖๐ บาท คุณเอี่ยมบ่นอุบว่า — นึกแล้วเชียวว่าน้ำชา ๓ ถ้วยขนม ๓ อัน ทำไมมันแพงนัก วันนี้อยู่ข้างซวยตั้งแต่แรกถึงก็มีเรื่องไม่มีวีซ่า สั่งให้นายคล่องเรียกรถพาเที่ยวให้พรุ่งนี้เช้า ๑ คัน หวังใจว่าจะไม่มีอะไรพิศดารอีก แล้วเราก็ออกไปเดินเล่นหน้าโฮเตล ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำไม่มีอะไรน่าดูเป็นพิเศษ ถนนมาจากสนามบินมีผ้าแขวนขวางถนนเขียนว่า—Independent Ireland ไอเออร์แลนด์เป็นเอกราช คงจะกลัวนักท่องเที่ยวจะไม่รู้ดอกกระมัง ถนนหน้าโฮเตลก็เงียบ ๆ ตึกร้านบ้านช่องเป็นอังกฤษเก่า ๆ ผู้คนมีผิวพรรณสวยโดยเฉพาะผู้หญิง กิริยาอาการเรียบร้อยเป็นระเบียบ ท่าทางก็ใจดี แต่มีอะไรแปลก ๆ อย่างฝรั่งเรียกว่า Temperamental แปลว่าอารมณ์ร้อนดอกกระมัง เราเดินไปได้สักครู่ก็หนาวขึ้นทุกที เพราะจวนค่ำเลยต้องกลับขึ้นห้อง พักอาบน้ำแต่งตัวลงไปกินเย็นเวลา ๑๙ น. มีคนมากินหลายคน แต่เงียบกริบอย่างอังกฤษผู้ดี ทำให้คิดถึง Mrs. le May ครูของเราเป็นอย่างยิ่ง เพราะแกเคร่งเช่นนี้ด้วยอธิบายว่าในที่ระโหฐานเราจะต้องเกรงใจผู้อื่นเป็น อิ่มแล้วกลับขึ้นห้อง ผู้หญิงประจำห้องอุส่าห์มาถามว่า — จะเอากระเป๋าน้ำร้อนใส่เตียงหรือไม่ ? แกคงเห็นใจว่าหนาวเหมือนกัน แล้วเอามาซุกให้ในผ้าห่ม เลยนอนสบาย

วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๑๐

หลับเป็นตาย ตื่นเอาถึงเวลาลงไปกินเช้า ๗.๓๐ น. แล้วนั่งคอยรถพาเที่ยวมารับ พอ ๙ น. เจ้าบ่อยคล่องคนนั้นก็เข้ามาบอกว่ารถมาแล้ว เขาคิดชั่วโมงละ £ ๑ เราได้ผู้นำดีอีกวันนี้ ก่อนอื่นพาไปวัดที่มีอนุสาวรีย์ถึงคนไอริชที่ถูกอังกฤษยิงเป้าเสีย ๑๔ คน เพราะเป็นขบถเมื่ออังกฤษไปรบอยู่ในอินเดีย เห็นเป็นฮีโร มีไม้กางเขนใหญ่ติดไว้กับกำแพงหลังโบสถ์บนลานใหญ่ คนขับรถซึ่งเป็นผู้นำทางด้วย อธิบายเสียจนน้ำท่วมทุ่ง ด้วยยังโกรธไม่เสร็จ แล้วพาไปดูมิวเซียมซึ่งจัดดีมาก ทำให้รู้จักไอร์เออแลนด์ได้ในเวลาดูรอบเดียว อยู่ข้าง ๆสภาราษฎร ให้ดูฟรีด้วย แล้วพาไปดูหนังสือที่อวดว่าเก่าถึง ๑๐๐๐ ปีอยู่ใน

ที่หน้าพิพิธภัณฑ์สถานในนครดับลิน ประเทศไอเออร์แลนด์

มหาวิทยาลัย ในห้องใต้ดินเป็นที่แห่งหนึ่งที่ให้นักท่องเที่ยวไปดู เพราะมีของที่เป็นสมบัติของชาติที่รักษาไว้เป็นพิเศษ เราไม่ค่อยเห็นแปลก และคิดว่าพระคัมภีร์เก่า ๆ ของเราก็พอสู้ได้ ออกจากดูสมุดนี้เขาพาขึ้นไปดูเมืองบนเขาริมทะเล คนขับนี้เป็นเพียงคนขับรถบริษัทแทกซี่เท่านั้น แต่ตอบข้อถามได้ทุกอย่าง ไม่ใช่เดาส่งเสียด้วย เขาถามเราว่า — อ่าวนี้เหมือนเมือง Naple หรือไม่? เราตอบว่ามีรูปคล้าย ๆ กันตรงที่มีเขาอยู่กับทะเล เลยเงียบไป เขาอธิบายว่าไอเออร์แลนด์มีพลเมือง ๔ ล้านคน เพาะปลูกขายโดยเฉพาะอังกฤษซึ่งมองเห็นฝั่งกันเรือเดินเพียง ๓ ชั่วโมงเท่านั้น แต่ก็เกลียดอังกฤษเอาเสียจริงจัง จนเราอดไม่ได้ต้องถามว่า — แกเป็นคริสเตียนไม่ใช่หรือ? พระเจ้าตรัสว่า Love thy neighbours ไม่ใช่หรือ? เขาเลยหัวเราะ พอรถผ่านทางพวกสถานทูตอยู่เขาก็ถามว่าเมื่อไรจะมีทูตไทย? เราก็ถามว่าทำไมแกไม่มีที่เราก่อนเล่า? เขาอธิบายว่าเขายอมให้คนต่างชาติเข้ามาตั้งโรงงานได้ ขอแต่ให้ใช้คนไอริชเป็นคนงานเท่านั้น เวลานี้ก็มีญี่ปุ่นมาตั้งทำโรงงาน Sony ทำวิทยุจำหน่ายอยู่มากแล้ว เขาภาคภูมิเรื่องเอกราชของเขายิ่งนัก อวดว่าธงของไอเออร์แลนด์นั้นสีเขียวแปลว่าพวกใต้ สีส้มคือพวกเหนือสีขาวอยู่กลาง รวมกันแล้วมองดูผาด ๆ เหมือนธงอินเดียเป็นแต่ไม่มีรูปตรงกลางเท่านั้น บ้านเมืองสวยอย่างอังกฤษ ถนนทางดีและยังไม่มีตึกสูงเกิน ๔ ชั้น ไม่ต้องมีลิฟต์ ไปทุกแห่งยังสู้กับบรรไดไหว บ้านทูตอเมริกาใหญ่ราวกับวัง ที่ทำการก็เป็นกลม ๆ แปลกดี ดูทั่ว ๆ แล้วก็ให้แวะส่งที่ในเมืองแถวร้านค้าหรือ Shopping Center ของดับลิน จ่ายไป £ ๒ แล้วลงเดินเข้าไปในร้าน Switzers ซึ่งใหญ่ที่หนึ่ง มีของดีๆ แต่ไม่แปลกและแพงด้วย ลงไปชั้นล่างเพื่อหาห้องน้ำและที่กินอาหาร คนแน่นเต็มไปด้วยพวกหนุ่มสาว ท่าทางเป็นพวกนิสสิตใส่ mini—skirts ผู้ชายก็ไว้ผมยาวโดยมาก

น่าดูว่าลงท้ายจะเบื่อนอย่างไร ? พวกผู้ใหญ่ไม่ยอมเปลี่ยน พวกเด็กก็ไม่ยอมตาม มันจะจบกันตรงไหนนะ ? กินแล้วออกมาเดินดูร้านทั่ว ๆ ไป ไม่มีอะไรแปลก นอกจากทำของเบื่นลายดอกแชมร๊อค เพราะเบื่นสัญญลักขณ์ของไอเออร์แลนด์ ว่าเบื่นดอกไม้ที่ขึ้นใต้ต้นหญ้า และเบื่นเครื่องหมาย Catholic ด้วย ถึงเวลา กินกลางวันก็แวะกินตามร้านกาแฟเล็ก ๆ พอกินได้แล้วหาแทกซี่กลับโฮเตล.

นอนพักจนถึงเวลาอาหารเย็นจึงลงไปห้องอาหาร ค่ำนี้เบื่นวันเสาร์ จึงมีคนมากินเย็นมาก เพราะอิ่มแล้วเขามีเต้นรำกันในห้องพิเศษ อาหารควร จะดีแต่ไม่เบื่นรสเลย มีข้าวด้วยแต่หุงไม่เบื่น ยังกรุบ ๆ อยู่ตามเคยของฝรั่ง เราเห็นว่าทำขนมปังยากกว่าเบื่นกอง แต่ทำไมฝรั่งจึงโง่กับหุงข้าวก็ไม่รู้ อิ่ม แล้วเราเข้าไปดูทีวีในห้องนั่ง ซึ่งมีคนดูอยู่เสมอ พวกโฮเตลเองก็พอว่างเบื่น เข้าไปดู มีแต่เรื่องยาว ๆ หลายเรื่อง และไม่จบสักเรื่องเดียว พอ ๒๐ น. เราก็กลับขึ้นห้อง คนในโฮเตลทำท่ารู้จักแล้วว่าเบื่นใครมาจากไหนเก่พูดด้วย ว่า ma'am แมมทุกคำ เราขึ้นมาอาบน้ำเก็บของแล้วก็นอน.

วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๑๐

ตื่นเช้าแต่งตัวเก็บของอีกทีแล้วลงไปกินเช้า ยังไม่มีใครตื่น เห็นจะ เต้นรำกันดึกไป มีแต่ Porter แก่คนเดียว แกเลยเข้าครัวทำให้ทุกอย่าง เรา ก็ให้รางวัล ๒ ชิลลิง คราวนี้เลยโม้สนุกไปเลย ว่าตัวเคยไปรอบโลกมาแล้ว เดี๋ยวนี้เบื่อเลยอยู่กับดิน จมูกแกแดง ๆ แต่ไม่มีกลิ่นเหล้า ผิวพรรณหยาบนัก ท่าทางจะไม่ใช่กัปตันเรือบินแน่ ๙ น. รถแทกซี่ที่สั่งไว้ก็มารับไปสนามบินส่ง ของตรวจตั๋วเสร็จแล้ว ก็ไปคอยที่ประตู ๔ รูปร่างสถานีแปลก แรกเข้าประตู

ไปก็เจอะร้านขายของซึ่งไม่มีอะไรน่าซื้อนัก ๒—๓ ร้าน แล้วขึ้นบรรไดไปคอยเบื่นช่อง ๆ มองเห็นกันทุกประตูเพราะเบื่นเฉลียงยาวไปตลอด ถึงเวลาของใคร ๆ ก็เข้าแถวไปลงบรรไดเดินไปขึ้นเรือบินของตนตามเวลา มีเจ้าหน้าที่เขามาเรียกและชี้ทางให้ไป เราไปขึ้นเรือแถวละ ๕ ที่นั่ง EI ๒๙๔ เรือออกมาได้คร่เดียวก็ผ่านเมือง Glassgow แล้วก็ลงที่ Edinburgh เอดินเบรอะเวลา ๑๒.๑๕ น. สถานีเล็ก ๆ ชั้นเดียวผ่านได้สะดวกสบาย ไม่ได้คิดว่าจะมีผู้ใดมารับ คุณเอี่ยมบอกแต่ว่านัดให้ดวงเดือนมาหาที่โฮเตล เราเคยรู้จักกันแล้วในกรุงเทพฯ เวลานี้มาทำดีกรีอยู่ในสก๊อตแลนต์ พ้นประตูผู้โดยสาร ก็พบผู้คอยรับอยู่กองโตราว ๗—๘ คน มีเด็กชายราว ๖—๗ ขวบ น่ารักยืนถือดอกไม้ช่อโตอยู่ข้างหน้า พอเห็นข้าพเจ้าก็เดินเข้ามาหาและพูดว่า I welcome you, Princess, to Scotland. ท่าทางโก้เก๋ได้ความว่าเบื่นลูกชายของ Mr. Anderson

ในกลุ่มชาวพุทธที่นครเอดินเบรอะ

ผู้เป็นหัวหน้าคณะพุทธมารับวันนี้ แนะนำกันทั่วถึงแล้วก็พากันขึ้นรถ ๓ คัน มาโฮเตลด้วยกันหมด รวมทั้งดวงเดือนและเพื่อนสาวของเธอ ซึ่งยังพูดไทยได้ดี พูดจากันถึงโปรแกรมพรุ่งนี้แล้ว เราก็ลาเข้าห้อง กินกลางวันบ่าย ๑๓.๓๐ น. แล้วขึ้นห้อง ได้ห้องไม่ถูกใจ เพราะมีเตียงใหญ่เตียงเดียว จึงขอย้ายใหม่ ได้ห้องเล็กคนละห้องแต่เปิดถึงกันได้ เราพอใจมาก แต่เพื่อนมีคนจองไว้ก่อน พรุ่งนี้ต้องย้ายใหม่ โฮเตล Carlton นี้อยู่เชิงสพานข้ามแม่น้ำ ใหญ่โตเก่าแก่มาก ถึงเดินกระด่านดังกรอบแกรบ แล้วก็มีขั้นบรรไดที่เดินจนสึกแล้ว แต่ข้าพเจ้าชอบมากรู้สึกว่าเป็นผู้ดีเก่าดี จัดห้องและนอนพัก

บ่าย ๑๖ น. มิสเตอร์แอนเดอร์ซันมากินน้ำชาด้วย แล้วเลยพาไปเที่ยวดูเมือง พอออกรถไปได้หน่อยก็อยากร้องว่า — โอ๊ย สวยอะไรอย่างนี้ ! ในเมืองก็เต็มไปด้วยอนุสาวรีย์ ถนนเป็นลดหลั่นเรียบร้อย มองไปเห็นเขาเห็นปราสาทต่าง ๆ พร้อม ๆ กัน ออกนอกเมืองไปก็เต็มไปด้วยทิวทัศน์งดงาม อากาศสดใสเหมือนรูปเขียนสีที่ได้เคยเห็นมาแต่เด็ก ๆ ผู้คนก็ยิ้มแย้มแจ่มใส ทำให้นึกว่าทำไมเราถึงไม่มาก่อนนี้หนอ รถไฟจากลอนดอนก็เพียง ๖ ชั่วโมงเท่านั้น มาลอนดอนถึง ๓ ครั้งแล้วทำไมไม่มีใครบอกหนอว่าสก๊อตแลนด์งามนัก มิน่าควีนท่านเสด็จไปประทับทุกปีเล่า นายแอนเดอร์ซันขับรถพาไปถึงเมือง Fife ซึ่งมีวังเล็ก ๆ ตั้งแต่สมัย ๑๖ ศตวรรษ มีทางลดเลี้ยวไปตามทุ่งนา ภูเขาแม่น้ำเป็นเนิน ๆ ไปอย่างน่าดู ทำให้เพลิดเพลินเจริญใจมาก กลับมาถึงโฮเตล ๑๘.๓๐ น. พอดีอาบน้ำกินเย็น อ่านเมล์จากบ้านเป็นครั้งแรกแล้วก็นอน

วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๑๐

๗ น. แต่งตัวเก็บของย้ายห้องไปอยู่เลขที่ ๓๑๕ เป็นที่พอใจแล้ว ก็ลงไปกินเช้าและนั่งคอยเขามารับ อ่าน น.ส.พ. เช้าได้ความว่าพวกรถบัซสไตรค์

ที่นี่อีก ถ้าจะนัดกันทั่วไป เพราะเมื่อเรามาจากดับลินก็กำลังสไตรค์อยู่เหมือนกัน คุณเอี่ยมอธิบายว่าจวนจะตรุษฝรั่งแล้ว เขาจะเอาเงินเดือนขึ้นเพื่อสนุกกันดอกกระมัง.

ภายหลังการประชุมในนครเอดินเบรอะ สก๊อตแลนด์
บ้าน มร. แอนเดอร์สันผู้เป็นชาวพุทธ

๙.๓๐ น. Mrs. Hohle ผู้เป็นพุทธและเคยเป็น guide ไกด์ด้วย มาพาเที่ยวดูโบราณสถานต่าง ๆ มีปราสาทเอดินเบรอะ ที่แมรีสจ๊วจ Mary Stuat เคยเสด็จอยู่ และห้องที่ประสูติ James ที่ ๖ ของสก๊อตแลนด์ และที่ ๑ ของอังกฤษ แล้วไปดูโบสถ์ St. Giles. และปาลิเมนต์ ไปดูวังฮอลิรูด Hollyrood ที่ควีนบ๋จจุบันประทับ ทำกันมาตั้งแต่ ๑๔ ศตวรรษแล้วต่อเติมกันมาทุก ๆ องค์ แล้วก็หยุดดู วิว จากมุมต่าง ๆ บนเขาบ้าง ตามทางบ้าง มันสวยหยดย้อยไปทุกหนทุกแห่ง หรือจะเป็นเพราะข้าพเจ้าชอบประวัติศาสตร์

และเคยอ่านเคยดูรูปพวกนี้มามากก็เบื่อได้ จึงทำให้สนุกเสียเหลือเกิน โดยเฉพาะเรื่องของแมรี่สจ๊วตต่าง ๆ มิสซิสโฮเลชี้ให้ดูรูปเขียนต่าง ๆ มีบิชอปผู้เป็นอริกับแมรี่สจ๊วตเป็นต้น ทำให้อยากอยู่สัก ๑ เดือน .สก๊อตแลนด์มีเสียอย่างเดียวแต่ลมพัดแรง ซึ่งพวกสก๊อตแลนด์เขาก็รับ ว่าเขาก็ไม่ชอบเหมือนกัน เที่ยวอยู่จนถึงเวลาอาหารกลางวันก็เข้าไปแวะกินที่ร้านเจ๊กในเมืองพอใช้ได้ พบพวกนิสสิตผู้ชายหลายคน นึกขันว่าอยู่ดี ๆ ก็อยากเป็นตัวเมียขึ้นมาโดยไม่มีใครเขาถอดออกจากตำแหน่งหัวหน้าครอบครัวเลย อิ่มแล้ว Miss Tinning และดวงเดือนพาเดินดูร้านขายของในถนน Princess ซึ่งอยู่ริมน้ำตรงข้ามกับโฮเตลมีของดี ๆ แต่แพง เราซื้อได้เพียง W.W. เท่านั้น แล้วเดินกลับมาพักโฮเตล นอนจน ๑๗ น. จึงอาบน้ำแต่งตัวลงไปกินน้ำชาและนั่งคอยเขามารับ ๑๙ ๑๕ น. Mrs. Hohle ก็ขับรถมารับไปบ้าน Mr. Anderson ผู้เป็นอินจีเนียมีบ้านอยู่มุมถนนใหญ่ ท่าทางสบาย เขามีประชุมพวก Buddhists Group ราว ๑๐ คนกัน อาทิตย์ละ ๒ ครั้ง วันนี้เขาเลยมีการรับรองเราด้วย มีทั้งพวกผู้ใหญ่และหนุ่มสาวจากมหาวิทยาลัย เปิดพิธีด้วยให้พระพุทธรูปองค์เล็กและรับเชิญขึ้นวางบนที่บูชา มีขวดบ๊กดอกไม้ ๒ ข้าง แล้วข้าพเจ้าก็นั่งลงจุดธูปไหว้พระอย่างไทย ๆ ว่า

อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธภควา พุทฺธำภควนฺตำ อภิวาเทมิ.

แล้วพูดเป็นภาษาอังกฤษว่า

I pay my hommage with deep gratitude to the Lord Buddha for giving me the knowledge of immortal truth.

แล้วกราบลงด้วยเบญจางคประดิษฐ์

ครั้งที่ ๒ ว่า — สวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ธมฺมํ นมสฺสามิ.

I pay my hommage to the Dhamma his teachings, which is full of facts and reasons.

ครั้งที่ ๓ ว่า — สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สงฺฆนมามิ

I pay my hommage to the Sangha who had kept down the Doctrine to me

เสร็จแล้วก็ลุกขึ้นไปยังที่นั่ง แลเห็นทุกคนนั่งพนมมือออมยิ้มหน้าแดง ด้วยทำท่าซาบซึ้งกันอย่างสบาย แล้วข้าพเจ้าก็เปิดให้ถามปัญหาต่าง ๆ ได้ตามพอใจ เมื่อถึงปัญหาเรื่อง พ.ส.ล. ข้าพเจ้าก็ให้คุณเอี่ยมเป็นผู้ตอบ เขาเต็มใจขอเป็นศูนย์ด้วยศูนย์ ๑ พูดกันอยู่อย่างเคร่งครัดจนถึง ๒๑ น. รู้สึกหิวก็คิดจะลากลับมาหาที่กินตามทาง พอตั้งต้นลาเขาก็บอกว่าเขาเตรียมไว้แล้ว ขอให้เรากินก่อนเถิด เพราะพวกเขาทำกันเองทั้งนั้น แล้วก็จัดการยกออกมาเลี้ยงอย่างเอร็ดอร่อย เป็นอาหารเจแต่ทำวิเศษอย่างฝรั่ง มีคานาเปหน้าต่าง ๆ ทั้งแซนวิชและขนมทั้งใหญ่และเล็ก เขาเข้าใจผสมรสได้ดีเป็นอย่างยิ่ง กินกันพูดกันอยู่จน ๒๓ น. หนาวขึ้นทุกที ข้าพเจ้าก็บอกว่า ที่จริงศีลองค์ที่ ๕ นั้นท่านมุ่งหมายไม่ให้เราเมา ถ้าเราจิบ ๆ น้ำลูกไม้เช่นองุ่น เป็นยาช่วยฉีดเลือดแก้หนาว คงจะไม่บาป แต่ถ้าเมาเมื่อไรก็บาปเมื่อนั้นแหละ เขาหัวเราะบอกว่าขอบใจแล้ว แต่เขารับศีล ๕ เสียแล้วจึงไม่ขอแตะต้อง รู้สึกว่าเขาเคร่งจริง ๆ ไม่ได้แกล้งทำ ทุกคนขอบใจแล้วขอบใจอีกและหวังว่าจะได้เป็นศูนย์ พ.ส.ล. แน่ เรากลับถึงโฮเตลเกือบ ๒๔ น. ลมจัดต้องรีบวิ่งขึ้นโฮเตลแล้วเก็บของนอน

วันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๑๐

เก็บของแต่งตัวลงไปกินเช้า ๗ ๓๐ น. แล้วคอยรถแทกซี่ที่สั่งไว้มารับ ๙ น เขาก็มาตรงเวลาขนของขึ้นรถไปสนามบิน ซึ่งเล็ก ๆ ชั้นเดียวน่าเอ็นดู ดี และมีพร้อมทุกอย่างเช่นสถานีใหญ่ ๆ เรือ B.E.A. ๕๓๗๕ ออกเวลา ๑๐.๓๐ น. เป็นเรือขนาด Caravelle ขึ้นทางหลังมีที่นั่งแถวละ ๕ ที่ คนแน่น จนไม่มีที่เลือกนั่งได้ เราต้องไปเข้าแถวกับชายคนหนึ่งซึ่งทำท่าเหม็นตะวันออก แต่เราก็ไม่มีที่อื่นจะไป ซ้ำต่รงข้ามกับเรานั่ง ยังมีคนเจ็บนอนรูดม่านปิดมา กับนางพยาบาลคนหนึ่งด้วย เพิ่งเคยเห็นว่าเขาพาคนเจ็บมาอย่างไรคราวนี้เอง มาได้ครู่เดียวราว ๑๕ นาทีก็ลงสนามบินลอนดอน เพื่อนผู้ชายของคุณเอี่ยมมารับพาขึ้นไปกินกลางวันในห้องอาหาร อิ่มแล้วรีบมาเข้าห้องผู้โดยสาร

ถึงเวลาบ่าย ๑๓.๕๐ น. เขาก็เรียกขึ้นเรือ S.B. ๖๐๒ ของเบลเยี่ยม ขนาดคาราแวลเหมือนกัน พอออกมาได้สักหน่อยเขาก็ให้ขนมน้ำชาถาดเล็ก ๆ ครู่เดียวเห็นช่องแคบ Channel พอเห็นฝั่งทางฝรั่งเศษแวบเดียวก็ลงที่สนามบินกรุงบรัสเซล บ่าย ๑๔.๔๕ น. เป็นเวลา ๔๕ นาทีเท่านั้นจากสนามบินลอนดอน เราเดินเข้าไปยังตึกเห็นคน ๔–๕ คนยืนยกมือไหว้อยู่บนดาดฟ้า แต่ไม่ใช่คนไทยเพราะคุณวิกรม นินนาทสถานทูตไทยเดินออกมารับในลานบินอยู่แล้ว ข้าพเจ้าคุ้นเคยกับคุณวิกรมมาก เพราะเคยไปงานพุทธในเมืองเขมรมาด้วยกันตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เข้ามาในตึกแล้วจึงได้พบพวกไหว้คือนายกศูนย์ พ.ส.ล. จากเมืองเลียจ Liege กับเลขา ๒ คน อีก ๓ คนเป็นพวกมหาวิทยาลัยในบรัซเซลนี่เอง ผ่านด่านเรียบร้อยแล้ว เราก็ขึ้นรถมาในโฮเตลด้วยกัน ถึงโฮเตล Palace ตามที่เราจองไว้จากกรุงเทพฯ แต่เขากลับบอกว่าไม่มีใครมาจองเลย เพราะกำลังมีประชุมใหญ่อะไรกันอยู่ด้วย เขาคงจะให้ห้อง

เราไปกับท่านผู้ใหญ่โตเสียแล้ว โฮเตลก็ใหญ่โตเกินเราต้องการเหมือนกัน คุณวิกรมจึงชวนคุณเอี่ยมออกไปหาโฮเตลใหม่ แล้วกลับมารับเราไปยังโฮเตล Bedford อยู่ในเมือง แต่เล็กน่าเอ็นดู และดีทุกอย่างเช่นเดียวกับ Nikko ในญี่ปุ่นหรือ Alexio ในกรีซ ผู้จัดการก็พูดอังกฤษได้ดี จัดห้อง ๕๐๘ ซึ่งอยู่ใกล้ลิฟต์ให้เราอยู่สบาย ข้าพเจ้าบอกว่าขอบใจมาก และดีใจที่ท่านพูดอังกฤษได้ดี ทั้งแลดูก็นึกว่าคนอังกฤษด้วย เขาหัวเราะกันและพูดว่า "แหมตาดีจริงนะ ก็ฉันเป็นคนอังกฤษจริง ๆ นี่ท่าน !" ก็เลยสนุกกันใหญ่ พักจัดห้องแล้วก็ลงไปประชุมเรื่องการงานกับพวกพุทธ ๕ คนนั้นในห้องชั้นล่าง และ

กลุ่มชาวพุทธในเบลเยี่ยม

กินน้ำชาด้วยกัน เขาดีใจเป็นอันมากที่ได้พบเรา และขอสมัครเป็นศูนย์ด้วย ศูนย์หนึ่ง ขอมาพบอีกสักครั้ง เราก็เลยให้มากินเย็นด้วยพรุ่งนี้ แล้วก็ลาขึ้นห้องอาบน้ำซักผ้า ลงไปกินเย็นในห้องอาหาร ทุกคนพูดฝรั่งเศส เข้าใจอังกฤษ ๒—๓ คำ บ่อยสนุกที่รู้ว่าเราเป็นไทย อิ่มแล้วก็ขึ้นมานอน.

วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๑๐

หลับเป็นตาย ตื่นเอา ๗ น. เศษ ลงไปกินเช้าถึง ๘ น. คนเต็มห้อง ท่าทางเป็นพวกประชุมชั้นรอง ๆ เพราะโฮเตลนี้ห้องเดียววันละ $๗ เท่านั้น ผู้ชายกำลังคลั่งไว้เครากันทุกหนทุกแห่ง ไม่รู้ว่าทำไม. ศัพท์ของเจ้านายชั้น

หน้าสถานเอกอัครราชทูตไทยในนครบรัซเซล

เสด็จพ่อ ท่านเรียกคนที่ไว้เคราว่าแค้นเคืองอะไรอย่างหนึ่ง เช่นมีใครโกรธแค้นอะไรอยู่ ท่านมักจะตรัสถามกนว่า—กำลังไว้เคราหรือ? ซึ่งมีเหตุมาแต่คน ๆ หนึ่งโกรธผู้มีบุญทำอะไรเขาไม่ได้เลยไว้เครา ทั้ง ๆ ที่ตัวเองเป็นผู้ผิด คุณวิกรมให้รถมารับไปเที่ยวดูเมืองแลวเลยไปเยี่ยมสถานทูต ซึ่งอยู่ในที่ดีงดงามสมกับตราครฑที่ติดอย่หน้าประตพร้อมด้วยธงไทย เราเข้าไปคำนับท่าน Councillor วิกรม และเซ็นชื่อในสมุดเยี่ยมรายงานตัวให้ทราบถึงงานของเราให้ท่านทราบ มีคนทำงานอยู่ด้วยกันเพียง ๒ คน และมีห้องอยู่ ๓ ห้องแหม่มคนหนึ่งกำลังไปทำวีซ่ามาเมืองไทยอยู่ ๒ คน เรื่องวีซ่านี้นับวันมากขึ้นทุกที เพราะเรื่องการท่องเที่ยวสะดวก เราออกมาถ่ายรูปเป็นที่ระลึกกันหน้าสถานทูต แล้วขอให้รถมาส่งที่หน้าร้าน Bon Marche บองมาร์เช่ ซึ่งเคยมีของดี ๆ ขาย และไฟไหม้หมดเมื่อเร็ว ๆ นี้ บัดนี้เขาทำใหม่ แต่ไม่เหมือนเก่า ของก็ไม่ค่อยดี แต่จัดชั้น ๒ เป็นที่กินอาหารกว้างใหญ่ทั้งชั้น อาหารก็ดีกำลังเป็นที่นิยม คนแน่นทุกมุมและเป็นพวกชั้นดี ๆ โดยมาก กินแล้วเดินเที่ยวดูร้านต่าง ๆ แถวนั้น แล้วกลับมาโฮเตล หญิงเหลือจะพาคุณเอี่ยมไปดู Waterloo กับพวกท่องเที่ยว ข้าพเจ้าขอตัวไปสระผมเพราะเคยไปแล้ว เดินหาร้านทำผมอยู่นานจนเกือบกลับโฮเตลแล้วจึงพบ เข้าไปมีแต่พวกพูดฝรั่งเศษทั้งนั้น เขาคิดค่าสระและเซ็ท ๑๕๐ แฟรงค์เบลเยี่ยม แล้วกลับมานอนพักอยู่ในห้องคนเดียว จนถึง ๑๘ น. จึงอาบน้ำแต่งตัวลงไปคอยพวกพทธที่จะมากินด้วย เกือบ ๑๙ น. หญิงเหลือกับคุณเอี่ยมก็กลับมาถึงพอดีกับแขกมาถึง จึงเข้าไปกินพร้อมกันหมด โฮเตลทำอาหารให้ดีมาก มีซุปค่นสีแดง สลัดไข่ ไก่กับแอปเปิ้ล องุ่นดำ แล้วกาแฟ และไม่แพงเกินไปด้วย เรากินไปพูดเรื่องการ

งานไปพร้อม ๆ กันได้ความว่า เวลานี้ตั้งต้นจะมีผู้หากินทางปลอมพระพุทธศาสนาขึ้นเหมือนกัน เขาจึงคิดกันว่าจะต้องทำจริงจังให้เป็นเรื่องเป็นราวขึ้น พวกนี้เคร่งไม่แพ้พวกในสก๊อตแลนด์เลย และท่าทางเอาจริงทั้ง ๆ ที่ยังหนุ่มอยู่ทุกคน เสียแต่ใจเร็วอย่างคนหนุ่มโดยมาก เราต้องช่วยกันอธิบายว่า เรื่องทางจิตต้องใช้เวลา เพราะเป็นเรื่องที่เห็นไม่ได้ ขอแต่อย่าท้อเสียเท่านั้น เราจะต้องช่วยกันทำเรื่อย ๆ ไปอย่าหยุดยั้ง เขาก็เข้าใจดี เราตีปัญหาธรรมกันอยู่นาน จนพอใจแล้วก็ลากันเวลา ๒๑ น. ขึ้นห้องแล้วนอน.

วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๑๐

ตื่นขึ้นเก็บของ แต่งตัวลงไปกินเช้าแล้ว นั่งคอยรถของคุณวิกรม เพราะข้าพเจ้าอยากเห็นลำน้ำไรน์ให้ตลอด เล่าลือกันว่างามนัก มาครั้งก่อนก็เพลินหมดเวลาเขาเดินเรือแล้ว จึงขอให้คุณวิกรมช่วยหารถยนต์ให้คันหนึ่ง เพราะทางระหว่าง Brussel—Frankfurt นั้นเพียง ๑๐๐ ไมล์เศษ คุณวิกรมก็กรุณาหาให้แต่คนขับยังเป็นคนใหม่ ชักสมัยจัดเสียด้วย กำลังไว้ผมยาวประคอแต่คล่องไม่น้อย คุณวิกรมและคุณกานดาภรรยา ก็ชักไม่เชื่อใจนัก จึงจัดแผนที่ให้มาพร้อมกับของกินในรถ และสั่งให้เราช่วยดูคนขับด้วย เราก็ขอบคุณมาก และได้ออกรถมาจากบรัสเซลเวลา ๙ น. ตรง หนทางสวยงามเพลิดเพลินเป็นอันมาก ได้เห็นชีวิตจริงตามนอกเมืองหลวงและวิธีข้ามแดนอย่างดี รถแล่นมาได้ประมาณ ๒ ชั่วโมงถึงเมืองแอเคน Achen ชายแดนเยอรมัน มีเสาธงเยอรมันอยู่ตรงกลางถนนสูงใหญ่เห็นไปได้ไกล มีตึกศุลกากรอยู่ขวามือ และถนน ๒ สายเป็นทางเข้า ๑ ออก ๑ พวกแต่งยูนิฟอร์มเดินกัน

อยู่เต็ม รถก็เข้าแถวให้เจ้าหน้าที่ตรวจแล้วเข้าไปรายงานเซ็นชื่อไว้ในตั๋วตึก เพราะรถจะต้องผ่านกลับอีก แล้วเราก็ผ่านได้ พอเข้าเขตเยอรมัน ทุกสิ่งก็เปลี่ยนไปเหมือนเห็นผู้หญิงกับผู้ชาย ทางเบลเยี่ยมรู้สึกเหมือนอยู่ในร้านขายผ้ามีสีสรรสวยงามต่าง ๆ จะดูสีและลวดลายอย่างไรก็มีให้ชม พอเข้าเยอรมันรู้สึกเหมือนเข้าไปอยู่ในโรงงานใหญ่ ๆ มีความหนักแน่นมั่นคง เต็มไปด้วยโรงงานต่าง ๆ รูปร่างผู้คนบ้านเรือนล่ำสันแข็งแรง มีรถทหารวิ่งไปมาอยู่บ่อย ๆ รถวิ่งไป ๆ เท่าไรก็ไม่ถึงแม่น้ำไรน์สักที ผ่านโคโลญ Cologne ก็แล้ว ผ่านเบิน Bern ก็แล้ว เราก็ชักหงุดหงิด, ซ้ำหิวอีกด้วย เอาแผนที่ออกดูก็ไม่รู้เรื่อง รู้แต่ว่ามันอยู่ใกล้ ๆ แล้วนายคล่องคนขับก็หยุดถามคนข้างทาง เขาพูดเยอรมันได้ ว่าถนนใหญ่ไปแม่น้ำไรน์นั้นไปทางไหน ทุกคนก็ชี้แต่ว่า – โอ โน่น ๆ นายคล่องก็ร้องว่า — ถูกแล้ว ๆ ! ออกรถไปใหม่ คราวนี้ก็เข้าไปวนอยู่ในเมืองต่าง ๆ สนุก เข้าซอกเล็กซอกน้อยเสียทั่วถึง ที่เรารู้จักแล้วก็มี เช่นยอดโบสถ์โคโลญก็แลเห็นแต่ผ่านไปไกล ๆ ทางเบินก็รู้จัก แต่เราก็บอกทางไม่ถูก ลงท้ายต้องบอกนายคล่องว่า — ไปหาที่กินข้าวเถอะแก ฉันหิวเต็มทีแล้ว เขาก็พาไปแวะที่โฮเตลอินเกอร์เบิก Ingerberg เบิ่นโฮเตลเล็ก ๆ ข้างทาง เพอินพบแหม่มเยอรมัน — อเมริกัน พูดอังกฤษได้ รู้จักคำว่า — ไทยดี แกช่วยเบิ่นล่ามให้เลยได้กินอาหาร สั่งอะไรก็ไม่มี มีแต่ที่เขากะไว้แล้ว คือ ๑. ซุป ๒. เนื้อวัวชิ้นโตเต็มจาน มันต้มทอด สลัดสด ของหวานแอปเปิ้ลกวน พอกินได้อิ่มแล้วก็ออกรถต่อมา นายคล่องก็หาทางออกไม่ถูกอีก วนเวียนอยู่เกือบ ๑ ชั่วโมง ไปโผล่เอาตรงข้ามกับเมืองบอนน์ บอกว่านี่แหละคือแม่น้ำไรน์ ต้องอธิบายว่าไม่ได้อยากดูแม่น้ำ แต่อยากดูตอนที่เขาเดินเรือผ่านปราสาทต่าง ๆ ต่างหากเล่า !

อนิจจาเพิ่งมาทำความเข้าใจกันได้จนเลยมาเสียไกลแล้ว ต้องทำใจว่าเลยตามเลย เบื่นอันเสียเวลาเปล่าที่มาทางรถยนต์ ทำให้คุณวิกรมต้องพลอยลำบากไปด้วยเปล่า ๆ ลงท้ายต้องแวะถามชาวบ้านว่าทาง Autoban—Rhine โอโตแบนไรน์นั้นทางไหน ? เขาก็ชี้ไปชี้มา เราก็เลยไปเข้าทาง Autoban—Frankfurt เจ้าคนขับก็ยิ้มน้อยยิ้มใหญ่ ร้องว่าใช่แล้ว ๆ ยิ่งไปก็ยิ่งข้ามเมืองต่อเมืองหนักขึ้น ที่ทางสวยงามอย่างเยอรมัน ถนนใหญ่โอโตแบนข้ามเมืองในหุบเขาไม่รู้กี่เมือง มีโรงงานต่าง ๆ เต็มไป จนบ่าย ๑๖ น. จึงพบป้ายชี้ทางว่า — Frankfurt! เราก็ร้องสาธุพร้อมกันว่า — เออ, รู้แล้วรู้รอดไปที ถึงปลายทางเสียที เบื่นอันไม่ได้ดูปราสาทต่าง ๆ ริมน้ำไรน์อีก รถเลี้ยวเข้าในเมืองไปวิ่งหาโฮเตล Frankfurter Hof อีกพักใหญ่ เบื่นโฮเตลหรูหรา โต แต่อยู่ในที่ชุมชน สะดวกแก่การเที่ยวเตร่ ได้ห้อง ๓๗๕ ใหญ่โตสบาย ท่าทางจะเคยเบื่นวังมาก่อนแล้ว มีรูปภาพงาม ๆ หน้าห้องเรา มีแผนที่อยุธยาของเราด้วย ข้าพเจ้าตัวเล็กจึงรู้สึกว่าทุกสิ่งมันใหญ่ไปทั้งนั้น จะอาบน้ำก็ต้องบื่นลงอ่างผ้าเช็ดตัวก็ต้องลากมาเช็ดมากกว่าห่มได้ สิ่งที่ดีที่สุดคือนวมห่มนอน มันอุ่นดีจริง ๆ เขาเย็บเหมือนเบาะเด็กในสมัยโบราณ เข้าห้องจัดของแล้วต้องขอนอนพักจน ๑๘ น. จึงลุกขึ้นอาบน้ำแต่งตัวลงไปกินเย็นในโฮเตล แพงเต็มที และหรูโดยไม่จำเบื่นต่าง ๆ ข้าพเจ้าลองสั่งสลัดกล้วยหอม เพราะเห็นจัดเข้าทีดีก็อร่อยพอกินได้ กินแล้วออกมาเดินดูรอบ ๆ โฮเตล พบนายคล่องคนขับว่าจะมารับใช้จนเราขึ้นเรือบิน และถามว่าเราจะต้องการรถเวลาไร ? ต้องขอบใจและให้รางวัล แล้วขอให้รีบกลับไปบรัซเซลแต่เช้าพรุ่งนี้ เพราะไม่ควรจะให้คุณวิกรมเบื่นห่วงเกินไป เขาไปแล้วเราก็ขึ้นมานอน

วันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๑๐

เช้า ๗ น. ลงไปกินเช้า พอดีหมอสอ้าน ลูกชายคุณเอี่ยม มาถึงจากเมืองแฮมเบิก เลยเข้าไปกินด้วยกัน แล้วไปเดินดูเมืองรอบ ๆ โฮเตล มีร้านต่าง ๆ น่าดูอย่างเยอรมันทั้งร้านใหญ่ร้านเล็ก แต่แพงทั้งนั้น มีแต่เครื่องหนังที่พอซื้อได้ เช่นกระเป๋าเดินทาง ๒ ใบราคาเพียง ๕๐๐ บาท แวะกินร้านไส้กรอกพออิ่ม แต่ไม่อร่อยถึงในเมืองมูนิค แล้วกลับมาพักโฮเตล วันนี้ปรอท ๔๕ ฟาเร็นไฮต์ บ่าย ๑๗ น. จึงอาบน้ำแต่งตัวลงไปกินน้ำขนมน้ำชาแล้วออกเดินเล่นอีกพักหนึ่ง เพราะไม่มีธุระที่นี่จึงได้พักจริง ๆ เดินเรื่อย ๆ ไปจนถึงเวลาอาหารเย็น เราก็แวะไปที่ร้านใกล้ ๆ โฮเตล ท่าทางคล้าย Beer Hall ร้านขายเบียร์ ได้กินไก่ย่าง เกือบเหมือนไก่ที่เวียนน่า ที่เรียกว่า Wienna Wald ตัวเล็กเท่านก เขามีอะไรทาทั้งตัว แล้วใส่เหล็กขึ้นราว หมุนย่างไปกับไฟฟ้า สุกแล้วหนังกรอบราวกับเบ็ดย่างไฟแดง และเนื้อนุ่มจนไม่ต้องใช้มีดเอาซ่อมจิ้มออกมาก็เปื่อยดี อิ่มแล้วก็ค่อย ๆ เดินกลับมาโฮเตล.

วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๑๐

เก็บของแล้ว ๗ น. ลงไปกินเช้าในห้องใหญ่ ใหญ่โตกว่าห้องที่กินเย็น แต่งสีแดงกับทองไปทั้งห้อง กินแล้วออกไปส่งห้องและจ่ายบัญชีเสร็จแล้วออกไปเดินหาที่กินแปลก ๆ ปรอท ๑๕ c. ราว ๕๐ ฟ. เศษ แต่ลมแรง เมืองเยอรมันนี้ช่างใหญ่โตไปเสียทุกอย่าง สถานที่ก็ตึกใหญ่ ผู้คนก็รูปร่างใหญ่ ๆ โต ๆ ข้าพเจ้าเบ็นคนเล็ก เดิน ๆ ไปก็รู้สึกเหมือนอยู่ในกรุงลงกาทั้ง ๆ ที่ผู้คนท่าทางก็ใจดีไม่น้อย เราจะไปกินร้านเจ๊ก แต่เขาไม่เปิดจนถึง

๑๒ น. แต่เราก็จะต้องไปสนามบินก่อนเวลานั้นเพราะทางไกล จึงต้องไปหาที่กินใหม่ พบร้านอาหารเบื้นรูปกลม ๆ ก็เข้าไปลองดู มีซุปไก่ใส่ข้าวสุกคล้ายข้าวต้มไก่ หมูทอดอย่างเรา กินกับสลัดถั่วและมันต้มทอด กินพอให้อิ่ม ๆ แล้วรีบกลับมาโฮเตลพอดี ๑๒ น. เจ้าบัตเล่อร์ขนของออกมากองไว้ให้หน้าโฮเตล พร้อมด้วยรถแทกซี่เสร็จ จัดการบรรทุกของให้เรียบร้อยด้วย เลยให้รางวัลเสีย ๒ มาร์ค ทาง ๑๗ ไมล์ ถึงสนามบิน ตรวจตั๋วส่งของแล้วเขาบอกว่าให้ไปขึ้นเรือลุฟฮันซ่าที่ทางสถานีภายในซึ่งอยู่ห่างกับสถานีใหญ่มาก เดินเสียย่ำแย่เพราะกลัวจะไม่ทันเวลา เขาให้ไปคอยทางประตู ๗ บ่าย ๑๓.๕๕ น. เขาก็เรียกขึ้นเครื่องบินมีรถมารับตรงประตู พาไปขึ้นเรือ Lufthanza ๓๗๐ มีคนมากแต่ไม่ถึงแน่น ครึ่งชั่วโมงถึงเมืองมูนิค ลงไปให้เขาตรวจหนังสือเดินทางเพราะจะออกจากแดนเยอรมัน ใจเต้นด้วยอยากอยู่ในเมืองมูนิคอีกสักครั้งเพราะอยากดูปราสาทเชียมซี ซึ่งเขาว่างามกว่าแวร์ซายของฝรั่งเศษ สนามบินก็ทำดีขึ้นมาก และเรือ Lufthanza เองก็ดีกว่าแต่ก่อนมาก กลัวความสามารถของคนเยอรมันตอนนี้เอง

ถึงกรุงเอเธนซ์ Athens ๑๗.๓๐ น. มืดขนาด ๑๙ น. เดินเข้าทางเก่าที่เคยมา ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงนอกจาก ตั๋ง โต๊ะคนตรวจพาสพอร์ตมากขึ้น แสดงว่ามีคนไปมามากขึ้น เราเกิดไม่มีวีซ่ามาจากกรุงเทพฯ อีกทั้ง ๆ ที่เจ้าคุณมไหฯ ก็เบื้นกงสุลของกรีซอยู่ เพราะทางกระทรวงว่าไม่ต้องมีวีซ่า แต่ทางกรีซเขาดี ไม่เอาเรื่อง เช่นไอร์เออแลนด์ เขาไต่ถามว่า มาจากไหน จะไปไหน แถมว่า เบื้นลูกใครด้วย แล้วยึดพาสพอร์ตไว้ ให้ใบรับมาว่าวันกลับให้ไปเอาที่เดิม เราก็ออกมาที่ตรวจของ ศุลกากรไม่เบิดหีบของบอกให้ผ่านได้ และช่วยเรียกรถแทกซี่ให้ด้วย เราไปโฮเตล Alexio ตามทางมี

โฮเตลเกิดขึ้นใหม่ ๆ ๒ ข้างถนนมากมาย ถึงโฮเตลที่เคยอยู่จำไม่ได้ เพราะห้องหน้าริมถนนให้เขาเช่าขายเครื่องเย็นไปแล้ว ย้ายเข้าไปอยู่ในตรอกนั้น ตรงกับร้านขายของนักท่องเที่ยวแต่ทำกันเอง ท่าทางเป็นพวกผู้ดีทั้งครอบครัว คนที่ออกมาช่วยขนของบอกว่า — เขาให้เดือนละ $ ๑๐๐๐ ก็ต้องเอา ทุกสิ่งอยู่อย่างเก่าทั้งลิฟต์และห้องพัก เป็นแต่เก่าทรดโทรมไปอย่างน่าสงสารเต็มที ได้ห้องชั้น ๗ เลข ๗๐๓ เปิดหน้าต่างมองเห็น Acropolis เขากลางเมืองอย่างเคย พักจนค่ำจึงไปกินเย็นชั้น ๑ มีบ่อยคนเดียวเข้าใจว่าเป็นกุ๊กด้วย พอกินได้ สั่งให้เขาเรียกรถท่องเที่ยว ให้เช้าพรุ่งนี้เวลา ๘.๓๐ น. เขาคิดคนละ ๒.๕๐ $ ทุกคนในโฮเตลนี้พูดอังกฤษได้ดี แล้วเราก็กลับห้องนอน.

วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๑๐

๗. น. ลงไปกินเช้า อากาศเย็นกำลังสบาย เย็นแห้งชนิด icy แต่ฝนตกพรำ ๆ คุณเอี่ยมบ่นว่า—ร้อน! เพราะมาจากทางเหนือที่สะโนว์กำลังจะตกอยู่ นั่งคอยรถมารับ พอ ๘.๓๐ น. เขาก็มาถึง เป็นรถใหญ่เช่นเคย มีคนขับกับผู้นำทางเป็นผู้ชายผู้ใหญ่แล้ว ออกไปเที่ยวรับคนตามโฮเตลต่าง ๆ ก่อน แล้วขับรถพาไปตามในเมือง ชี้ตึกต่าง ๆ ว่าเป็นที่ทำการอะไร ๆ จนทั่ว แล้วพาขึ้นไปบนเขาอีกลูกหนึ่งซึ่งสูงเท่า ๆ กับ Acropolis มองเห็นกันถนัด แต่เพอินฝนตกลงมาหนัก จึงทำให้มืดมัวหมดสนุก ขาลงเขามาใจเต้นตูม ๆ เพราะน้ำไหลเชี่ยวมาตามถนนด้วย กลัวรถจะไหลตามน้ำลงมาจนหยุดไม่ได้ แต่คนรถเขาเก่งจริง ๆ พามาได้จนถึงพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ และซื้อตั๋วให้เราเข้าไปดู ให้เวลา ๔๐ นาที เขาจัดดีขึ้นกว่ามาดูคราวก่อนเป็นอันมาก ของก็มีดี ๆ ขึ้นมากมาย มีพวกทองบีดหน้าศพหลายอัน ทั้งเครื่องแต่งตัวต่าง ๆ

ด้วย เราดูชั้นล่างแล้วก็กลับพอดี ๑๒ น. เลยเดินไปกินกลางวันที่คาเฟ่ตรงข้ามกับโฮเตล ไม่ค่อยอร่อยและแพงด้วย กลับมาโฮเตลแล้วข้าพเจ้าถามผู้จัดการว่าที่ฝังพระศพเจ้านายในพระราชวงศ์นั้นอยู่ที่ไหน ? เขาบอกว่าอยู่ที่ Tolstoy ทาง ๑ ชั่วโมงจากเอเธนซ์ ถ้าข้าพเจ้าจะส่งดอกไม้ไปก็ได้ เขาจะจัดการให้ จึงตกลงให้เงินเขาไปซื้อดอกไม้ และเขียนการ์ดผูกไปด้วย เพราะ Prince George of Greece ท่านทรงสั่งข้าพเจ้าไว้ว่า ถ้ามายุโรปอีกอย่าลืมเอาดอกไม้ไปวางที่พระศพท่าน ๆ จะยื่นพระบาทออกมาพูดด้วย นึกว่าท่านอยู่ที่เดนมาร์กไปตามหาที่นั่นมาแล้ว เขาบอกว่าท่านเสด็จอยู่ที่กรีซ จึงคิดจะไปเผ้าตามคำสั่งผู้รับไปเขาเล่าถึงท่านได้ถูกต้อง เห็นจะเบื่นพวกที่เคยอยู่ในวังมาก่อนแน่นอน จะถึงหรือไม่ถึงก็ตาม แต่ก็ทำให้สบายใจว่าได้ทำแล้ว

ฝรั่งขายเกาลัด ในนครเอเธนส์

ขึ้นมานอนพักจนบ่าย ๑๖.๓๐ น. จึงลงไปกินน้ำชาแล้วไปเดินดูร้านต่าง ๆ หน้าโฮเตล มีของที่ระลึกขายพวกนักท่องเที่ยวมากมาย มีร้านชนิดหาบเร่ขายเกาลัดตั้งอยู่ตามซอยถนนเล็ก ๆ เหมือนในกรุงเทพ ฯ แต่เขาไม่คั่ว เขาใช้เผาเป็นกอง ๆ แวะซื้อมากินเล่น แล้วเลยกินเย็นในโฮเตลมีซุปใส ไก่อบ ผักต้มมันทอดเช่นเดียวกับวันก่อน แล้วเราก็กลับขึ้นห้องนอน

วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๑๐

๗ น. ลงไปกินเช้าแล้วแลกเงินออกไปซื้อของที่ระลึกตามร้านรอบ ๆ โฮเตล ร้านตรงข้ามมีผู้ชาย ๑ หญิง ๑ ขายของ ถามเราว่า มาจากไหน พอตอบว่า—ไทย แกยกมือร้องว่า—Peaceful Country ! ใครหนอที่ว่าไม่มีใครรู้จักเมืองไทย แล้วแกก็โม้ต่อไปว่า ในหลวงของฉันก็เสด็จไปแล้ว เราก็โม้ตอบว่า—เออน่า, ในหลวงของฉันก็เสด็จมานี่เมื่อมีงานอภิเษกสมรสยังไงเล่า !

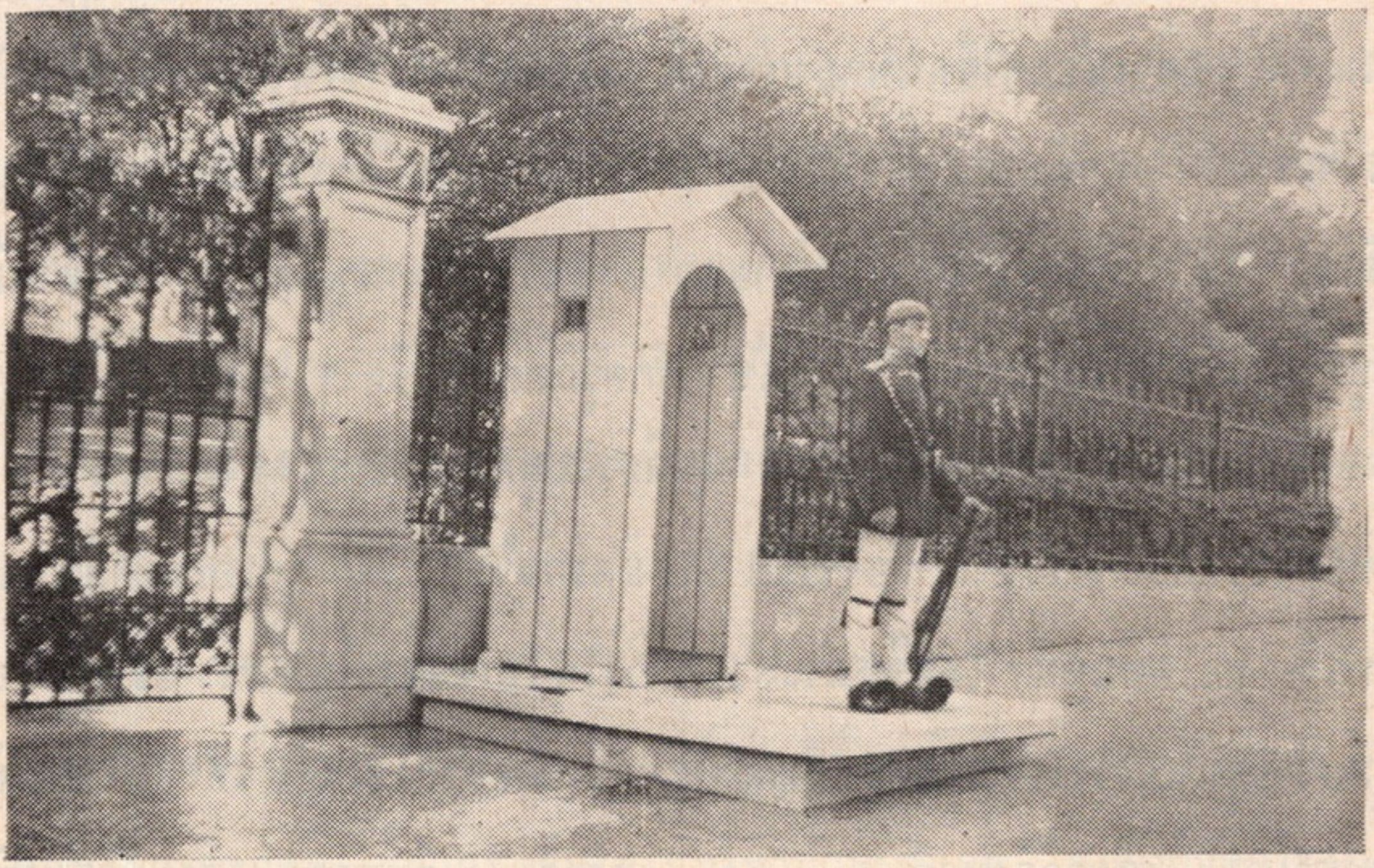

หน้าพระราชวังหลวงในนครเอเธนส์ ประเทศกรีซ

เลยขายของลดราคาให้ เราเอาของฝากไว้ที่โฮเตลแล้วก็เลยออกไปเที่ยว ไปยืนคอยแท๊กซี่อยู่ข้างถนน บางคันผ่านมาเรายกมือเรียก กลับโบกมือบอกว่าไม่เอา เหมือนในกรุงเทพ ฯ เหมือนกัน วันนี้ได้คันหนึ่งพูดกันไม่รู้เรื่องบอกว่าให้ไปพระราชวัง คิดจะไปดูเปลี่ยนยามเพราะทหารแต่งตัวสวยดี นายแทกซี่พาไปโฮเตล Palace ต้องบอกเลิกลงเดิน ๆ จนแทบหอบก็หาแทกซี่ไม่ได้ คอยอยู่นานได้มาคันหนึ่ง ท่าทางฉลาดกว่าคนเก่า ชี้โบ๊ชี้เบ๊เข้าใจได้ เลยได้ดูทหารยืนยามแต่มีคนเดียว และยุนิฟอร์มก็เปลี่ยนเป็นระดูหนาว ใส่เสื้อสักกะหลาดสีน้ำเงินแก่ขลิบแดง เลยไม่สวยเหมือนขาวทั้งตัวกับแดง ยืนนิ่งเหมือนตุ๊กตา แล้วเราให้แทกซี่พาไปส่ง ทางร้านขายของ Shopping Centers ลงเดินไปทั่ว ๆ ไม่พบอะไรถูกใจ เขากำลังทำใหม่เป็นทางเดินใต้หลังคาเดียวกันแต่มีร้านต่าง ๆ ไปตามพื้นที่ ฝนตกแดดออกก็ไม่เป็นไร เดินกันจนถึงเวลาเที่ยงก็มองหาที่กินข้าว เห็นมีร้านหนึ่ง จดว่า—Piccadary. ก็นึกว่าอังกฤษหรืออเมริกัน อย่างน้อยคงมีคนพูดอังกฤษได้ และจดไว้หน้าร้านว่าอาหารอเมริกัน เราก็เข้าไป คนก็มีมาก ร้านก็ใหญ่ แต่ไม่ค่อยสอาดนัก ไม่มีคนพูดอังกฤษได้เลย ใช้ใบ้กันอยู่นาน ตาแก่ยายแก่ ๒ คนไปตามคนพูดอังกฤษได้คนหนึ่งก็พูดพอรู้เรื่องว่าจะกินกลางวันเท่านั้น สักครู่ก็เอาไก่สีชีด ๆ และม้นต้มมาให้ เลยต้องขยอก ๆ เข้าไปพอให้อิ่ม เหลียวไปดูยายแก่แกเช็ดชามด้วยผ้าดำ ๆ แทบกระโดดออกจากร้าน รีบใช้เงิน ๖๐ แดรกมาร์ ๓ คน แล้วออกมายืนคอยแทกซี่ พอได้คันหนึ่ง โดดขึ้นนั่งแล้วบอกว่าไปโฮเตลอาเล็กเซียร์ เขาหัวเราะชี้มือว่าอยู่นั่นยังไง!เราเลยหมดปัญญา บอกว่านั่งแล้วก็ไปเถอะ เดินไม่ไหวแล้ว เขาพามา ๒ เลี้ยวก็ถึงพอดี ๑๒.๑๕ น. เราขึ้นไปเก็บของ อาบน้ำแต่งตัวเตรียมไปสนามบิน.

กำหนดส่งห้อง ๑๔ น. เรา Checkout เสร็จแล้ว ก็ลงไปกินน้ำอยู่ในห้องนั่ง จนบ่าย ๑๕ น. จึงลงไปหาแทกซี่ เพราะอยากให้คุณเอี่ยมเห็นตอนริมทะเลในเวลากลางวัน เพราะวันมาถึงมันมืดเสียแล้ว ทางเขาสวยงามดีและทำริมทะเลเป็นสโมสรเป็นร้านเล็ก ๆ สวยดี ถึงสนามบินแล้วคนขนของกรีกดีมาก เอาใจใส่และไม่โกงด้วย ส่งใบโต ๆ ให้ก็ทอนด้วยนับอย่างถูกต้องทุกที เอากระเป๋าไปวางไว้หน้าออฟพี่ศลุฟฮันซ่าแล้วก็มานั่งคอย เพราะไม่รู้จะไปไหน เดินซื้อของ, กินน้ำมีแซนวิชขนม, แล้วก็นั่งดูคน, จะไปอื่นกลัวพูดกันไม่รู้เรื่องจะตกเรือบินเปล่า ๆ เรือลุฟฮันซ่า ๓๗๐ เรียกขึ้นเรือบินแล้วออกไป เวลา ๑๙.๑๐ น. มีคนราว ๒๐ คน เท่านั้น เราก็หาที่นั่งได้สบาย เราชอบนั่งหลัง ๆ เพราะใกล้ห้องน้ำไปมาง่ายดี

๒๐.๒๕ น. ก็ถึงสนามบินอิสตานบูล (เตอรกี) Istanbul เดินเข้าสถานีเล็ก ๆ ผิดคาดที่เรียบร้อยดีทุกอย่าง เพราะนึกมาว่าคงจะน่ากลัว แต่น่าสงสารมากกว่า คนตรวจของก็ดีไม่จู้จี้และไม่เปิดกระเป๋า พวกยุนิฟอร์มสีน้ำเงินขนของก็เรียบร้อยดี เรามีคนละ ๒ กระเป๋า เขาก็เข้ามา ๒ คนไม่แย่งไม่ชิงกันยกได้คนละ ๓ ใบคราวเดียวหมด พาออกมาหาแทกซี่ซึ่งใหญ่ ๗ ที่นั่ง บรรทุกของให้เสร็จ เราบอกให้พาไป Hotel Hilton เขาก็เข้าใจดีพูดอังกฤษได้คล่องแต่ค่อนข้างล้นสักหน่อย สาระพัดจะรู้เลยขอพาเราเที่ยวพรุ่งนี้ต่อไป คิดคนละ ๕ $ ตลอดวัน เราก็ตกลงให้มารับเวลาบ่าย ๑๓ น. เพราะเขาติดธุระตอนเช้า โฮเตลฮิลตันตั้งอยู่บนเนินเขามองเห็นอ่าวบอซฟอรัส Bosphorus งดงามจริงๆ แต่ตัวโฮเตลนั้นใหญ่โตหรูหรา แต่ก็เก่าเหมือนผ้าซักแล้วเพราะใช้มาก แต่คนทำงานดีทุกคน ยิ้มแย้มแจ่มใสไม่ทำท่ายักษ์เอาเลย พอถึงก็จัดการขนของพาขึ้นลิฟต์ซึ่งมีเรียงอยู่ข้างที่จดทะเบียนนั้นเอง เราได้ห้องเลข ๒๕๑ อยู่ทาง

ทะเลเห็นทิวทัศน์สวยงามเป็นอันมาก ยิ่งเวลากลางคืนมีไฟสีต่าง ๆ ยิ่งแลดู เพลิดเพลินเจริญใจ เราอยู่ทางฝั่งยุโรป มีบอสฟอรัสทะเลคั่นกลาง ตรงข้ามเป็นทางเอเซียคือพวกอาหรับ อิสตานบูลจึงเป็นเมืองที่น่าเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง เพราะในทางประวัติศาสตร์ แล้วมีเรื่องเกี่ยวข้องตั้งแต่สมัยพระคัมภีร์เก่าของศาสนาคริสต์ สมัย Byzantine บายซานตีนคือสมัยโรมันครอบครอง สมัยอาเล็กซานเดอร์เดอเกรต Alexander the Great ของกรีซ สมัย Ottoman ซึ่งพวกคริสต์กับอิสลามรบกันอยู่เกือบ ๒๐๐ ปี และในที่สุดเกิดราชวงศ์ออตโตมาน Ottoman ชะนะศึกตั้งราชวงศ์เป็นใหญ่ในภาคพื้นแผ่นดินตรงต่อแดนอาเซียและยุโรปนี้ต่อมา มีคำกล่าวว่าดาวสงครามคือ Mar ได้เกิดในท้องถิ่นนี้ ที่ตรงนี้จึงต้องมีการสงครามอยู่เป็นเนืองนิจ อย่างไรก็ตาม เป็นเมืองที่น่าเรียนเป็นอย่างยิ่ง ผู้คนพลเมือง Turks รูปร่างหน้าตาเหมือนฝรั่งเป็นอันมาก นานๆ จะพบดำจริง ๆ สักคนหนึ่ง อากาศก็เย็นแห้ง icy อย่างฝรั่ง เรารู้ดม่านหน้าต่างกระจกดูไฟสีต่าง ๆ กับน้ำทะเลเพลินจนถึงเวลานอน

วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๑๐

ตื่นเสีย ๗ น. จึงลงไปกินเช้าสายไปถึง ๘ น.. ในห้องอาหารเต็มไปด้วยนักท่องเที่ยวอเมริกัน กินแล้วออกมาเดินดูร้านในโฮเตลซึ่งมีแทบทุกสิ่ง และแพงเจียนตายทั้งนั้น ได้เห็นเครื่องเพชรของในวังมาวางขายเป็นชั้น ๆ ล้วนแต่ฝีมือช่างรัสเซียที่เราเคยเห็นในกรุงเทพ ฯ สมัยก่อน ๆ งดงามจนต้องหยุดดูอยู่นาน ๆ และเกิดอยากได้แต่ไม่มีเงินสู้ มองดูอีกครั้งก็เกิดเศร้าใจว่าเจ้าของ ๆ พวกเพชรทองนี้อยู่ที่ไหนหนอ ? ลงท้ายก็เป็นอันจำอย่างเที่ยงแท้แน่นอน ร้านขายเสื้อก็มีทุกชนิด แต่ราคาอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า ๖๐๐–

๗๐๐ $ เราเดินรอบ ๆ แล้วก็กลับมานั่งดูคนในห้องนั่งซึ่งกว้างใหญ่ มีเฉลียงกระจก เขาตั้งเก้าอี้ไว้เป็นหมู่ ๆ และใช้ต้นไม้เลื้อยขึ้นไปตามเสา แปลก ๆ ดี เราออกไปแลกเงินที่แบงก์ ข้างที่จดทะเบียน กำลังพูดอยู่ก็มีผู้หญิงคนหนึ่งยกมือไหว้ เรามองดูการ์ดที่ติดอกว่า Bangkok จึงถามว่าเธอมาทำอะไร ? จึงได้รู้ว่าเขามีประชุมเรื่อง WATA เรื่องท่องเที่ยวกัน คุณผู้หญิงนี้มาจาก World Travel ของคุณทองหล่อ ไม่ใช่ของ TOT มีผู้หญิงจีนจากฮ่องกงอีกคนหนึ่งชื่อ Agnes Wu ท่าทางฉลาดและเข้าใครก็ได้ เราจะเดินไปบอกวันกลับกับบริษัท P.A.A. ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับโฮเตล แต่พอออกไปถึงประตูก็ถูกพวกแท็กซี่รุมแน่น จนต้องบอกว่ายังไม่ต้องการ ตรงกันข้ามกับที่ในเอเธนซ์ เพราะที่นั่นยกมือก็โบกมือตอบว่าไม่มา น่าเอ็นดูเหมือนพวกเราเหมือนกัน กลับมานั่งคอยเวลากินกลางวันในโฮเตล มีผู้หญิงเตี๊ยคนหนึ่งแต่งตัวพื้นเมืองสวยมาก ไสรถ

พนักงานขายกาแฟในโรงแรมฮิลตัน ในนครอิสตานบูล

ขายกาแฟเตอรกีมาหยุดทำขายอยู่ในห้องนั่ง ข้าพเจ้าเคยได้ยินเสด็จพ่อทรงเล่าถึงกาแฟนี้มาแล้วจึงต้องขอลอง สั่งให้เขาทำมาให้ ถ้วยเล็กนิดเดียวคิด ๓ ลีร์ (เรียกเหมือนอิตาลี) เขาใช้เครื่องต้มด้วยทองแดง และใช้เตาแอลกอฮอล์ ใส่น้ำตาลทราย ๑ ช้อน กาแฟผงสีแดง ๆ ๑ ช้อน ลงในหม้อเล็กแล้วตั้งไฟจนเดือดฟูขึ้นมา เขาอธิบายว่าจะดีหรือไม่ดีก็อยู่ตรงเดือดฟูนี่แหละ เราจิบดูมันหวานปะแร่ม ๆ แต่มันและหอมดี ครู่เดียวแม่คนขายก็ได้สตางค์ไม่น้อย เขาใส่กางเกงแพรสีน้ำเงินแก่รัดข้อตีนใส่เกือกเชิงงอนสีน้ำตาล ใส่เสื้อแพรขาวแขนยาวและเสื้อกั๊กลายทองสีแดงชนิดผ้าตาด มีแพรขาวบาง ๆ วางบนหัว แล้วเอาหมวกกลม ๆ สีแดงวางทับแพรขาวห้อยกระจายลงไปทางหลัง ท่าทางเดินของหล่อนทำให้เครื่องแต่งตัวของหล่อนงดงามขึ้นอีก หน้าตาก็สวยดีอย่างแขกขาว กินกาแฟแล้วก็ถึงเวลากินกลางวัน พอเสร็จก็พอดีคนขับแทกซี่เข้ามาตาม เขาชื่อ Mahmed Ali มาฮาเม็ดอาลี คล่องปรื๊ดปร๊าดพูดมิได้หยุดปากเลย พาไปดูโบสถ์เซนต์โซเพีย St. Sophia ชื่อพระมเหษีของ Byzantine สมัยโรมันปกครองเก่าแก่น่าดู มีทางปูด้วยหินลาดขึ้นไปเบื้นพับผ้า สำหรับหามวอทรงของพระมเหษีองค์นี้ขึ้นไปชั้นบน เราก็เดินขึ้นไปทางนี้ แต่ไม่ได้ทรงวอเลยหอบแทบตาย ยังมีร่องรอยศาสนาคริสต์อยู่หลายแห่ง ต่อมาอิสลามชะนะก็บวชโบสถ์นี้เบื้นสุเหร่า ตาแก่คนนำไม่มีฟันแล้วอธิบายเสียน้ำลายเต็มหน้าเรา ทำให้นึกถึงเสด็จพ่อ เวลาท่านเสด็จไปกรุงโรม รัฐบาลให้ผู้นำชื่อไก่มาเบื้นผู้อธิบายถวาย กลับมาถึงโฮเตลท่านรับสั่งบอกว่า "แก้มพ่อเต็มไปด้วยน้ำลายตาไก่ต้องยอมทนซื้อความรู้ เพราะแกรู้จริงเสียด้วย" วันนี้เราก็ต้องยอมตาไกด์เช่นเดียวกันกลับมาก็ถูสบู่เอา แกชี้ให้ดูรอยที่เคยติดไม้กางเขนและโป๊ปสั่งแกะเอาไป แกเล่าอย่างภาคภูมิใจนักหนา ข้าพเจ้าก็ถามแกว่า ทำไมจะรวมกันเสีย

ไม่ได้หรือ? เพราะอิสลามกับคริสเตียนก็เหมือน ๆ กันหลายอย่างไม่ใช่หรือ? ชั่วแต่คนละภาษาเท่านั้น ไกด์แกทำท่าเอะอะเอาว่า "ไม่ได้, ไม่ได้หรอก เพราะพระเจ้าตรัสไว้ว่ามีท่านองค์เดียว แม้คนคริสเตียน, คนพุทธ ก็เป็นของท่านทั้งหมด" เลยไม่ต้องพูดกันต่อไป ให้รางวัลไกด์เสร็จแล้วก็ออกรถไปดูสุเหร่าสีน้ำเงินซึ่ง Sultan Mahmed สร้างเมื่อ ๓๕๐ ปีมาแล้ว ทำด้วยอิฐสีน้ำเงินและมี Stainglass ทางทิศเมืองเมกกะ มีพรมปูเต็มโบสถ์ เขาจึงต้องให้ถอดเกือกเวลาเข้าในโบสถ์ ยังมีคนเข้าไปไหว้พระอยู่ ๒ — ๓ คน ทั้งแก่ทั้งหนุ่ม ออกมาจากโบสถ์พบพวกนั่งขายของอยู่หน้าวัด มีคนครึ่งตัวอยู่คนหนึ่ง มีอยู่เพียงกันที่นั่งได้เท่านั้น จะไปไหนก็เอามือ ๒ ข้างเดินไป อายุก็มากแล้วและดูแจ่มใสดี อุตส่าห์ขายของที่ระลึกต่างๆ แทนที่จะนั่งแบมือขอทานอยู่ ข้าพเจ้ารีบเปิดกระเป๋าหยิบสตางค์ให้ทันที แต่แกกลับส่งดาบแขกให้อันหนึ่งสำหรับตัดหนังสือ

คนขับรถพาไปดูตลาดที่เรียกว่า บาซาร์ Barzar เป็นร้านใต้หลังคาไปตลอด เปิดไฟฟ้าสว่างไสว มีของทุกอย่างตั้งแต่ดีจนเลว ดีที่ไม่ต้องกลัวแดดและฝน แต่เบื่อเรื่องยุ่งแย่งกันและต้องต่อรองไม่รู้จักจบ ล้อมหน้าล้อมหลังจะเอาตัวเข้าร้านให้จงได้ หญิงพิไลให้ชื่อร้านมาร้านหนึ่งที่เธอเคยซื้อแล้ว ข้าพเจ้าถือการ์ดนั้นเดินดูชื่อไปตามทาง ครู่เดียวมีชายหนุ่มวิ่งถลาเข้ามาจับมือว่าการ์ดนี้ชื่อฉันเอง แล้ววิ่งเข้าไปเอาการ์ดในร้านออกมาเทียบให้ดู แล้วจูบมือว่าเชิญเข้าร้าน เอาน้ำต่าง ๆ ออกมาเลี้ยงพร้อมกับเปิดตู้ให้ดูของเพชรต่าง ๆ ซึ่งมีของชาววังไม่น้อยอีก เจ้าของร้านช่วยกันยอเราเสียจนอยากโกรธ บางคนชอบให้ยอดอกกระมัง แต่ข้าพเจ้ากลับเห็นว่าดูถูก ยกตัวอย่างเช่นเขาบอกว่า "แหม เข็มกลัดอันนี้ถ้าท่านใส่แล้วดูท่านเลิศลอยขึ้นอีกมากมาย" เราก็ฉิวขึ้นมาทันที ต้องดับลงไปว่าคนพวกนี้เป็นเช่นนั้นเอง ไม่ได้ตั้งใจจะดูถูกดอก

ข้าพเจ้าก็บอกว่าเบื่นคนเดินทาง ถ้าไม่ระวังใช้จ่ายก็จะไม่ได้กลับบ้านซี เขาเห็นข้าพเจ้าไม่เล่นด้วยจริงๆ แล้ว เขาก็เปลี่ยนเอาของราคาเบาๆ ออกมาให้ดู ข้าพเจ้ากำลังคิดว่าจะออกจากร้านอย่างไรดี หญิงเหลือเกิดบอกว่า "กินน้ำเข้าไปแล้ว ซื้อเสียนิดหน่อยจะได้ไม่เสียที" ข้าพเจ้าเลือกแล้วเลือกอีกเห็นมีแหวนนกการะเวกอย่ ๑ วง ที่ท่าทางแปลกดี ราคา ๒๐ $ เลยฟาดเคราะห์ไปที แต่ก็ยังรู้สึกเสียดายอยู่นั่นเอง เบื่นอันลาออกมาได้ ฉะนั้นใครจะไปแล้วจงระวังอย่ายอมเข้าไปในร้านก่อนตกลงจะซื้อเบื่นอันขาด เดินวนเวียนอยู่จนเย็น จึงออกมาขึ้นรถ คนขับบอกว่าจะพาไปดูวิวบนเขาที่เรียกว่า Piere Loti เบื่นชื่อคนฝรั่งเศสคนหนึ่ง ที่เขียนชมวิวเมืองเตอรกีจากที่ตรงนี้ บัดนี้จึงเบื่นที่กินน้ำชาแห่งหนึ่ง ทางขึ้นเขายังไม่ดี แต่ตาคนขับแกขับเก่ง และรู้จักคนแทบทุกถนน ท่าทางจะเบื่นโปลิศลับดอกกระมัง ที่ตรงนั่งกินน้ำชาริมเขานั้นแลลงไปดูเมือง

เชิงเขา Piere Loti เบื่นที่ทัศนียภาพแห่งหนึ่งในนครอิสตานบูล ประเทศเตอรกี

กับแม่น้ำสวยงามจริง ๆ เหมือนรูปเขียนงาม ๆ ถ้าจัดให้ดีกว่านี้ก็น่าจะเป็นที่นักท่องเที่ยวต้องดูได้อีกแห่งหนึ่ง มีผู้หญิงสาวน่ารักคนหนึ่งแต่งตัวอย่างเก่าสวยงามและมีห้องเตอรกีเล็ก ๆ อยู่ ๒ ห้อง จัดขายของเก่าและเสื้อผ้าด้วย แต่กิริยาท่าทางของผู้ขายทำให้เราอยากซื้อเป็นอันมาก ไม่เคยนึกว่าผู้หญิงแขกจะน่ารักอย่างนี้ เพราะเคยพบแต่ที่สวยแปลบปลาบทำให้ตลึงหรือกลัวไปเลย เราซื้อของแล้วก็ลามาขึ้นรถกลับ ลงไปทางพวกคนทำงานอยู่ น่าสงสารเป็นอันมาก เพราะในเมืองอิสตานบูลนี้มีพลเมืองถึง ๓ ล้านเศษ อากาศก็หนาวอย่างยุโรป จึงอยู่กันอย่างแออัด ซึ่งทำให้สกปรกและเกิดโรคติดต่อง่าย การเป็นอยู่จึงเทียบกับบ้านเราไม่ได้เลย กลับถึงโฮเตลเกือบ ๑๘ น. ขึ้นไปอาบน้ำแต่งตัวลงไปกินเย็น มีคนมากินมาก แต่แต่งตัวตามสบาย ไม่ถึงเสื้อเย็นตามแบบโฮเตลใหญ่ ๆ กินแล้วออกมาซื้อตั๋วไปดูวังและพิพิธภัณฑ์พรุ่งนี้เช้า ๙.๓๐ น. แล้วขึ้นไปนอน.

วันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๐

๙.๓๐ น. รถมารับพร้อมกับคนขับใหม่เป็นผู้นำด้วยเสร็จ เหมือนนายคล่องวันวานนี้แต่ไม่ถึงล้น เป็นผู้หลักผู้ใหญ่และรู้อะไรหลายอย่าง เข้าไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่ได้รวดเร็วเหมือนกัน เขาพาไปวังตัลมาบัชเช่อยู่ริมทะเลบอสฟอรัสที่เดียว ประตูใหญ่หน้าวังทำด้วยหินอ่อนแกะสลักโตขนาดประตูพิมานชัยศรีของเรา มีทหารเป็นผู้รักษาในห้องการ์ดสองข้าง คนขับรถจัดการไปซื้อตั๋วให้เราคนละ ๖ ลีรา(1$ = ๙ ลีรา) แล้วเราก็เข้าไปในสวนอันสวยงาม ถนนโรยหินสีต่าง ๆ มีน้ำพุต้นไม้สลับสี ตรงไปยังพระที่นั่ง หน้าบรรไดใหญ่

มีรูปสิงห์โตหินอ่อนตัวโตกำลังพุ่งจรเข้ตัวใหญ่เช่นกันอยู่ตรงกลาง อีก ๒ ข้าง มีสิงห์โตแม่กำลังเลียงลูกอยู่ ๒—๓ ตัว อีกข้างหนึ่งเป็นสิงห์โตพ่อกำลังเล่นกับลูกอยู่ ทำด้วยหินอ่อนทั้งนั้น ทำไมถึงสิงห์โตจัดนักก็ไม่ทราบ ขึ้นบรรไดไปพบเจ้าพนักงานออกมารับ ๒—๓ คน เขารับกล้องถ่ายรูปไปเก็บไว้ แล้วให้ผู้นำพาเข้าไปตามทางพรมปูและมีราวเชือกตั้งเป็นทางเดินไปตลอด อัฒจรรย์มีลูกหวดแก้วเป็นแถวยิ่งกว่าเมืองอิยิปต์ของฟารุคเป็นไหน ๆ ไม่รู้จะเล่าอย่างไรให้เห็นได้ เพราะสมัยออตโตมานมีอำนาจนั้น จะทำอะไรก็ทำได้ ซ้ำมีหินอ่นเอง ทำพรมได้เอง อยู่ก็ใกล้ยุโรป มีทางรถไฟจากอิสตานบูลไปปารีสได้ภายใน ๖ ชั่วโมง เวลานี้รถยนต์ก็ไปได้แล้ว จึงก่อสร้างตกแต่งแข่งกับทางยุโรปเสียเกือบจ่องไปเลย มีของทุกสิ่งที่เรียกว่าไม่มีใครเหมือน โคมระย้าแก้วอันอยู่ในห้องใหญ่นั้น ของเราที่อยู่ในท้องพระโรงพระที่นั่งจักรีนั้นขนาดลูกเท่านั้นเอง เต็มไปด้วยเงินทองของหาไม่ได้ต่าง ๆ เพราะต่างคนต่างกลัวกัน เบ่งแข่งกันเลยให้ของกำนัลกันเสียสนุกไป น่าดูที่ว่ามนุษย์เรานี้สามารถทำประณีตศิลปได้อย่างไม่น่าเชื่อ แม้รูปเขียนก็ยืนชมได้ไม่รู้สึกเบื่อ เขาพาเราไปดูทางฝ่ายหน้าทั้งถึงและทางห้องรับแขกเมืองด้วย มีห้องใหญ่โตชนิดมโหฬาร ห้องอาบน้ำทำด้วยอำพัน Amber อาบน้ำชนิดเตอรกี คือมีห้องว่าง ๆ เปิดไอร้อนให้เหงื่อออกท่วมตัวก่อน แล้วจึงจะเข้าห้องอาบน้ำเล็ก ๆ อีกทีหนึ่ง ความมุ่งหมายคงจะเหมือนกับของพวกฟินแลนด์ดอกกระมัง คือทำให้เลือดสอาดขึ้น (ตามเขาว่า) พอเปิดไฟแล้วจะเห็นฝาผนังเป็นสีใสของอำพันขึ้นมาทันที ส่วนห้องส้วมนั้นก็ใหญ่โตแต่นั่งยอง ๆ ข้าพเจ้าดูแล้วก็นึกถึงเสด็จพ่อ ว่าเมื่อท่านเสด็จมาใน พ.ศ. ๒๔๓๔ นั้น ประทับอยู่ที่นี่หรือเปล่า ? กลับมาอ่านที่ท่านทรงเขียนไว้จึงรู้ว่าเสด็จอยู่วังยิลดิศกับสุลต่าน เป็นแต่มาทอดพระเนตร์ที่วังนี้เหมือน

กัน เราไม่ได้ดูทางข้างใน เพราะเขากำลังซ่อมอยู่ ดูทั่วแล้วก็กลับออกมาทางเก่า ครานี้เดินไปดูประตูที่ลงทางทะเล เป็นหินอ่อนทั้งนั้น เรือเข้าเทียบได้เลย และตรงข้ามก็มีอีกประตูหนึ่ง ล้วนแต่แกะสลักไปทุกแห่ง ออกมาสวนทางกับพวกนักท่องเที่ยวกองโตกำลังเข้าไปดู เราขึ้นรถไปดูพิพิธภัณฑ์ราชสมบัติที่วังเดิมแต่โบราณ เป็นหินก้อนโต ๆ และชั้นเดียว เขาพาเข้าไปดูห้องเครื่องก่อนเพราะเขาเก็บเครื่องถ้วยชามไว้ในนี้เป็นเมือง ๆ ซึ่งน่าดูน่าชมเป็นอย่างยิ่ง ในทางห้องเครื่องคือครัวของพระราชวังนี้ก็น่าดูเป็นอันมาก เพราะของใช้ยังอยู่โดยมาก หม้อ ๑ ใบคนยกต้อง ๔ คนเป็นต้น ในสมัยนั้นมีคนอยู่ในวังถึง ๖๐๐๐ คน เตาไฟ หม้อ กะทะ เขียง ล้วนแต่เป็นอ่างอาบน้ำขนาดธรรมดาได้ทั้งนั้น แลดูคล้าย ๆ ที่มีในหนังและเรานึกว่าไม่จริง ดูแผนกนี้ทั่วแล้ว ก็เข้าไปดูในพระที่นั่ง เจ้าประคุณเอ๋ย เขาจัดดี และเก็บดีจริง ๆ ทำไมถึงไม่หายเสียนานแล้วหนอ พอโผล่เข้าไปก็เจอะพระเจ้าแผ่นดินตั้งแต่องค์แรกของเขา ทรงเครื่องเต็มไปด้วยเพชรนิลจินดา รูปร่างใหญ่โตเป็นสง่ายืนอยู่ในตู้เป็นแถวไป บางองค์ก็น่ารัก บางองค์ก็น่ากลัว ถ้าปลงไม่ตกก็อยู่ไม่ได้คนเดียวในห้องนั้น มีเครื่องแต่งพระองค์ทุกอย่าง มีบัลลังก์เสด็จออกเป็นเก้าอี้ทองประดับพลอย มีตราจักรีของเราอยู่ในตู้ด้วย มีเพชรเม็ด ๑ หนักถึง ๖๘ การัด วางอยู่บนเบาะกำมะหยี่สีดำ ยังเล็กกว่าเพชรคูรินันของอังกฤษนิดหนึ่ง มรกตนั้นเป็นของสามัญ เพราะบ่อมรกตคงจะมีอยู่ใกล้ ๆ แถวนี้ ผมของเพชรก็เป็นผมเอกของรัสเซีย ดูจนเบื่อแล้ว ก็เดินออกมาพอดี ๑๒ น. จึงให้เขามาส่งที่ร้านอาหารจีน ซึ่งอยู่ใกล้โฮเตลเขียนป้ายว่า Cin Restaurant คนจีนทำอาหาร คนเตกเป็นผู้จัดการไม่อร่อยเลย ไม่มีรสนอกจากได้กินข้าวสุกจริงเป็นข้าวผัดกับแกงจืด ๆ จริง ๆ เอาด้วย แม้ใส่น้ำปลาก็ไม่เค็ม มีขนมน้ำมือ

นางเหมือนขนมไส้ไก่ให้กิน แล้วเดินกลับมาโฮเตล ขึ้นไปนอนพักเสียจน ๑๖ น. จึงลงไปกินน้ำชา

วันนี้ตาคนขับรถถามว่าเรามาจากไหน ? เราบอกให้เขาลองทายดู เขาว่าจีน, ญี่ปุ่น, แล้วก็ไทย, เราว่าถูกแล้ว, เขาก็ร้องว่าโอ, สุขสงบ! เช่นเดียวกับในเมืองกรีก แล้วก็ถามว่า ท่านเป็นพุทธหรือเปล่า? เราตอบว่าแน่นอนซี! เขาก็พูดต่อว่า เขากับเมียไปดูหนังเรื่อง Buddha ของอเมริกันนึกชอบใจมาก เพราะพระพุทธเจ้าเป็นคนดี มีความสุขทุกอย่างแล้ว ยังสละไปช่วยคนอื่นให้เป็นสุขได้ เขากับเมียกลับไปหาหนังสือเรื่องพุทธอ่านตามหอสมุด ถ้าเรามีก็ขออ่านบ้าง ข้าพเจ้าก็ถามว่า ลองเล่าเรื่องพุทธให้ฟังตามที่แกรู้บ้างได้ไหม เขารีบตอบว่า ได้ซิ, พระพุทธเจ้าออกไปหาความจริงแก้ทุกข์ ทรมานตัวจนเกือบตายแล้ว พระเจ้าเห็นใจ จึงส่งแสงปัญญามาให้ได้เป็นพระพุทธเจ้านั่นแน่ะ ! เขาสอนกันมาหลายชั่วคนแล้วในเรื่องพระเจ้าจะให้เขาคิดอย่างเราเป็นของยาก ข้าพเจ้าหัวเราะแล้วถามว่า ท่านสอนว่าอย่างไรละ ? เขาว่าดีนา รู้แล้วก็ให้คนอื่นรู้ด้วย ท่านว่า ให้เอาชนะกิเลศตัวเอง ถ้าไม่มีกิเลศแล้วจึงจะไปนิพพานได้, ข้าพเจ้าก็ว่าดีมาก เอาละ, จะส่งหนังสือมาให้, แล้วช่วยบอกให้คนอื่นเข้าใจด้วยนะ โลกเราจะได้เป็นสุขด้วยกัน เขาพยักหน้าและรีบควักกระดาษดินสอ จดที่อยู่ของเขาให้คุณเอียม เขาเล่าต่อไปถึงบุคคลชาติต่าง ๆ และวิจารณ์ว่าคนไหนดีไม่ดี ข้าพเจ้าก็บอกว่า ทุกเมืองก็มีทั้งคนดีและคนไม่ดี จะไปลงเอาว่าคนทั้งชาติดีไม่ดีนั้น มันจะถูกหรือ ? อีกประการหนึ่งเราก็ไม่ได้เลือกว่าจะเกิดมาเป็นใครได้ เรามาตามแรงกรรมของเราไม่ใช่หรือ? เขาก็เลยหัวเราะและรับว่าจริง,

กินน้ำชาและเดินดูร้านต่าง ๆ ในโฮเตลแล้ว ก็กลับขึ้นห้องอาบน้ำแต่งตัวลงไปกินเย็น แล้วกลับมานั่งดูเมืองจากหน้าต่างห้อง แสงไฟสีต่าง ๆ แลดูเหมือนเอาเพชรพลอยโรยไว้เป็นทาง ๆ และมีเงาลงไปในน้ำทะเลอีกด้วย งดงามเป็นอันมาก แม้จะเป็นอย่างที่เราเรียกว่าเมืองอกแตก เช่น เมืองพิษณุโลกก็ตาม ทะเลกับเขาสูง ๆ ต่ำ ๆ ทำให้เหมือนรูปเขียนซึ่งดูไม่รู้จักเบื่อจนถึงเวลานอน

วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๐

เช้านี้มีเวลามาก เพราะ P.A.A. สั่งให้ไปถึงออฟพี่ศเขา บ่าย ๑๕ น. เราจึงนอนตื่นเสียสาย และค่อย ๆ เก็บของเรื่อย ๆ ไป จึงไปกินเช้าแล้วเดินดูร้านขายหนังสือซึ่งมีดี ๆ แต่ขนเอามายาก เพราะมันหนัก ทำให้เสียค่าน้ำหนักเรือบินเพิ่มหลายครั้งแล้ว จนกินกลางวันแล้วจึงขึ้นไปอาบน้ำแต่งตัว ขนของลงมาส่งห้อง ๑๔ น. แล้วค่อย ๆ เดินไปออฟพี่ศ P.A.A. พอคนมาพร้อมแล้ว ยังไม่ทัน ๑๖ น. รถเขาก็ออกไปสนามบิน ถ้าเราจะไปรถแทกซี่เองก็ได้ แต่แพงกว่ากันมาก รถ ๑ คันประมาณ ๑๑-๑๒ ลีร์ ถ้าไปกับรถเรือบินคนละ ๑.๕๐ ลีร์ เราจึงเลือกอย่างหลัง รถมาทางที่วันมาถึง แต่มันมืดแล้วจึงไม่เห็นอะไร วันนี้เห็นถนัดรู้สึกคล้าย ๆ กรุงโรม เพราะการก่อสร้างมีให้ดูทุกสมัยตั้งแต่พื้นถนนไป เป็นเมืองทับเมือง จนถึงประตูกำแพง ดูแล้วมันน่าทำหนังได้จริง ๆ คนขับรถเมื่อวานนี้อวดว่าอิสตานบูลสร้างบนเขา ๗ ลูกเช่นเดียวกับโรม สมัยบายซานไตน์จึงเรียกว่า New Rome หรือ EASTERN ROME สนามบินเล็ก ๆ แต่เรียบร้อยดี เป็นเฉลียงหน้าต่างกระจกยาวตลอดไปนั่งคอยในเฉลียงก็เห็นเครื่องขึ้นบินลงได้ มีร้านขายของอยู่สุดทางหนึ่ง ห้องอาหาร

ห้องน้ำ อยู่สุดทางหนึ่ง เรากำลังจะเข้าไปกินน้ำชา เสียงเรียกให้เข้าคิว ทางไมโครโฟนเร็วกว่าเวลา ทำเอาวิ่งกันเอะอะ รีบเข้าแถวลงไปชั้นล่างที่ออกไปยังเรือบิน เจ้าพนักงาน P.A.A. ที่นี่กวดขัน ยิ้มไม่เป็น พูดเล่นไม่ได้ เราก็ต้องเคร่งตาม วันนี้พอเรือออกแล้วสักครู่ก็ถูกพายุตอนออกจาก WEST มา EAST เรือกระโดดโลดเต้นคล้าย ๆ วันข้ามขั้วโลก แต่ราว ๓๐ นาทีเท่านั้น เพื่อนข้าพเจ้าก็อยากไปห้องน้ำ แต่ไฟยังเปิดว่าใส่เข็มขัดอยู่ แต่เห็นพวกผู้ชายเขาไปกันได้ ก็ค่อย ๆ จับเก้าอี้ไปทางห้องเล็ก แม่นางฟ้าญี่ปุ่นจับตัวให้นั่งลงก่อนว่าไม่เห็นหรือว่าไฟยังเปิดอยู่ ? ข้าพเจ้าก็นั่งอยู่ราว ๓๐ นาที จนหญิงเหลือตามมาดูว่าทำไมมานานนัก ข้าพเจ้าก็บอกว่าเขายังไม่ให้ไป สักครู่เห็นพวกผู้ชายเขาไปกันได้ ข้าพเจ้าก็พูดกับแม่ญี่ปุ่นคนนั้นว่า "นี่ถ้าไม่ให้ฉันไปละก็ ฉันทำเบี่ยกไม่รู้นะ!" เลยปล่อยให้ไป คนอื่นก็ตามมาเป็นแถว เราก็ค่อยๆ เกาะเก้าอี้กลับมายังที่ได้ เรือลงพักที่เบรุต Bairut ๔๕ นาที เราไม่ได้ลงเพราะเห็นฝนตก ถึงเทเฮราน ๒๔ น. เศษ ไฟแดงครึ่งไปทั้งสถานี ได้ความว่าเป็นงานวันหลังของพิธีราชาภิเศกของ Shah ซึ่งเขาเรียกว่า Shahinsha มีงาน ๗ วัน รอของกว่าจะผ่านได้เกือบ ๒ ชั่วโมง ไม่ทราบว่าทำไมถึงช้านัก สถานีก็เล็กไม่สมกับการหรูหราใหญ่โตเลย ตรวจของก็ไม่ได้ตรวจ คงจะอยู่ที่ขนนั้นเอง ผู้คนก็ดีดูยิ้มแย้มแจ่มใส ยิ่งรู้ว่าเป็นไทยยิ่งดีด้วยใหญ่ เพราะได้เห็นพระเจ้าอยู่หัวของเราเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง ขึ้นรถของ P.A A. ไปด้วยกันหลายคนด้วยความง่วงนอน แวะส่งคนตามโฮเตลเรื่อยไป มีโฮเตลหลายชนิด เราไม่กล้าเพราะกลัวเรื่องอาหารและน้ำ จึงยอมทนแพงของโฮเตล Hilton ผ่านบ้านคนถนนหนทางกว้างใหญ่ล้วนแต่ตกแต่งไฟอย่างมีเท่าไรใส่ให้หมด มีสายระโยงระยางสีต่าง ๆ เลอะเทอะจนแลดูไม่รู้ว่าเป็นรูปอะไร รสนิยมของคน

ชั้นนี้เป็นเพราะการศึกษาหรืออะไรจึงเป็นเศรษฐีสมัยใหม่ Nouveau Riche ไปตามๆ กันหมด แปลกจริงๆ ถึงโฮเตลเวลา ๑ น. ยังมีคนเต้นรำกันอยู่ พวกสมัยใหม่แต่งตัวบูบวาบไปมากันไม่หยุด เรารีบลงทะเบียนขึ้นห้องเพราะง่วงเต็มทีเขาพาขึ้นลิฟต์ไปชั้นสุดยอดคือชั้น ๑๕ ได้ห้องเลขที่ ๑๕๑๔ คุณเอี่ยมอยู่ชั้น ๒ เลข ๒๐๙ เพราะเต็มหมดต้องจดเลขห้องกันไว้สำหรับติดต่อทางโทรศัพท์ เราไม่โต้เถียงอะไรหมด เข้าห้องล้างหน้ากินยาแก้เหนื่อยโดดขึ้นเตียงทันที

วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๐

ลืมตาขึ้นเห็นแดดออกแจ่ทางหน้าต่างกระจกไม่รู้ว่ากี่โมงแล้ว เห็นแต่เขาใหญ่ไม่มีต้นไม้แม้แต่ต้นเดียวสูงทมึนทึนสีเบื่นดินปนทรายอยู่เบื่นทางเหมือนน้ำเคยไหลลงมา และบนยอดเขามีสะโนว์คลุมอยู่เช่นเขาฟูจียามาของญี่ปุ่น ลุกขึ้นไปเยี่ยมหน้าต่างดู ก็เห็นบ้านเรือนผู้คนหลังคาตัดทึ้นั้นอยู่ตามเชิงเขา โฮเตลเองก็ปลูกอยู่บนเนินเขาหน้าเขาลูกใหญ่นี้ มีของฟุ่มเฟือยต่างๆ ตามโฮเตลแบบใหม่ซ้ำกำลังแต่งงานราชาภิเศกด้วย ในห้องนั่งอันกว้างใหญ่จึงทำเบื่นมงกุฎของชาร์อันหนึ่งของเอมเปรสอันหนึ่งใหญ่โต ตั้งคู่กันไว้สุดห้อง หน้าตาผู้คนที่นี่คล้ายๆ พวกเสปญ คือถ้าสวยก็สวยอย่างแปลบปลาบถ้าไม่สวยก็น่ากลัวไปเลย แม้แต่จะน่ากลัวก็ยังยิ้มแย้มแจ่มใสไม่ทำตาเขียวเช่นอียิปต์ ยิ่งคนในโฮเตลยิ่งดีมาก เขาคงหัดกันไว้ให้รับแขก เรารีบแต่งตัวลงไปกินเช้าแล้วโทรศัพท์ไปตามคุณเอี่ยม กินกันเสร็จแล้วก็ไปแลกเงินในห้องแบงก์ในโฮเตลแล้วไปซื้อตั๋วเที่ยวในห้องสำนักจัดการท่องเที่ยว ซึ่งเขามีเรียงอยู่เบื่นห้องๆ ไปรวมทั้งขายของต่างๆ ด้วย ผู้จัดการให้รถโฮเตลคันหนึ่งให้เราไปเที่ยวได้ เราก็ขึ้นรถนั้นมีคนขับพูดอังกฤษได้ดีไปด้วย เขาคิดชั่วโมงละ 1.50 ลีรา เราให้พา

ในกรุงเทหะราน ประเทศอิหร่าน มีพระราชวังที่ประทับ

และโรงแรมสร้างใหม่ตั้งอยู่เชิงเขา

ไปดูวังก่อน เพราะเขาว่าอยู่ใกล้ ๆ ทาง Shamron นี่เอง เขารักษาการเข้มงวด มีทหารเต็มรอบวัง เราผ่านไปเห็นแต่ต้นไม้ใหญ่ ๆ และทหาร เลยบอกให้ขากลับเข้าไปดูทางในเมือง บ้านเมืองที่ทำใหม่ใหญ่โตมโหฬาร กระทรวงทุกกระทรวงแลดูเป็นวัง ถนนหนทางก็ ๓ เส้น ๔ เส้นในถนนเดียว สมกับเป็นเศรษฐีน้ำมันแท้ ผู้คนก็ฟุ่มเพือยไม่พบขอทานเช่นในอินเดีย มีร้านขายพรมเป็นอันมากแม้จะอยากได้ก็แพงเกินกำลังเรา ได้แวะดูร้านขายของพื้นเมืองและซื้อขวดบ๊กดอกไม้เล็ก ๆ มาถวายเสด็จพ่อ ๑ ใบ แล้วกลับมากินข้าวกลางวันในโฮเตล มีงานแสดงเรื่องเด็กอยู่ข้างหน้าโฮเตล แต่เราเดินไม่ไหวเลยไม่ได้ไปดู แดดออกและทำให้สะโนว์บนยอดเขาหายไป เห็นมีอยู่แต่ทางเขาลูกสูงใหญ่ไกล ๆ คนขับรถบอกว่าเมื่อคืนนี้มีสะโนว์ตก เรากินเสร็จแล้วก็ขึ้นมาพักจน

ถึงบ่าย ๑๖.๓๐ น. จึงลงไปกินน้ำชา แล้วเดินดูของและอ่าน น.ส.พ. อยู่จนถึงอาหารเย็น อาหารที่นี่มีรสจืด ๆ ไม่อร่อย ขนมก็ไม่มีอะไรแปลก อยากลองอาหารพื้นเมือง แต่ไม่กล้า เลยไม่ได้ความรู้เรื่องอาหารเทหะรานเลย กินเสร็จแล้วก็ขึ้นห้องนอน

วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๐

๗.๓๐ น. ลงไปกินเช้าแล้วมานั่งคอยรถท่องเที่ยวมารับ พอ ๙.๓๐ น. เขาก็มาตาม มีแหม่มอเมริกัน ๒ คนและผู้ชาย ๑ คน แหม่มคนหนึ่งมาจากนิวยอร์ค อีกคนหนึ่งมาจากซานมาเทียวใกล้ ๆ กับซานฟรานซิสโก แกถามว่าเรามาจากไหน พอบอกว่าไทยแลนด์ก็ร้องว่า สวยจัง อาหารก็อร่อยจริง ๆ ทำปากซูดซาด ๆ บอกว่าอยากกินอีก รถวันนี้ใหญ่กว่าวันก่อน เขาพาไปเที่ยวดูเมืองนอกเทหะราน มีที่ฝังพระศพพระบิดาและพระมารดาของชาร์ปั่จจุบันทำไว้คนละแห่งใหญ่โตราวกับเมืองเล็กๆ เมืองหนึ่ง ทางไกลขนาดไปพระปฐม ผ่านเมืองเก่าที่เจงกิสข่านทำลายเสียเตียนทั้งคนทั้งเมือง ยังเหลืออยู่แต่รากทั้งเมือง เขากำลังจะสร้างขึ้นใหม่ ข้าพเจ้าเคยอ่านเรื่องเจงกิสข่านแล้ว มาเห็นผีมือเข้าจริง ๆ ทำให้รู้สึกสยดสยองไม่ใช่เล่น เพราะไม่น่าเชื่อว่าจะมีมนุษย์โหดร้ายได้เช่นนั้น กรุงเทหะรานมีราษฎร ๒ ล้านคนในเมืองแน่นเหมือนทางเยาวราช เขาให้ลงซื้อของในตลาด Barzar ได้ครู่หนึ่ง คนแน่นเช่นสำเพ็งแล้วไปดูสุเหร่าสีน้ำเงิน งดงามอย่างสมัยใหม่ ทำด้วยอิฐกระเบื้องสีน้ำเงินทั้งหมด และมีสวนรอบ ๆ มีคนเข้าไปไหว้พระอยู่เสมอ แล้วเขาพาไปดูที่ซักพรมนอกเมือง มีสระอยู่ริมเขาดินลูกหนึ่ง มีทางน้ำไหลออกมาจากใต้เขานั้น และมีทางไหลออกไปจากสระนั้นตรงกันข้าม ไม่ทราบว่าเขาทำให้เป็นเช่นนั้นหรือ

ละแวกเขาแห่งหนึ่งนอกเมืองเทหะรานใช้เป็นที่ซักตากพรม

ธรรมชาติเบื่นเอง พวกราษฎรจึงรับจ้างซักพรมจากโรงงานที่ทำแล้ว โดยเอาพรมปูลงข้าง ๆสระ แล้วโรยสะบู่ผงกับน้ำแล้วก็ถือแปรงขึ้นคลานถูบนพรมนั้นจนสอาด แล้วก็โยนลงไปในสระ ซึ่งมีอีก ๒ คนถือแปรงถูเอาสะบู่ออกอยู่ในสระที่น้ำไหลอยู่เสมอ แล้วส่งขึ้นคลี่ตากบนเขาดินแถวนั้นเอง จึงแลดูพรมขนาดและสีต่าง ๆ คลี่ไว้ให้ดูเบื่นผืน ๆ เต็มไปหมดแล้ว กลับเข้าไปดูโรงงานทำพรมเปอร์เซียนในเมือง วิธีทำยากกว่าทางฮ่องกงเบื่นอันมาก และต้องชำนาญด้วย ฉะนั้นพรมเปอร์เซียนแพงก็เข้าใจได้ แต่ทางฮ่องกงนั้นทำด้วยขึงแบบขึ้นแล้วจิ้มเอาตามลายเท่านั้นเองจึงไม่น่าแพงเลย พลเมืองส่วนใหญ่ยังเคร่งศาสนามาก ผู้หญิงยังคลุมหัวด้วยผ้าดำตลอดตัว เรียกว่า Chadoor เขาให้คลุมตั้งแต่อายุ

๙ ขวบตามศาสนาบัญญัติ ท่าทางเขาเดินส่ายผ้าคลุมนั้นเข้าที่ดี แลเห็นแต่ลูกตา เอาปากคาบไว้ไม่ให้แหวก แต่ดูเขาก็ทำอะไร ๆ เช่นอุ้มลูก ถือกระเป๋า จูงเด็ก ได้คล่องแคล่ว เห็นจะเป็นเพราะเคยชิน ถ้าใครจะแต่งแฟนซีก็ท่าจะสะดวกดี และไม่เปลืองมากด้วย กลับมากินกลางวันโฮเตล แล้วคอยเวลาไปดูราชสมบัติซึ่งเขาเปิดเฉพาะเวลา ๑๕ น. รีบกินแล้วไปรถเล็กเฉพาะเรา ๓ คน ไปถึงก็พอดีเขากำลังเปิดประตูเหล็กใหญ่ด้วย ๒ คนหมุนเลขกันเป็นการใหญ่ มีพวกนักท่องเที่ยวไปคอยกันแน่นเหมือนกัน พอประตูเปิดเขาก็เอากระดานปูเป็นทางเดินเข้าไปในห้องราชสมบัติ มีไฟฟ้าเฉพาะในตู้ของ จึงทำให้เห็นของต่าง ๆ ชัดขึ้น เจ้าประคุณเอ๊ย, มรกตอะไรเป็นแผ่น ๆ ดูจนตาพร่า เห็นเป็นก้อนกรวดไปเลย ได้เห็นบัลลังก์นกยูง Peacocks Throne ที่ไปตีได้มาจากอินเดีย ได้เห็นลูกโลกทำด้วยเพชรนิลจินดา ตรงไหนเป็นทะเลก็ฝังนิล ตรงไทยแลนด์ฝังเพชร เครื่องราชกกุธภัณฑ์ต่าง ๆ อยู่ในนั้นทั้งนั้น ท่านผู้ทรงแต่งจะต้องแข็งแรงไม่ใช่เล่น มิฉะนั้นน่ากลัวจะเดินไม่ไหว บางอันผมมีดีอย่างวิเศษ ท่าทางจะเป็นช่างของรัสเซีย ซึ่งมีชื่อในสมัยหนึ่งดอกกระมัง ดูห้องนี้แล้ว ทำเอาทางเตอรกีเบาไปถนัด มรกตแถวนี้จะหาง่ายดอกกระมังจึงมีเสียอย่างดาดดื่น แต่ไข่มุกด์ก็มีไม่ใช่เล่น เม็ดเล็ก ๆ ร้อยทำภู่ม่านเป็นแถวไป เดินไปเดินมาเจอะเอาแหม่มที่ไปด้วยกันมาเมื่อตอนเช้า แกร้องทักว่า -- แน่ะท่านก็มา! อีกคนหนึ่งกระซิบถามว่า — "รู้สึกอย่างไร?" ข้าพเจ้าตอบว่า "อิ่มแล้ว ไม่อยากมีอยากได้แล้ว กลับไปแต่งของเก๊ Costume Jewellery! ดีกว่า ทุกคนเลยหัวเราะกันครึกครื้นไป ดูรอบแล้วก็ออกมาข้างนอกก่อนเวลาเขาปิด กำลังขึ้นบรรไดเกิดกระจกนาฬิกาข้อมือที่น้องชายดิศศานุวัติให้นานแล้วตกดังแก๊กที่หินอ่อน และเจ้าพนักงาน

เขาวิ่งเก็บมาให้ข้าพเจ้าว่าของท่าน! ข้าพเจ้ามองดูที่ข้อมือจึงเห็นว่ากระจกหลุดจริง ๆ นึกขันว่า — เจ้าของราชสมบัติในห้องนั้น ท่านคงเห็นว่านาฬิกาเรือนนี้มันไม่มีรสเลย ท่านจึงให้มันหลุดไปเสีย แต่มันก็ไม่แตก, ข้าพเจ้ารับเอามาด้วยความขอบใจเขาแล้ว ก็เลยถอดเก็บเพราะกลัวจะไปหลุดหายที่อื่นอีก ครั้นกลับมาถึงกรุงเทพฯ แล้วจะเอาไปใส่กระจกใหม่กลายเป็นไม่หลุด มันกลับติดแน่นอยู่จนบัดนี้ แต่ผู้ให้นาฬิกานั้นกลับตายโดยไม่ได้รู้ข่าวเจ็บก่อนเลย จะแปลว่าอะไรหนอ? ก็เห็นจะต้องว่า — เพื่อนเป็นเท่านั้นเอง!

ออกจากดูราชสมบัติแล้ว ไปดูพิพิธภัณฑ์ชาติ มีของสมัยอิยิปต์เป็นอันมาก ไม่มีสิ่งใดที่น่าดูถึงติดใจ แต่จะเป็นเพราะเราไม่ได้ดูทั่วก็ได้ เพราะจะต้องรีบกลับไปส่งห้องโฮเตลเวลา ๑๖.๓๐ น. เลยดูได้แต่เพียงชั้นล่างรอบเดียว กลับถึงโฮเตลขึ้นไปอาบน้ำเก็บของ แล้วลงมาส่งกุญแจให้เงินเสร็จแล้ว กินงดูคนอยู่มุมหนึ่งจนถึงเวลากินเย็น ๑๘.๓๐ น. แล้วกออกมานั่งคอยรถอีก คราวนี้ได้ดูพวกผู้ดีเขามาเลี้ยงกันในห้องพิเศษ คงจะเป็นพวกสถานทูตต่าง ๆ เป็นแน่ เพราะดูทางโฮเตลรับรองอย่างนอบน้อม ดูเขาแต่งตัวเขาจูบมือกัน เขาทำท่าทางต่าง ๆ กัน ไม่ผิดอะไรกับเราเคยพบมาแล้วเมื่อสมัยเป็นสาว ในเวลานั้นเราก็คงสนุกไปกับเขาเช่นเดียวกัน แต่บัดนี้มาเป็นผู้ดูเลยทำให้เข้าใจได้ดีกว่าในเวลานั้นเป็นอันมาก ทำให้คิดว่าถ้าความฉลาดมันมาพร้อมกับความเป็นสาวก็จะดีไม่น้อย! ๒๑ น. เราก็ขนของขึ้นรถแทกซี่ของโฮเตลไปสนามบิน ตามถนนหนทางยังมีไฟเฉลิมอยู่บ้าง สนามบินก็สะดวกดี แต่ต้องคอยนานและที่คอยก็ไม่ค่อยมีอะไรสนุก ของก็ไม่น่าซื้อ คนก็พูดกันไม่ค่อยรู้เรื่อง ยังไม่เหมือนเมืองฝรั่งนัก รอจน ๒๓ น. เขาจึงเปิดรับตั๋วที่บริษัท P.A.A. ส่งของแล้วก็ผ่านด่านภาษี เข้าห้องคอยของผู้โดยสารได้ ในห้องนี้สบาย ของ

ขายก็มีดี ๆ ห้องน้ำห้องบาร์มีพร้อม พอ ๒๔ น. เรือก็ถึง มีพวก Transits ลงมามาก รวมทั้งมีคนไทยด้วย ข้าพเจ้ากำลังง่วงหลับตาอยู่ พอลืมตาก็พบคนไทยกำลังยกมือไหว้อยู่ ดีใจจนหายง่วง ไต่ถามทุกข์สุขกันจึงทราบว่าเธอเป็นหลานตาเจ้าคุณอุดมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์ มาเที่ยวในเวลาสามีเธอมาประชุมเลยได้เพื่อนเดินทางอีกคู่หนึ่ง พอขึ้นเครื่องบินแล้ว ต่างคนก็ต่างแยกกันไปตามเลขที่นั่ง พยายามหลับจะเอาหมอนซุกตรงนั้นตรงนี้ จนเคลิ้มไปได้สัก ๒—๓ ชั่วโมง ก็พอดีถึงนิวเดลฮี New Delhi มีคนลงคนขึ้นใหม่พอประมาณ ๔๕ นาทีก็ออกมาใหม่ เราไม่ได้ลงเพราะง่วงและเคยมาหลายครั้งแล้ว

วันกลับถึงท่าอากาศยานดอนเมือง

ออกมาคราวนี้ เห็นพื้นดินพื้นทะเลเรื่อยมา จนถึงเทือกเขาบรรทัดต่อแดนพม่า — ไทย จึงได้ยินเสียงกัปตันบอกว่าอีก ๒๐ นาทีจะถึงบางกอก ครู่เดียวก็ถึงจริง ๆ เวลา ๑๒.๓๐ น. มองลงมาเห็นรถมารับและพวกลูกคุณเอี่ยม

มาด้วย รวมทั้งวิสิทธ์ จึงมีผู้ช่วยขนของสบาย ไม่ต้องหอบรุงรังเหมือนทุก ๆ สถานี พบผู้กรุณามารับไม่น้อย นอกจากพี่น้องแล้วมีสมาคมจีนทั้ง ๑๕ สมาคม มีผู้แทนไปรับ พวกพุทธสมาคมของเราเอง มีแต่คุณมานิต เลขาฯ ไปรับคนเดียว ถามว่า ทำไมคนเดียว จึงได้ทราบว่าเขาไปประชุมประจำปีกันอยู่ที่จังหวัดตรัง หมด ทำให้เสียดายมากที่กลับมาไม่ทัน กลับมารับประทานกลางวันที่บ้านแล้ว นอนหลับเป็นตาย.

รวมความว่างาน พ.ส.ล. ที่ได้ไปทำครั้งนี้ ๕ ประเทศ คือ—

๑. มนิลา มีชาวพุทธ ๕๐๐,๐๐๐ คน (ห้าแสน) เป็นจีนส่วนมาก มีพันเมืองราว ๒๐ — ๓๐ คนเวลานี้ สมาคมพุทธเข้มแข็งมาก ทำงานกันอย่างจริงจัง มีโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาด้วย

๒. เกาหลี — เป็นเมืองพุทธนิกายมหายาน แต่คณะที่เข้มแข็งมาก คือคณะวอน มีสัญญลักขณ์เป็น WON เขาอธิบายว่า คือ—พระปัญญาคุณของพระพุทธเจ้าซึ่งประเสริฐกว่าสิ่งทั้งหลาย และที่ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าก็เพราะพระปัญญาไม่ใช่พระกาย เขากำลังเอาใจใส่ในเรื่องพระพุทธศาสนากันเป็นอันมาก ถึงมีสอนในมหาวิทยาลัยแผนกหนึ่งและมีศาสตราจารย์ที่คงแก่เรียนหลายท่าน

๓. แคนาดา—เป็นจุดมุ่งหมายที่เราไป เพื่อทำความเข้าใจให้ถูกต้องในเรื่องที่ดิน ที่มิสเตอร์จันจะยกให้แก่ พ.ส.ล. ได้ผลเป็นที่พอใจทุกประการ เพราะ—

๑. ไม่ต้องเสียภาษีเพราะเป็นการกุศล

๒. ที่ทางงดงาม สงบสบาย มีน้ำห้วยใหญ่ผ่านในท้องที่เดินไปตลาดในตำบลแคมพ์เดนได้สบาย

๓. ได้ตกลงกันว่า — จะตั้ง คณะ กรรมการดูแล สถานที่ นั้น แล้วมิสเตอร์จันจะโอนโฉนดให้ในนามของ พ.ส.ล. แก่คณะกรรมการนี้

๔. ต่อไปเมืองใดจะมาสร้างที่ของตน ก็จะตกลงกันได้กับคณะกรรมการผู้ดูแลรักษานี้ ถ้าที่ไม่พอมิสเตอร์จันก็จะยกให้อีก

การที่มิสเตอร์จัน คิดทำขึ้นนี้เพราะเป็นการช่วยฉลองอายุแคนาดาได้ ๑๐๐ ปี จึงเสนอรัฐขอตั้งสถานที่ในทางวัฒนธรรมของตะวันออกและตะวันตกขึ้น เพื่อให้เข้าใจกัน

๔. สก๊อตแลนด์ – มีวัดชาวธิเบต เป็นศูนย์ พ.ส.ล. ตั้งอยู่ไกลจากเอดินเบรอะ ๘๐ ไมล์ แต่มีคณะพุทธประมาณ ๒๐ คน ตั้งอยู่ในเมืองเอดินเบรอะ Edinburgh ทุกคนรักษาศีล ๕ และพบกันอาทิตย์ละ ๒ ครั้ง ทำงานอย่างจริงจัง มีปาฐกถา อภิปราย และทำสมาธิ กำลังขยายตัวอยู่เรื่อย ๆ

๕. กรุงบรัสเซล เบลเยี่ยม — มีเพียง ๒ – ๓ คนก็จริง แต่เป็นพวกมหาวิทยาลัย เพิ่งจะตั้งต้นทำอย่างจริงจัง และเป็นคนหนุ่มโดยมาก ศูนย์ของ พ.ส.ล. มีอยู่ในเมืองเลียจ Liege และผู้เป็นนายกก็ค่อนข้างชราและอนามัยไม่สู้แข็งแรงด้วย พวกใหม่ในบรัสเซลนี้แข็งแรงทั้งกายและใจ เขาเรียกคณะของเขาว่า – คณะอานนท์ เขาพอใจมากที่ได้พบเรา และได้ทำความเข้าใจกันได้อย่างดี เขารับศีล ๕ ทุกคน แม้จะหนาวเท่าไรก็ไม่ยอมแตะต้องสุราและมีการพบปะกันทุกอาทิตย์ ตามบ้านของผู้เป็นพุทธ และสอนในมหาวิทยาลัยด้วย

ทั้ง ๕ แห่งนี้ทำให้เราหายเหนื่อย แม้จะต้องกินยาช่วยให้หายเหนื่อยก็ตาม

ถ้าผู้ใดจะถามว่าเหนื่อยไหม ? ก็ขอตอบว่ากายเหนื่อยเต็มที ถ้าไม่ได้ยาช่วยก็น่ากลัวจะไปไม่ตลอด แต่ใจยังแข็งแรงไม่เหนื่อยเลย เพราะได้ความพอใจทุกประการ

ถ้าจะถามว่าสนุกไหม ? ก็ขอตอบว่าสนุกมากในการได้ความรู้ด้วยได้เห็นเอง, ฟังเอง, ซึ่งดีกว่าอ่านเป็นอันมาก แต่ไม่ใช่สนุกชนิดไปเที่ยว เพราะเราไปทำงานไม่ได้ไปเที่ยว ไม่มีเวลาที่จะไปดูละคอน ดูหนัง พอค่ำลงกินข้าวแล้วก็คลานเข้าเตียง เพราะหมดแรงทุกวัน ถ้าว่างแม้นิดหน่อยเราก็ไปดูวัง ดูมิวเซียมเพิ่มปัญญา แวะชมตลาดซื้อของก็นิดหน่อยเท่านั้น

จึงขอแบ่งส่วนกุศลที่ได้ทำนี้ ให้แก่ท่านผู้อ่านทุกท่านด้วย.

สวัสดี.

รายงานผลปฏิบัติ

เรื่อง : การไปสำรวจที่ดินที่อุบาสกจัน เลวู ศรัทธาบริจาค เพื่อดำเนินการจัดตั้งเป็นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา

ณ เมืองแคมพ์เดน เขตเทศบาลคลินตัน นครโทรอนโท ประเทศแคนาดา

เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๑๐ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ประธานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก กับนายเอี่ยม สังขวาสี เลขาธิการกิตติมศักดิ์ แห่ง พ.ส.ล. พร้อมด้วยอุบาสกจัน เลวู ได้ออกเดินทางโดยรถยนต์จากที่ตั้งตัวนครโทรอนโท ไปยังแคมพ์เดน เมืองเล็ก ๆ ตั้งอยู่ห่างออกไปประมาณ ๖๕ ไมล์ ซึ่ง ณ ที่ชานเมืองแห่งนี้ อุบาสกจันได้ซื้อที่ดินไว้แปลงหนึ่งเนื้อที่ ๔๐ เอเคอร์ เป็นที่โล่งเตียน ด้วยมีเจตนายกให้องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ดำเนินการจัดตั้งเป็นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาแห่งโลกขึ้นในเขตที่ดินนั้น

ครั้นไปถึงแล้ว คณะผู้เดินทางได้พบกับนาย แอล ร้อสส์ อัลเลน แห่งสำนักทนายความและที่ปรึกษากฎหมาย ชื่อ เฮทเธอริง เคอร์วิน และอัลเลน, นายโรเบิต เจ. อูร์ นายช่างสุขาภิบาลและช่างรังวัด ผู้เป็นตัวแทนฝ่ายปกครองท้องถิ่นของรัฐบาลแคนาดา ณ คฤหาสน์ที่พักของอุบาสกจัน หลังจากได้สนทนาหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกันและกันแล้ว ได้ตกลงกันในสาระสำคัญ ตามหัวข้อต่อไปนี้ —

๑. ถ้าจำเป็นต้องมีการโอนโฉนด ก็จะไม่มีปัญหาข้อขัดข้องประการใด

๒. ในกรณีที่เป็นสถาบันการศาสนา ซึ่งไม่มุ่งผลกำไร จึงไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมหรือภาษี (ดูรายงานว่าด้วยกรณีที่เกี่ยวกับกฎหมาย หมายอักษร ก. แนบ)

๓. จะได้มีการประกาศเชิญชวนชาวพุทธทุกสำนักนิกาย มาสร้างโบสถ์วิหาร ห้องสมุดและประกอบพิธีกรรมการกุศลตามโอกาส

๔. แปลนที่จะใช้เป็นแบบในการก่อสร้าง จำต้องขออนุญาตต่อทางการฝ่ายปกครองท้องถิ่น และดัดแปลงให้ถูกหลักสถาปัตยกรรมได้ตามที่ประเทศของชาวพุทธนั้น ๆ พึงประสงค์

๕. การประปา ไฟฟ้า แก๊ส และการระบายน้ำโสโครก เทศบาลจะเป็นผู้จัดทำให้เป็นค่าใช้จ่ายเท่าใด ให้ผู้ใช้ร่วมกันออกเงินตามส่วน

(ดูรายงานของเทศบาลเมืองคลินตัน หมายอักษร ข. แนบ)

อนึ่ง ตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการกลุ่มเผยแพร่พุทธธรรม (ธรรมทูต) ขององค์การ พ.ส.ล. ต่อที่ประชุมใหญ่ครั้งที่ ๘ ที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๐๙ ให้มีการสอบถามเพื่อทราบรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องที่ดินรายนั้น คณะผู้ไปสำรวจได้ตั้งคำถามให้ทางฝ่ายเจ้าของที่ดินตอบทุกข้อแล้ว และได้ความดังนี้ —

๑. ถาม ใครจะเป็นผู้รับผิดชอบต่อองค์การ พ.ส.ล. ในการจัดตั้งศูนย์นี้ขึ้น ?

ตอบ ในชั้นต้น อุบาสกจันเป็นผู้รับผิดชอบด้วยความหวังว่า คงจะได้มีคณะกรรมการสักคณะหนึ่งมาร่วมให้ความช่วยเหลือตามสมควร

๒. ถาม ใครจะมีอำนาจในการก่อสร้างศูนย์ ?

ตอบ ต้องมีการแต่งตั้งคณะกรรมการ ประกอบด้วยผู้แทนนานาชาติคณะหนึ่งขึ้น มีอำนาจเป็นผู้ชี้ขาดในด้านสถาปัตยกรรมและการวางผังทุกอย่าง

๓. ถาม จะดำเนินการจัดสรรที่ดินให้เป็นส่วนสัดแก่ชาวพุทธนิกายต่างๆนั้นอย่างไร ?

ตอบ ภาระนี้ให้เป็นหน้าที่ปฏิบัติของคณะกรรมการนานาชาติที่แต่งตั้งขึ้นตามคำตอบข้อ ๒.

๔. ถาม จะมีวิธีการอย่างไรในการสอน การหาครูผู้สอนและการฝึกอบรมปฏิบัติในศูนย์แห่งนี้ เพื่อให้สมกับเป็นศูนย์เผยแพร่พระพุทธศาสนาที่แท้จริง ไม่สักแต่ว่าเป็นแหล่งที่ชักชวนความสนใจของนักท่องเที่ยวให้ไปสู่เพียงเพื่อการเที่ยวเตร่เท่านั้น ?

ตอบ ต้องให้ทุกคณะนิกายจัดหาครูอาจารย์และธรรมกถึกไปเอง โดยสร้างที่พักให้ไว้ประจำสำนัก ในชั้นแรกนี้ครูและธรรมกถึกอาจใช้คฤหาสน์ของอุบาสกจันซึ่งมีห้องโถงกว้างขวางถึง ๕ ห้อง พำนักอยู่ได้ก่อน เพราะมีแก๊ส น้ำ ไฟ พร้อมอยู่แล้ว และไม่ต้องเสียเงินด้วย

๕. ถาม หากสร้างเสร็จแล้ว ใครจะเป็นผู้ดูแลควบคุมสถานที่และอาคารองค์การ พ.ส.ล. หรือศูนย์ภาคี พ.ส.ล. ที่แคนาดา หรือองค์การใด ?

ตอบ ในเรื่องนี้ อุบาสกจันได้เตรียมข้อเสนอต่อที่ประชุมใหญ่ พ.ส.ล. คราวหน้าไว้แล้ว โดยขออนุมัติตั้งศูนย์ภาคีขึ้น เมื่อถึงเวลานั้นก็จะได้โอนโฉนดให้เป็นของศูนย์ภาคีที่ตั้งใหม่ที่แคมพ์เดน และแต่งตั้งกรรมการอำนวยการขึ้นเป็นคณะผู้ครอบครอง ส่วนการควบคุมดูแลที่ดินและสิ่งปลูกสร้างทั้งมวล ให้ตกเป็นอำนาจของศูนย์ภาคี พ.ส.ล. ที่จะตั้งขึ้นใหม่ที่แคมพ์เดนดังกล่าวร่วมกับคณะกรรมการนานาชาติ ซึ่งที่ประชุมใหญ่จะได้พิจารณาแต่งตั้งขึ้นนั้นต่อไป

ข้อเสนอของอุบาสกจัน

ต่อมา ในเวลาเที่ยงวันของวันเดียวกันนี้ นายเอช์. ทัฟเพ็ด นายกเทศมนตรีแห่งเทศบาลคลินตัน กับบุคคลสำคัญของเมืองกริมสบี มลรัฐออนตาริโอ ได้เชิญประธานองค์การ พ.ส.ล. กับคณะ ไปรับประทานอาหารที่โฮเตลคาซาบลังกา โอกาสนั้น อุบาสกจันได้กล่าวสุนทรพจน์ มีใจความ ดังต่อไปนี้ —

"เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ปีนี้ ข้าพเจ้าในฐานะที่เป็นพลเมืองคนหนึ่งของนครโทรอนโท ได้มีหนังสือเรียน ฯ พณ ฯ เบียร์สัน นายกรัฐมนตรีแคนาดา เสนอแผนการในอันที่จะส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างตะวันออกกับ

ตะวันตก ข้าพเจ้ายินดีมากที่แผนการณ์ของข้าพเจ้าได้รับการสนับสนุน และสนใจจาก ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีเป็นกำลังใจ

"ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติที่แผนการณ์นี้ได้รับความเห็นชอบมาด้วยดีแล้วจากประธานองค์การ พ.ส.ล. ตลอดจนผู้แทนศูนย์ภาคีต่าง ๆ มากกว่า ๓๐ ประเทศยิ่งกว่านั้น เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถแห่งประเทศไทย ยังได้ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ข้าพเจ้าได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงออตตาวา ข้าพเจ้าได้กราบบังคมทูลพระมหากรุณา และทั้งสองพระองค์ทรงเห็นชอบและทรงสนับสนุนโครงการของข้าพเจ้า การเสด็จมาขององค์ประธาน พ.ส.ล. จากระยะทางอันแสนจะไกลครั้งนี้ ก็เพื่อที่จะทรงสำรวจที่ตั้งและศึกษาการก่อสร้างตามแผนการ และเพื่อที่จะทรงนำรายละเอียดเสนอเข้าสู่ที่ประชุมใหญ่ครั้งที่ ๙ ขององค์การ ซึ่งจะมีขึ้นตามวาระในเร็ว ๆ นี้ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่หวังได้ว่า ในระยะเวลาอันใกล้ เราจะได้แลเห็นผลสำเร็จตั้งเค้าขึ้น ต้องด้วยความประสงค์และความเห็นชอบของท่านทั้งหลายบรรดาที่ให้เกียรติมาร่วมงานเลี้ยงในวันนี้ด้วยกัน

"คำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ได้แผ่ขยายไปอย่างกว้างไพศาล ปริมาณผู้นับถือพระพุทธศาสนามีมากถึง ๔๐๐—๕๐๐ ล้าน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในประเทศเบื้องบูรพทิศ และเนื่องจากพุทธศาสนิกชนมีจำนวนมหาศาลเช่นนี้ พระพุทธศาสนาจึงได้แยกออกเป็นหลายนิกายตามเทศถิ่นต่าง ๆ ในดินแดนตะวันออก ซึ่งแม้ล้วนได้รับมาจากหลักใหญ่ในคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ แต่ได้นำมาพัฒนาไปตามความเลื่อมใสศรัทธาของตนให้กว้างขวาง

ด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งนี้ พึงเห็นได้จากรูปลักษณะโบสถ์วิหาร ตลอดจนสัญญลักขณ์อื่น ๆ ผิดแผกแตกต่างกันไป

"อาศัยเหตุที่ได้เรียนมาแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้เสนอโครงงานจัดตั้งศูนย์การศึกษาและค้นคว้าพระพุทธศาสนาขึ้นที่แคมพ์เดน ให้เป็นศูนย์กลางศึกษาลักษณะพิเศษ หรือข้อแตกต่างจากผลพัฒนาของนิกายต่าง ๆ สำหรับนำไปใช้ในพิธีการทางศาสนา ศูนย์การค้นคว้าที่จะจัดตั้งขึ้น มีนโยบายดังกล่าวนี้เป็นเบื้องต้น

"ข้อเสนอในขั้นเริ่ม ก็คือการสร้างโบสถ์ หรือสิ่งก่อสร้างอื่นใดเป็นสัญญลักขณ์ของไทย จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ฟิลิปปินส์ ลังกาและพม่าตามแบบที่เราได้พบเห็นในประเทศต่าง ๆ เหล่านั้นโดยตรง เพื่อว่า นักศึกษาจะได้มีโอกาสศึกษาประวัติความเป็นมาถึงความแตกต่างระหว่างนิกายต่าง ๆ ได้โดยละเอียด

"สิ่งก่อสร้างเหล่านี้ จะต้องสร้างล้อมองค์พระพุทธรูป โดยจัดให้เข้าลักษณะของอุทธยาน และรอบ ๆ ให้มีห้องสมุด ห้องประชุมใหญ่ สถานที่อำนวยสวัสดิการในการพักผ่อนหย่อนใจ และเปิดเป็นสถานสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แก่เพื่อนบ้านใกล้เคียงของเราในทุกโอกาส ทั้งนี้ข้าพเจ้ามีร่างแผนผังของนายสถาปนิก แจ้งรายละเอียดสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ไว้ให้ท่านดูได้หลังจากการประชุมนี้พร้อมอยู่แล้ว ซึ่งจะดีกว่าที่ข้าพเจ้าจะเรียนท่านด้วยวาจา

"ข้าพเจ้ามีความปีติยินดีที่ท่านทั้งหลายได้มาในงานเลี้ยงครั้งนี้เพื่อจักได้ทราบว่ามีสิ่งใดที่จะเกิดมีขึ้นในที่ดินผืนนี้ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าปลื้มใจเหลือเกินที่ท่านได้มาอยู่ในที่นี้ เพราะจากประสพการณ์ในระหว่างสามปีที่ผ่านมา เมื่อ

ข้าพเจ้าได้มาเกี่ยวพันอยู่กับท่านในเมืองนี้ และบริเวณรอบ ๆ เมืองนี้แล้ว ข้าพเจ้ามิอาจเว้นการรำลึกความขอบคุณ ที่ข้าพเจ้าไม่เคยถูกกีดกันหยันหยาม เหมือนกับคนภายนอกอื่น ๆ แต่ตรงข้าม กลับได้รับการยอมรับนับถือในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัวท้องถิ่น จึงไม่น่าสงสัยเลย ว่าแคมพ์เดนเป็นถิ่นที่เหมาะแก่การที่จะจัดให้มีศูนย์การค้นคว้าชั้นสมทัศนะ เพราะมิเพียงแต่มีทิวทัศน์อันสวยสดงดงามประจันหน้าอยู่กับทะเลสาบ และอยู่มิห่างไกลกับน้ำตกไนการาเท่าไรนักเท่านั้น แต่ยังมีเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียงที่ดีเลิศ อยู่ล้อมรอบเราอีกด้วย เมื่อ ๒—๓ วันมานี้เอง มร. อัลเลน ทนายความผู้เป็นเพื่อนรักของข้าพเจ้าบอกข้าพเจ้าว่า ในการประชุมพิเศษของสภาเมืองได้มีมติเอื้อเพื่อให้ความสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์ค้นคว้าพระพุทธศาสนานี้แล้ว มติของสภาข้อนี้แนบประทับใจข้าพเจ้าอย่างตราตรึง."

ข้อเสนอแนะ ๔ ประการ

งานเลี้ยงอาหารเพื่อถวายพระเกียรติแด่องค์ประธาน พ.ส.ล. ได้มีขึ้นที่โรงแรมรอแยลยอร์ค เมื่อค่ำวันที่ ๑๕ เดือนเดียวกันนั้นอีกครั้งหนึ่ง ครั้งนี้อุบาสกจันได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ๔ ประการ ดังต่อไปนี้ คือ —

๑. *สมัญญานาม* ศูนย์ศึกษาขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกภาคพื้นอเมริกาเหนือ

๒. *คณะบริหาร* ศูนย์นี้ คณะกรรมการอำนวยการ อันมีประธานองค์การ พ.ส.ล. เป็นประธานกรรมการ เป็นคณะผู้บริหาร และจดทะเบียนไว้กับรัฐบาลแคนาดา ในฐานะเป็นสมาคมนิติบุคคลอิสระ

๓. *การอำนวยการ* คณะกรรมการอำนวยการจะต้องได้รับแต่งตั้งจากประธานองค์การ พ.ส.ล. ผู้ดำรงตำแหน่งประธานถาวรของคณะกรรมการ กรรมการแต่ละบุคคลให้เลือกจากผู้ที่ศรัทธาบริจาคเงิน หรือสิ่งอื่นใด สมทบในการก่อสร้างศูนย์นี้ โดยจำเพาะ คือ ผู้ที่เป็นกำลังสำคัญในการสร้างวัดหรือโบสถ์ตามศิลปในประเทศของตน กรรมการเหล่านี้ให้ดำรงตำแหน่งถาวร และก่อนที่จะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการ ประธานองค์การ พ.ส.ล. อาจตั้งคณะกรรมการเตรียมงาน เพื่อวางผัง ออกระเบียบข้อบังคับ พิจารณาปัญหาด้านกฎหมายและด้านอื่น ๆ เกี่ยวกับการก่อตั้งศูนย์แห่งนี้ ก็ได้

๔. *อาราม* ประเทศที่ตั้งศูนย์ภาคีขององค์การ พ.ส.ล. อาจยื่นคำขอต่อศูนย์ศึกษานี้ แบ่งเขตที่ดินสำหรับปลูกสร้างวัดหรือโบสถ์ ตามวงเงินและขอบข่ายการบริหารงานโดยอิสสระของตนเอง วัดนั้น ๆ อาจมีกรรมการฝ่ายการเงิน และกรรมการฝ่ายปลูกสร้างตามโครงงานเบื้นเอกเทศ แต่การอนุมัติแต่งตั้ง หรือบรรจุตำแหน่งหน้าที่เจ้าอาวาสจะต้องได้รับความเห็นชอบจากศูนย์นี้ก่อน โดยศูนย์จะออกอนุมัติบัตรให้ และศูนย์จะรับหน้าที่ในการดำเนินงานและจัดระบบเรื่องสาธารณูปการให้ทุกอย่าง เช่น ห้องประชุม ห้องสมุด สถาบันค้นคว้า ที่จอดรถ อาคาร

พักแรม ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของขวัญ ที่สุขา เป็นต้น ทั้งจะจัดการควบคุมดูแลความสงบเรียบร้อยภายในบริเวณพื้นที่จัดสรรนั้น ๆ ให้ด้วย

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ได้ดำรัสตอบขอบพระทัยในการต้อนรับ ท่ามกลางผู้มีเกียรติที่ได้รับเชิญมาร่วมประมาณ ๕๐ คน ว่า—

"เรามาประชุมกัน ณ ที่นี้ เพื่อแสดงออกซึ่งความปีติยินดีในการรับรู้ว่า ท่านชาวพุทธผู้มีศรัทธาแก่กล้าผู้นี้ ได้บริจาคสินสมบัติด้วยเจตนารมย์เพื่อแสวงผลที่จะส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างตะวันออกกับตะวันตก และเป็นที่พึงชื่นชมยินดีว่า แผนการณ์นี้ได้รับอนุโมทนาด้วยความร่วมมือของท่านทั้งหลายแล้วด้วย

"ในระหว่างปีที่ผ่านมานี้ ปรากฏว่า อาคันตุกะชาวตะวันตกผู้ไปเยือนประเทศไทย ได้แสดงความสนใจในพระพุทธศาสนา กอปร์ด้วยปรัชญาอันสูงส่ง ฉะนั้น การสร้างศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาขึ้นในภาคตะวันตก จึงย่อมจะเป็นสิ่งช่วยเพิ่มพูนสติปัญญาของมนุษยชนขึ้นได้เป็นอันมาก

"โครงงานริเริ่มของอุบาสกจัน เป็นการตั้งต้นด้วยดี ซึ่งจักต้องบรรลุเป้าหมาย แต่จะถึงจุดที่ประสงค์ได้อย่างไรนั้น ขอให้ยึดเอาน้ำตกในการาเป็นจุดสัญญลักขณ์ เราผู้มาจากตะวันออก กับท่านผู้เจริญแห่งเบื้องตะวันตก จงมาร่วมกันสร้างสายอุทกธาร ผลิตพลังฉุดหมุนระหัดแห่งศรัทธา ยังวิบูลผลดลสู่แว่นแควันอันไพศาลนี้เถิด

"ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าหวังว่า เราท่านทั้งหลายคงจะประสานมือกันก่อตั้งศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกขึ้น ณ ที่นี้ ด้วยการเริ่มต้น แล้วช่วยกันอภิบาลทำนุรักษาให้ก้าวหน้าไปทีละน้อยและเรื่อยไป ก็คงจะประสบผลเบื้นหิตานุหิตประโยชน์แก่บุคคลรุ่นหลังอย่างแน่นอน."

ประธานองค์การ พ.ส.ล. กับคณะได้เดินทางจากนครโทรอนโทกลับประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๐.

(คำแปล)

สำนักงานกฎหมายและทนายความเฮทเธอริงตัน, เคอรวิน และอัลเลน ในรัฐออนตาริโอ ประเทศแคนาดา.

ทูล ม.จ. หญิงพูนพิศมัย ดิศกุล และ ม.จ. หญิงพัฒนายุ ดิศกุล องค์การ พ.ส.ล., กรุงเทพฯ ประเทศไทย.

เรื่อง : ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนา เลขระวางที่ ๘, โฉนดที่ ๗, เทศบาลคลินตัน แห่งเมืองแคมพ์เดน, รัฐออนตาริโอ

อนุสนธิจากการขอร้องของมิสเตอร์ จัน ให้รายงานปัญหาด้านกฎหมาย ที่อาจจะต้องประสบในการตั้งศูนย์ศึกษาทางพุทธศาสนา ตามที่ได้หารือกับท่านไว้นั้น

ที่ดิน

เป็นที่เข้าใจว่า มิสเตอร์จัน ได้อุทิศที่ดินให้ ๔๐ เอเคอร์ เรื่องนี้เป็นการง่าย เพียงแต่ทำการโอนกรรมสิทธิให้แก่คณะบุคคลหรือบรรษัท ซึ่งจะรับเป็นเจ้าของที่ดินนั้นต่อไป ภาระที่จะต้องทำก็คือ ให้มิสเตอร์จัน แจ้งขอรับการรังวัดแบ่งแยก ทั้งนี้ ไม่ต้องมีหนังสือยินยอม หรือพิธีการใด ๆ อื่นอีก ด้วยว่าปัจจุบันที่ดินนี้ว่างเปล่า และมิสเตอร์จันเป็นผู้ถือกรรมสิทธิแต่ผู้เดียว

ภาษี

โดยที่วัตถุประสงค์ในการใช้ที่ดินนี้เพื่อให้เป็นสถาบันทางศาสนา จึงไม่ต้องเสียภาษีให้แก่เทศบาลเมือง จังหวัดหรือรัฐบาลกลาง นอกเสียจากว่าในอนาคตเทศบาลจะติดตั้งการประปา การระบายน้ำโสโครก ถนนหรือทางเท้าเข้าไปใกล้หรือผ่านเข้าไปในที่ดินของท่าน และถ้าเป็นประโยชน์แก่เจ้าของโดยตรง จึงจะต้องเสียค่าปรับปรุงเหล่านั้นตามอัตราส่วน ตามกฎหมายว่าด้วยการบำรุงท้องถิ่น ในกรณีนี้ ที่ดินรายนี้ก็จะมีราคาขึ้นตามความเจริญ ยังผลให้เกิดประโยชน์ขึ้นในที่ดิน ไม่น้อยไปกว่าที่เราลงทุนเอง เรื่องนี้จึงไม่เป็นปัญหาอะไร

บรรษัท

การที่สถาบันทางศาสนาจะมีกรรมสิทธิในที่ดินนั้น กระทำได้หลายทาง คือ โดยขอให้รัฐบาลกลางหรือส่วนท้องถิ่น อนุมัติจัดตั้งขึ้น และมีคณะกรรมการทรัสตี หรือโดยวิธีตั้งเป็นบรรษัท โดยไม่เรียกหุ้นมาทำทุน

วิธีแรกเป็นวิธีที่เสียเวลามาก ใช้เวลาเป็นเดือน ๆ กว่าจะได้รับอนุมัติ เป็นการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย และผลสุดท้ายก็โอ้เอ้ล่าช้ากว่าจะก่อตั้งและดำเนินการได้ การตั้งคณะกรรมการทรัสตีก็ไม่เหมาะสม เพราะต้องตั้งซ่อมกรรมการอยู่เรื่อย ๆ เช่นเมื่อเวลาถึงแก่กรรม กรรมการแต่ละคนอยู่ไกลกันก็เป็นปัญหาหนักอีกอย่างหนึ่ง และการมีกรรมสิทธิในที่ดินต้องปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยสถาบันการศาสนาด้วย การขออนุมัติให้ท้องถิ่นจัดตั้งก็ล่าช้าเช่นเดียวกัน เป็นข้อขัดขวางความสะดวกในการปฏิบัติงานมาก

วิธีการที่เราขอสนับสนุนก็คือ ตั้งเป็นบรรษัท โดยไม่มีการเรียกหุ้น แล้วดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยบรรษัทของรัฐออนตาริโอ การขออนุญาต ท่านจะสั่งให้ผู้มีภูมิลำเนาอย่างน้อยสัก ๓ คนเป็นผู้ขอก็ได้ บุคคลทั้ง ๓ นี้จะลาออกภายหลังก็ได้ เมื่อมีการตั้งสมาชิกใหม่ขึ้นแทน หรือจะคงเป็นสมาชิกในฐานะผู้ริเริ่มก็ได้ หรือท่านอาจตั้งคณะกรรมการสัก ๑๕ นาย ให้เป็นกรรมการถาวรเป็นผู้ขออนุญาตก็ได้ โดยที่วัตถุประสงค์ของการใช้ที่ดิน ซึ่งเสนอว่าเพื่อเป็นสถาบันทางศาสนา อาจเพิ่มวัตถุประสงค์อื่น ๆ ด้วยก็ได้ เช่น การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การรับเงินการกุศล หรือเงินที่มีผู้อุทิศบริจาค ข้อบัญญัติในธรรมนูญขององค์การ พ.ส.ล. อาจนำมาเป็นบทบัญญัติของบรรษัทด้วยได้ เพียงแต่ดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น องค์การ พ.ส.ล. อาจควบคุมจำนวนกรรมการ หรือหาคะแนนนิยมจากกรรมการคณะนี้ได้ ตัวกรรมการก็อาจสับเปลี่ยนโดยลงคะแนนในที่ประชุม และมีการจำกัดกำหนดเวลาอยู่ในตำแหน่งได้ ในบทบัญญัติควรแจ้งวิธีการเลือกตั้ง การสิ้นอายุของกรรมการไว้ด้วย จำนวนสมาชิกซึ่งจะมีเท่าใดก็ได้ ให้มีคะแนนเสียงเลือกตั้งกรรมการได้ คนละ ๑ คะแนน

การเปลี่ยนตัวสมาชิก หรือกรรมการ หรือพนักงานเจ้าหน้าที่ เพียงเป็นไปตามมติของที่ประชุม แต่ละครั้ง

วิธีนี้เป็นวิธีที่อำนวยผลดีที่สุด ไม่มีผลเสีย ค่าธรรมเนียมต่าง ๆ คงตกประมาณ ๓๕๐ เหรียญ

การประกอบพิธีสมรส หรือมรณกรรมทางศาสนา ก็มีวิธีทำได้ง่ายๆ เพียงขออนุญาตทางการ ให้อนุญาตให้พระทำพิธีได้ เท่านั้น

การใช้ที่ดิน

ขณะนี้ เราได้รับความยินยอมจากเทศบาล ให้ใช้ที่ดินตามเจตนารมย์ที่ระบุไว้แล้ว การยินยอมเบื้นไปโดยเอกฉันท์จากสภาผังเมืองเทศบาล และสภาเทศบาล จึงไม่คิดว่าจะมีอะไรเบื้นข้อขัดข้องจากทางการ สิ่งที่จะต้องปฏิบัติต่อไปก็คือ ขออนุมัติทำการสำรวจรังวัดสถานที่ การวางแนวถนน ประปา การระบายน้ำโสโครก ในขั้นต้นนี้คงไม่มีอะไรขัดข้องและเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ รวมความแล้วจะต้องใช้เงิน ๕๐,๐๐๐.— ถึง ๗๕,๐๐๐.— เหรียญ สำหรับกิจการต่าง ๆ ทุกประเภท ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวกับการกำจัดน้ำโสโครก ปั่จจุบันยังไม่มีน้ำประปาของเทศบาลไปถึง ถ้าน้ำบ่อที่มีอยู่ไม่พอใช้ ก็ต้องซื้อน้ำจากที่อื่น ซึ่งเบื้นราคาที่ไม่แพงนัก โรงพยาบาลโรคจิตเบเธสดา ซึ่งอยู่ติดกับที่ดินแปลงนี้ มีผู้ใช้น้ำประมาณ ๑๐๐ คน ก็ซื้อน้ำใช้และทราบว่าเบื้นการประหยัดดี เมื่อศูนย์นี้ได้พัฒนาการขึ้นแล้ว คงจะช่วยเร่งงานการประปาของเทศบาลให้มาถึงเร็วขึ้น เพราะของโรงพยาบาลและเมืองแคมพ์เดนทั้งหมดก็รออยู่ พร้อมรายงานนี้ ได้นำส่งรายงานขั้นต้นฝ่ายวิศวกรรมเสนอมา เพื่อแจ้งรายละเอียดที่ทางฝ่ายวิศวกรรมต้องการ มาด้วยแล้ว

เกล้า ฯ คิดว่าจะไม่ประสบปั่ญหาใดทางกฎหมาย และขอสนับสนุนให้รับข้อเสนอซึ่งทูลมานี้ ด้วยความเคารพ.

แล้วแต่จะโปรด

แอล. ร้อสส์ อัลเลน

(L. Ross Allen)

(คำแปล)

จาก: สำนักงานแผนผังการสำรวจที่ดิน ดักลาส จี. อูร์ และ บุตร
ในรัฐออนตาริโอ ประเทศแคนาดา.

รายงานเบื้องต้นเกี่ยวกับวิธีกำจัดน้ำโสโครก สำหรับ
ศูนย์พระพุทธศาสนาภาคพื้นอเมริกาเหนือ ที่เมืองแคมพ์เดน แห่ง
เทศบาลคลินตัน

สถานที่

สถานที่ตั้งศูนย์พระพุทธศาสนานี้ อยู่ในเลขระวางที่ ๘ โฉนดที่ ๗ ภาคอาคเณย์ของเมืองแคมพ์เดนแห่งเทศบาลคลินตัน จังหวัดลินคอล์น ในรัฐออนตาริโอ เป็นส่วนหนึ่งของที่ดินจำนวน ๗๖ เอเคอร์ ฟากใต้ถนนฟลายห่างจากปลายสุดเนินเขาที่แบ่งน้ำในการาไปทางใต้ประมาณ ๑$\frac{1}{4}$ ไมล์

ลักษณะทางภูมิศาสตร์

พื้นที่ตั้งอยู่ที่ตั้งเส้นเขาแบ่งน้ำในการา เป็นเนินประกอบด้วยหินปูนโดโรไมติดอยู่ผิวบนปกคลุมด้วยดินเหนียวหนาประมาณ ๑๐ ถึง ๒๐ ฟุต มีลำห้วยเป็นทางระบายน้ำธรรมชาติในบริเวณนี้ ลำห้วยนี้ตื้นเขิน ระดับน้ำสูงบ้างต่ำบ้าง ตามฤดูกาล

วิธีกำจัด

การใช้ถังเกรอะกรุด้วยกระเบื้องซึมน้ำไม่เป็นวิธีที่เหมาะสม เนื่องด้วยดินเหนียวแน่น น้ำซึมไม่ได้ (มีบ้านพักคนชราอยู่ใกล้ประมาณ ๑ ไมล์ ใช้วิธีนี้แต่ไม่ได้ผล จำต้องเลิกใช้)

หากจะตั้งเครื่องกำจัดน้ำโสโครกขนาดย่อม ระบายน้ำออกให้ไหลลงห้วย ก็ไม่อาจทำได้ เพราะในฤดูร้อนน้ำในห้วยน้อยเกินไป ระบายน้ำไม่ได้

จึงจำเป็นต้องใช้วิธีสร้างสระเล็ก ๆ และติดเครื่องพ่นน้ำเป็นฝอย สระนี้ให้มีขนาดใหญ่พอเก็บน้ำโสโครกได้อย่างน้อยหกเดือน เมื่อใดน้ำในสระเต็มก็ระบายออก และพ่นไปให้ทั่วบริเวณพื้นที่ที่เตรียมไว้นาน ๆ แล้ว ให้สัมผัสกับอากาศเวลาพ่น จะทำให้จุลินทรีย์ย่อยอาหารได้และทำลายความสกปรกให้หมดไป

การออกแบบ

นายช่างเขตของคณะกรรมการแหล่งน้ำแห่งออนตาริโอ ได้ไปตรวจสถานที่และได้ปรึกษากันในการกำหนดตัวเลข ประมาณว่าจะมีผู้ใช้อาคารโดยอยู่ประจำ ๑๕๐ คน และในปลายสัปดาห์จะมีผู้คนมาเพิ่มอีกสักจำนวนหนึ่ง

เนื้อที่ของสระที่ต้องการ ๒ เอเคอร์

เนื้อที่ของการพ่นน้ำหรือระบายน้ำเป็นฝอย ๒๐ เอเคอร์

กำหนดว่า สระควรจะตั้งอยู่ทางฝั่งใต้ของลำห้วย มีคันดินก่อเป็นขอบรอบ ทำลาดเล็กน้อย ปลูกหญ้า มีรั้วล้อมสูง ๔ ฟุต สระนี้จะปรับเข้ากับภูมิภาพของสถานที่ได้เป็นอย่างดี โดยปกติจะมีกลิ่นสาบบ้าง แต่ก็ต่อเมื่อเข้าไปใกล้น้ำในระยะ ๑๕ ฟุตเท่านั้น สระนี้จะเป็นที่นิยมของนกนางนวล และนกอื่นเป็นอย่างดี

น้ำที่จะระบายออกนี้ ใช้รดต้นผลไม้ในสวนได้ เพียงแต่ต้องระวังไม่ให้ถูกดอกและผล

จำเป็นต้องมีการสูบน้ำโสโครลลงไปสู่สระ และสูบน้ำที่สระไปพ่นเป็นฝอยในสวน

ประมาณราคา

ค่าสร้างสระ ก่อคันดินและรั้ว เครื่องสูบน้ำและบ่อดูดน้ำสำหรับเครื่องสูบน้ำ ท่อระบายน้ำไปยังสระ ตามวิธีการช่าง จะเป็นเงินประมาณ ๒๐,๐๐๐.—เหรียญ

วิธีกำจัดน้ำโสโครกตามแผนการณ์ที่รายงานมานี้ นับว่าเป็นวิธีที่ประหยัดที่สุด เพียงตรวจงานวันละครั้ง ว่าเครื่องสูบน้ำทำงานตามปกติ กระแสไฟกำลังก็น้อยที่สุด ไม่มีอุปกรณ์ใดที่ยุ่งยากจะต้องระวังหรือคอยสับเปลี่ยน

สรุปความ

การกำจัดน้ำโสโครกของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนานี้ คือนำไปเก็บไว้ในสระแล้วสูบไปพ่นเป็นฝอยในอาณาบริเวณ เป็นวิธีที่ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการแหล่งน้ำแห่งออนตาริโอ การติดตั้งไม่แพงกว่าวิธีอื่น เป็นการประสานสัมพันธ์กับสถานที่เป็นอย่างดี (รายงานนี้เรามิได้กล่าวถึงเทคนิคในวิธีการช่างเลย แต่ก็สามารถให้ตัวเลขทางวิชาการได้ ถ้าต้องการ ก่อนที่จะออกแบบรายละเอียดต่อไป).

ขอแสดงความนับถือ

โรเบิต เจ. อูร์

นายช่างสุขาภิบาล.

พุทธนิคมสถานที่ไนการา

เอียม สังขวาส บันทึก

(ผลจากประชุมกรรมการบริหาร ขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พ.ส.ล.) ที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๑๐ ได้มีมติเรื่องสำคัญมอบภาระ *การสำรวจตรวจสอบรายละเอียดเกี่ยวกับที่ดินเนื้อที่ ๒๐ เอเคอร์ ใกล้น้ำตกไนการา ที่อุบาสกจัน เลวู มหาเศรษฐีจีน ผู้ไปตั้งหลักฐานอยู่ในประเทศแคนาดา ศรัทธาบริจาคให้องค์การ พ.ส.ล ดำเนินการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาในภาคพื้นอเมริกาเหนือ* แด่ท่านหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ประธานองค์การ ฉะนั้น องค์ประธานพร้อมด้วยนายเอียม สังขวาสี เลขาธิการกิตติมศักดิ์ พ.ส.ล. จึงได้เดินทางไปปฏิบัติภาระดังกล่าว ตามที่หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ได้เสนอข่าวไปแล้วนั้น ต่อไปนี้เป็นบันทึกของเลขาธิการ พ.ส.ล. เมื่อถึงแคนาดา).

อุบาสก จันเลวู กับคณะได้มารับฝ่ายเราชาวพุทธไทย เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ศกนี้ เวลา ๙.๓๕ น. โดยเอาเราออกเดินทางจากโรงแรมรอแยลย็อค ในนครโทรอนโท ซึ่งเป็นที่พักของคณะเราในแคนาดา ด้วยรถยนต์คาดิแล็ค นั่งได้ ๗ คน มุ่งไปสู่เมืองแคมพ์เดน

นครโทรอนโทมีประชากรกว่า ๒ ล้านคน เป็นชาวจีนในราวสามหมื่นคน มีอาชีพค้าขายและเป็นนักศึกษา ส่วนชาวญี่ปุ่นมีโบสถ์กระจัดกระจายอยู่ ๔ ภาค ของประเทศแคนาดา คือ รัฐบริติชโคลัมเบีย, รัฐอัลเบอตา รัฐแมนิโตมา และรัฐแคนาดาตะวันออก รวมมี ๑๗ วัด หรือ ๑๗ กลุ่ม มีสภากรรมการกลางเป็นองค์การบริหารกิจกรรมต่าง ๆ แต่คงประมาณจำนวนชาวญี่ปุ่นเฉพาะนครนี้ มีไม่เกิน ๒ หมื่นคน

คณะเราทั้งหมดแล่นรถไปตามถนนควีนเอลิซาเบธเวย์ เป็นระยะทาง ๖๕ ไมล์ ก็ไปถึงเมืองแคมพ์เดน ในรัฐเดียวกัน คือ รัฐออนตาริโอ เมื่อเวลา ๑๐.๔๕ น. จุดหมายปลายทาง คือ คฤหาสน์ของอุบาสก จัน เลว ซึ่งตั้งเด่นอยู่ในท้องทุ่งนา

ตัวคฤหาสน์ของอุบาสกจัน ล้อมรอบด้วยท้องทุ่งนาและไร่องุ่น มีอาณาบริเวณทั้งหมดประมาณ ๒๐ เอเคอร์ ซึ่งเจ้าของศรัทธายกให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาขึ้นนั้น สำหรับตัวคฤหาสน์นี้ เจตนาให้เป็นที่พำนักของภิกขุอาคันตุกะ

เมืองน้อย ๆ นี้ตั้งอยู่ติดต่อกับเมืองบีมสวีลล และเมืองเซนต์แคธเธอรีนส์ในรัฐเดียวกัน ปกครองด้วยระบบเทศบาลเมือง มีตำแหน่งนายกสภาเมือง เรียกว่า รีฟ ท่านนายกปัจจุบันเพิ่งได้รับเลือกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๙ จะอยู่ในตำแหน่งไปจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๑ มีชื่อว่า นาย เอช. ทัพฟอร์ด

เมื่อไปถึงเคหาสน์บ้านพักแล้ว ท่านอุบาสกก็เริ่มต้มน้ำด้วยไฟฟ้าชงชาจีน พร้อมกับนำขนมและผลไม้ เช่น องุ่น, แอปเปิ้ล มาเลี้ยงรับรองอย่างบริบูรณ์

การประชุมเริ่มด้วยนายแอล รอสส แอลแลน ผู้แทนสำนักงานฝ่ายกฎหมายและอรรถคดีของมหาเศรษฐีจัน และมีนายช่างสุขาภิบาล ชื่อ นาย โรเบิร์ต เจ. อูร์ ได้เข้าร่วมให้ข้อคิดเห็นด้วย ทั้งในด้านการจัดสรรที่ดิน, การก่อสร้าง, การขออนุญาตจากสภาท้องถิ่นเกี่ยวกับการกำหนดแปลนแผนผัง และการปลูกสร้างตัวอาคาร ส่วนนายช่างสุขาภิบาลได้มอบเอกสารข้อปฏิบัติในเรื่องการจัดระบบ การระบายน้ำโสโครก, การติดต่อไฟฟ้า วางท่อประปาเข้าสู่บริเวณอาคารที่จะสร้างขึ้นจนเป็นที่ละเอียดชัดเจนแล้ว ท่านอุบาสกจันจึงนำคณะทั้งหมดไปเลี้ยงอาหารกลางวันที่ภัตตาคารคาซาบลังกา มีผู้รับเชิญเข้าร่วมประมาณ ๔๐ นาย เป็นคหบดี, ข้าราชการ, ผู้บริหารท้องถิ่น, เกษตรกร นายแพทย์, นักบวช ครูโรงเรียนและสตรีอีกมาก

นายจันเลวู ได้กล่าวตอนท้ายรายการอาหารถึงจุดมุ่งหมายในการบริจาคมอบที่ดิน ๒๐ เอเคอร์นี้ให้องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ว่าเพื่อประโยชน์ในการเชื่อมโยงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของตะวันตกและตะวันออก และเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ โดยขอปวารณาในมหากุศลอุทิศแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และในฐานะที่ได้พึ่งพำนักในดินแดนนี้มาช้านาน จนได้รับการถือสัญชาติแคนาเดียนอยู่เป็นสุขตลอดมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ต่อจากนั้นท่านนายกเทศบาลเมืองได้กล่าวแสดงความชื่นชมในการเสด็จมาขององค์ประธานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ซึ่งเป็นที่หวังว่าโครงการอันเป็นมหากุศลของท่านอุบาสกจัน จะได้รับความร่วมมือจากชาวพุทธนอกประเทศ เพราะเหตุที่คณะมนตรีแห่งรัฐและกรรมการพิจารณาแบบแปลนแผนผัง ก็ได้มีมติเห็นชอบในหลักการก่อสร้างรายนี้แล้วเป็นเอกฉันท์ ส่วนในด้านรายละเอียดปลีกย่อยจะได้พิจารณาเป็นลำดับไป กล่าวจบแล้ว ท่านนายกได้มอบผลไม้,

ขนมกล่องและเหล้าองุ่น แด่อาคันตุกะผู้ทรงเกียรติ โดยแจ้งว่าเป็นของที่ขอนำน้อมถวายจากท้องถิ่น ด้วยคารวะในองค์ประธานของ พ ส.ล.

หลังจากรับประทานอาหารกลางวันเสร็จแล้ว ท่านนายกเทศมนตรีพร้อมด้วยรองนายกและปลัดเทศบาล ได้เชิญคณะชาวพุทธไทยไปเยี่ยมสำนักงานและเข้าชมห้องประชุมสภาเทศบาล ซึ่งมีตำแหน่งสมาชิกผู้รับเลือกโดยตรงจากราษฎรเพียง ๕ นาย ในจำนวนประชากร ๕ หมื่นคน

ต่อจากนั้นได้ออกเดินทางต่อไปยังมหาวิทยาลัยบร็อค ณ เมืองเซนต์แคธเธอร์รีนส์ ในรัฐออนตาริโอ ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๖๑ โดยทุนของรัฐบาลและประชาชนในท้องถิ่นร่วมกันดำเนินการ ขณะนี้มีนิสิตประมาณ ๘๐๐ คน นิสิตหญิงและชายในอัตราร้อยละ ๔๐ ต่อ ๖๐ มหาวิทยาลัยนี้มีหลักสูตรการศึกษาแบ่งเป็นคณะต่างๆ โดยมีคณาจารย์กว่า ๔๐ คน และมีบริเวณอาคารที่จะเตรียมขยายรับนิสิตได้ถึง ๘,๐๐๐ คน ภายในเวลา ๕ ปีข้างหน้า

ท่านอธิการบดี คือ ท่านศาสตราจารย์กิบสัน กับศาสตราจารย์สปร่ัง คณบดีฝ่ายปรัชญาและศาสนาฝ่ายเปรียบเทียบ ได้ชี้ให้ดูบริเวณเขตมหาวิทยาลัยบนอาคารสูง ๑๓ ชั้น ว่าในบริเวณนี้ได้เคยเป็นยุทธภูมิ โดยนายพลบร็อคส์ได้นำทหารเข้าตีชนะการรบพุ่งขั้นเด็ดขาด ซึ่งเรียกว่าสงครามแห่งควีนสตันไฮท์ เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๑๒ (พ.ศ. ๒๓๕๕) โดยสามารถแบ่งเขตดินแดนระหว่างสหรัฐเมริกากับแคนาดาได้สมบูรณ์

ออกจากมหาวิทยาลัยบร็อคได้ไปชมน้ำตกไนการา โดยเดินทางผ่านประตูน้ำคลองเวลแลนด์ อันเป็นคลองแรกที่ขุดขึ้น ในปี ค.ศ. ๑๘๒๐ (พ.ศ. ๒๓๖๓) โดยใช้เงินขั้นแรกถึง ๑๓๑ ล้านเหรียญอเมริกัน เพื่อให้เรือใหญ่ขนาดเดินสมุทรผ่านบริเวณนี้เป็นประจำ สำหรับถ่ายทอดสินค้าระหว่าง

ทะเลสาบออนตาริโอและทะเลสาบอิรี เป็นคลองส่งน้ำยาวตลอด ๒๗ ไมล์ครึ่ง ตัดเลียวอ้อมบริเวณน้ำตกทำให้เชื่อมทางคมนาคม และส่งเสริมเศรษฐกิจภายในประเทศให้เจริญได้อย่างรวดเร็ว

บริเวณที่ดินซึ่งนายจันเลวูตั้งใจอุทิศให้แก่องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก เป็นเนื้อที่ดิน ๘๗๐,๐๐๐ ตารางฟุต (๒๐ เอเคอร์) และอาจจัดสรรเป็นบริเวณที่จะก่อสร้างปูชนียสถานหรือศาลาอาคารอื่นใดได้ เป็นเนื้อที่ถึง ๘๐,๐๐๐ ตารางฟุต

ระยะทางจากนครโทรอนโทถึงเมืองแคมพ์เดนห่างกัน ๖๕ ไมล์ และอาจเดินทางจากชายแดนต่อแดนของนครบัฟฟาโล ในสหรัฐอเมริกา ตรงบริเวณน้ำตกไนแอการามาสู่สถานที่อุทิศแห่งนี้ เป็นระยะทางเพียง ๔๐ ไมล์ โดยมีถนนลาดผิวยางชั้นดี ๖ เลน มีภัตตาคาร, สถานบริการน้ำมัน, ตลาดสด, ตลาดผลไม้, โรงเรียน, โรงพยาบาล, โบสถ์ในนิกายต่างๆ สลับทิวทัศน์ด้วยไร่องุ่นและนาข้าว เรียงรายเป็นระยะๆ ไป ตลอดทาง.

หอสมุดแห่งชาติ
NATIONAL LIBRARY

จาก หนังสือพิมพ์รายวัน 'ชาวไทย'
ฉบับประจำวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๐

หอสมุดแห่งชาติรับมอบเมื่อ
จันทบุรี

พิมพ์ที่ : บริษัทชุมนุมช่าง จำกัด (แผนกการพิมพ์) 231 หลังอาคาร 10
ถนนราชดำเนินกลาง พระนคร โทร. 816493—61810
นายชม ศุขปริมัตถ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 30 มิถุนายน 2511

ณ แคมพ์เดน แขวงเมืองคลินตัน รัฐออนตาริโอ, แคนาดา

๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๐

การรับรองที่โฮเตลคาซาบลังกาเป็นติกชั้นเดียว มีผู้เป็นเทศ
และผู้ที่อยู่ในบริเวณนี้ ๔๐ คนมาร่วมด้วย..... หน้า